

NOVOSTI HOBOCI

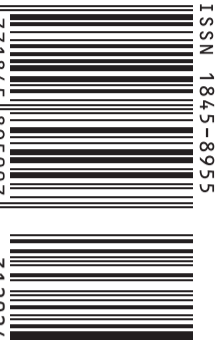
#1285

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 2. 8. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

312024

Split 2074.

Oceanograf Ivica Vilibić govori o tome zašto smatra da će Split za 50 godina postati mrtav grad, zašto su se neke nove vrste, poput ribe 'strijelke', udomaćile u dijelovima Jadrana i zašto su u delti Neretve već danas ugrožena poljoprivredna područja

str. 12-14.

Vruće plaće

Osnovica za plaću državnim dužnosnicima raste za 83,45 posto, a predsjednicima Republike, Vlade i Sabora oko 70 posto. Sindikalni čelnici najavljuju lančanu reakciju za jesenske pregovore s Vladom

VIJEST ste već sigurno čuli – Vlada je usvojila odluku o visini osnovice za obračun plaća državnih dužnosnika, koja će se povećati za 83,45 posto, a predsjednicima Republike, Vlade i Sabora plaća će narasti za oko 70 posto. Premijer ANDREJ PLENKOVIĆ tako će, umjesto dosadašnjih 3.263 eura neto, primati plaću od 5.535 eura neto. Njegova nova godišnja bruto plaća bit će među deset najvećih premijerskih plaća u Europskoj uniji kada se uspoređuje s prosječnom plaćom u zemlji.

Plaća predsjednika Hrvatskog sabora GORDANA JANDROKOVIĆA povećat će se s 3.113 na 5.314 eura neto, a nova plaća predsjednika države ZORANA MILANOVIĆA iznositi će 6.074 eura neto, dok je prije bila 3.600 eura. Na veću plaću mogu računati i saborski zastupnici i ministri, čija će plaća ubuduće iznositi oko 4.000 eura neto, ovisno o različitim faktorima kao što su mjesto prebivališta ili porezne olakšice. Povećanje plaće državni dužnosnici osjetit će već u augustu na plaći za jul.

Plenković je donošenje te mjere objasnio kazavši da osnovica državnim dužnosnicima nije mijenjana godinama, 'a u međuvremenu su stvoreni preduvjeti za gospodarski rast, investicijski kreditni rejting, povećanje plaća u privatnom sektoru i državnim i javnim službama, praktički u svim mogućim segmentima'. Dodao je i da je mjera u suštini antikorupcijska.

Iako ljetni 'pomalo' duh od početka jula vlada saborskim klupama, a političari odmaraju u debeloj hladovini Jadrana, vijest o značajnom povećanju plaća državnim dužnosnicima nije uspjela proći ispod radara. Plenkovićeva parica postala je glavna tema u medijima, a mi ćemo pažnju usmjeriti na neke od reakcija iz sindikalnog sektora.

Predsjednik Saveza Samostalnih sindikata Hrvatske (SSSH) MLADEN NOVOSEL medijima se požalio da ga zovu članovi sindikata i pitaju kolika će povećanja za njih sada SSSH tražiti. 'Na jesen će biti lančana reakcija. Svako povećanje koje ćemo mi tražiti, od 15 do 20 posto, naši članovi će smatrati da je to malo. Tu ćemo imati velikih problema. Svaki radnik će se osjećati manje vrijednim u odnosu na neke dužnosnike za koje ne treba nikakav natječaj ni nikakva stručna

Milanović, Jandroković i Plenković na prošlogodišnjoj Sinjskoj alci (Foto: Zvonimir Barišin/PIXSELL)

sprema, da sada ne spominjem neke ljude', kazao je Novosel u razgovoru za N1. Ipak je spomenuo jednu osobu, bivšu ministricu financija MARTINU DALIĆ, koju je naveo kao pozitivan primjer.

'Bez obzira na to što je bilo kontroverzi u preoblikovanju Agrokora, ona je bila uspješna ministrica, kao što je sada uspješna poduzetnica u Podravci. Takvih ministara nam nedostaje, koji su u stanju donositi odluke i ginuti za njih', pojasnio je Novosel.

Zastanimo na trenutak nakon ove izjave. Predsjednik najbrojnije sindikalne središnjice u zemlji kritizira potez Vlade zato što ga sindikalni članovi zovu i traže da radi ono što mu je u opisu sindikalnog posla. U aspiracijskom zanosu navodi bivšu ministricu čija je mala kontroverza bila ta da je krug ljudi koji je okupila 'spašavajući' Agrokor iskoristio povlaštene pozicije i priskrbio si višestruku zaradu. Kao poduzetnica pak bilježi uspjeh u tome što se pretrgla da sebi i ostalom manjinskom upravljačkom kadru u Podravci

Božica Žilić (Foto: Šime Zelić/PIXSELL)

osigura masne plaće, dok je većina radnika zaposlenih u Podravkinoj proizvodnji ostala na minimalnim plaćama.

Podsjetimo, Dalić je lani prosječno zarađivala oko 34.800 eura bruto mjesečno (iznos koji uključuje plaću, bonuse, primanja u naravi i dodijeljene dionice po novom modelu nagradivanja). Novosti su već pisale da je paralelno oko 40 posto radnika i radnica zaposlenih u proizvodnji Podravke primalo plaću od svega 680 eura mjesečno. Kao veliki uspjeh pod reflektore se ovih dana turalo Podravkin ulaz u agrobiznis Fortenove, a minusi Podravkinog poslovanja pažljivo se čuvaju u sjeni, od nakupljanja duga dobavljačima do zastoja u investicijama. I zaista, ako će PR za Dalić i slične raditi prominentni sindikalisti, poduzetnici doslovno ne trebaju raditi ništa.

Željko Stipičić (Foto: Luka Batelić/PIXSELL)

Disonantni sindikalni glas oko povećanja plaća državnim dužnosnicima stigao je iz Nezavisnog sindikata znanosti i visokog obrazovanja. Glavni tajnik sindikata MATIJA KROFLIN ocijenio je kako se 'panika koja se bez osnove diže oko stanja u javnim financijama poklapa s nekim vjetrovima unutar EU-u koji zagovaraju rezanje javne potrošnje, odnosno *austerity* politike'. Upozorio je da takvo 'izmišljanje problema' djeluje kao prizivanje promjena nacionalne politike. 'Idući korak je proglašavanje svih zaposlenih u javnim službama uhljebima, javnog sektora neefikasnim i plašenje fiskalnim pravilima koja se ne smiju kršiti, jer u suprotnome život u ovoj zemlji navodno prestaje', zaključio je Kroflin.

A kako ne bismo ostali samo na mišljenjima sindikalista koji su bili voljni sami se oglasiti medijima, za komentar smo se obratili na još nekoliko sindikalnih adresa. Ovaj potez Vlade komentira nam BOŽICA ŽILIĆ, predsjednica Sindikata obrazovanja, medija i kulture Hrvatske (SOMK).

— I državni dužnosnici su radnici i na svojoj funkciji zaslužuju određenu plaću, to je neosporno. Je li postotak povećanja primjeren u ovo doba i u odnosu na plaće drugih radnika u državnim i javnim službama, to je već pitanje – govori Žilić.

Naša sugovornica usmjerava priču na sektor kojim se bavi njen sindikat i ističe kako su plaće u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja godinama premale, a radnice masovno napuštaju svoja radna mjesta. Vlada se za poboljšanje njihovih radnih uvjeta još uvijek nije založila u dostatnoj mjeri, a za to je ove štrajkaške vrtičke godine itekako bilo prilike i mogućnosti.

— Vlada bi sektor predškolskog odgoja trebala uzeti pod svoje, a ne podržavati neujednačen sustav plaća u zemlji. Kad se već govori o povećanjima i ujednačavanju plaća, radnici na nižim pozicijama u državnom i javnom sektoru trebali bi postati prioritet. To je radna snaga koja odlazi, koje nam fali. Čeka nas svakako turbulentna jesen i nova sindikalna pregovaranja, tražit ćemo više od Vlade – zaključuje Žilić.

Komentar smo zatražili i od ŽELJKA STIPIĆA, predsjednika Sindikata Preporod.

— Ovo je veliko finale priče oko preslagivanja plaća u javnim i državnim službama, a primarno je ovdje pitanje odnosa, a ne iznosa. Već je lani na ljeto, kad je premijer predstavio tu priču, bilo očito da će biti problema, i da nas brojke trebaju tjerati na razmišljanje o odnosu. Mnogo su veće cifre namijenjene za manji broj radnika u državnim službama, a manji iznosi za veći broj radnika u javnim službama. I tempo je drugačiji, u javnim službama povišice idu na kapaljku, a Vlada sebi špinu odvrće do kraja. Dižu se plaće upravljačkom i represivnom aparatu, a ostalima se poručuje da nisu prioritet – govori nam Stipičić.

I on se osvrće na probleme u sektoru u kojem je sindikalno aktivan. Nije pritom samo stvar u još uvijek nedostojanstvenim plaćama učitelja i ostalih radnika u školskom sustavu. Dok ovo pišemo, primjerice, svi pomoćnici u nastavi su nezaposleni – ljeti im se redovno piše otkaz unatoč tome što su radili cijelu nastavnu godinu i što će najesen škole ponovno tražiti njihove usluge. Za kraj, i Stipičić najavljuje uzbudljivu sindikalnu jesen, u kojoj će od Vlade 'i dalje tražiti više'. ■

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 02/08/2024

NOVOSTI
#1285

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Internacionale),
Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplancić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000
Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.
REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UGOVOR
S ĐAVLOM

PIŠE Boris Dežulović

Nekad, u Sanaderovo zlatno doba HDZ-a i Republike Hrvatske, mito i korupcija među lopovima u Vladi mogli su se riješiti povećanjem plaća ministrima i premijerima za desetak milijuna eura. Danas, eto, mito i korupcija rješavaju se povišicom od jebene dvije tisuće eura

Za šaku eura

JESI li vidio ovo? – dobio je jedan ćelavi i tetovirani zatvorenik Kazneno-popravnog doma Lipovica voditelju knjižnice, vraćajući mu 'Družbu Pere Kvržice' i jučerašnje novine, rastvorene na vijest o novim plaćama za saborske zastupnike i visoke državne dužnosnike. 'PLENKOVIĆEVA plaća', pročitao je ćelavi, 'sad će biti pet i pol hiljada eura.'

'Vidio sam', od srca se nasmijao šef zatvorske knjižnice, stariji jedan sijedi tip snažnog južnjačkog naglaska, pedantno na mali karton upisujući datum vraćanja Pere Kvržice. 'Bogami nije tako bilo u moje vrijeme.'

Bogami nije tako, eto, bilo u bolja vremena voditelja knjižnice Kazneno-popravnog doma Lipovica, sedamdesetjednogodišnjeg zatvorenika IVE SANADERA ime oca ANTE rođen 8. lipnja 1953., koji je još prije samo petnaest godina za isti posao kao i Plenković dobivao tek dvadesetak tisuća kuna, jedva dvije i pol hiljade eura. Dvadeset tisuća kuna, kume moj, pa ti rastegni od prvog do prvog. A slike ANTUNA MOTIKE nema ispod pet hiljada eura. Samo karta za operu u Veroni tri tisuće kuna, večera još toliko, pa ti sirotinjo gledaj 'Cavalleriju rusticanu'.

Vama i Sanaderu to može biti smiješno, ali znamo da je smisao za humor jedini od svih smislova kojim nije blagoslovljen multismisleno obdareni premijer Andrej Plenković. Ničega smiješnog tako nije bilo, niti je trebalo biti, kad je Plenković za saborske zastupnike i visoke državne dužnosnike najavio dramatično povećanje plaća od šezdeset do sedamdeset posto, u kadrovskoj službi izračunali da će po novome ministri imati od četiri do pet hiljada eura plaće, a predsjednik Vlade Plenković onda na konferenciji za novinare objasnio kako su 'osnovice za dužnosnike godinama nepromijenjene', kako su 'porasle i minimalne i prosječne plaće', kako je 'nakon odgovornog upravljanja financijama, ulaska u Schengen i svih tih postignuća vrijeme da se i pitanje ministarskih plaća stavi na dnevni red', i kako 'naše plaće trebaju biti u kontekstu hrvatskog ekonomskog i socijalnog trenutka', pa nakon svega mrtav ozbiljan dodao kako je jedan od razloga za povećanje plaća i privući ljude da se bave politikom, jer je 'vrijeme da oni koji izlaze na izbore i koji su imenovani na političke dužnosti imaju adekvatnije valoriziran rad'.

Ništa tu nije bilo smiješno, pa ničega smiješnog nije ni bilo, niti je trebalo biti, kad je na koncu kao možda i ključni argument za povećanje zastupničkih i ministarskih plaća Plenković naveo – borbu protiv korupcije! Da mu nijedan mišić na debelim obrazima ni zaigrao nije, premijer je tako u veličanstvenom finalu povećanje plaća nazvao ni manje ni više nego antikoruptivnom mjerom. Baš tim riječima: 'Smatramo kako je povećanje plaća antikoruptivna mjera.'

Nije toga bilo u vrijeme njegovih pret hodnika: nikad šef zatvorske knjižnice u Kazneno-popravnog domu Lipovica, shvatili ste, ne bi onoga HERNADIJA pitao deset milijuna eura da je njegov rad bio 'adekvatnije valoriziran' i da je netko 'nakon odgovornog upravljanja financijama i svih postignuća pitanje njegove plaće stavio na dnevni red', a svakako 'u kontekst hrvatskog ekonomskog i socijalnog trenutka' – da je, ukratko, imao plaću kakvu Bog zapovijeda, i mogao u Veronu kao gospodin čovjek, a ne da se kao kokuz grebe kod direktora Plive, pa da najveću farmaceutsku kompaniju u državi mora

E, da je njegov rad bio 'adekvatnije valoriziran' – Ivo Sanader (Foto: Jurica Galoić/PIXSELL)

prodati Amerikancima kako bi u veronskoj Areni u miru pogledao 'Cavalleriju rusticanu' i 'Pagliaccija' s JOSEOM CUROM.

E sad.

Na stranu što je Plenković stvar ogolio do kraja i kao razlog bavljenja politikom naveo novac, odnosno dobru plaću. Davno je prošlo vrijeme zanosa plemenitim idealima, vrelim patriotizmom, općim dobrom, javnim interesom i ostalim anakronim idejama iz devetnaestog stoljeća, 'oni koji izlaze na izbore' ne idu u tu pustolovinu kako bi mijenjali svijet – ne ide se u politiku ni da se mijenjaju općina ili županija, a kamoli svijet – već se u politiku ide onako kako se nekad išlo u svaku sigurnu i pristojno plaćenu državnu službu. Ta je stvar čak i razumljiva, nisu je Hrvati izmislili: eno u Strasbourgu od sedam stotina dvadeset zastupnika Europskog parlamenta njih barem sedam stotina tu je samo zbog osnovne mjesečne plaće od osam hiljada eura, bogatog zdravstvenog osiguranja, tristo pedeset eura dnevnicu, pet hiljada eura mjesečno za troškove ureda i još tridesetak hiljada eura budžeta za osobne asistente.

Europski parlament postao je tako najprimamljivija i najtraženija politička bauštela, svakih pet godina jagme se mladi i manje mladi ljudi iz cijele Europe za jednu od sedamsto dvadeset stolica, rade veze i zvone telefoni, nude se raskošni pokloni za visoko mjesto na izbornoj listi, pa nije drugačije ni u maloj Hrvatskoj, u kojoj samo dvanaest srećkovića dobije priliku zanositi se plemenitim idealima, vrelim patriotizmom, općim dobrom i javnim interesom za osam hiljada eura mjesečno.

Kao i u svim ostalim bransama – potpuno jednako kao što je sve što išta zna raditi trbuhom za kruhom pobjeglo u Njemačku i Irsku, pa u Hrvatskoj više nema čistačica, zidara, kobilara, taksista i medicinskih sestara – tako trbuhom povrh pojasa za kruhom povrh pogače bježi i sve što ne zna raditi ništa, očajnički tražeći posao na baušteli u Strasbourgu. Pa kako čistačice danas u Hrvatskoj rade za petnaest ili dvadeset eura po satu, tako se i zastupnici, ministri, premijeri i predsjednici privlače plaćama od četiri, pet ili šest hiljada eura, samo da ostanu ovdje i ne bježe u Europski parlament, tamo gdje ih sunce tuđeg neba neće grijati ko što ovo grije, gdje su grki zalogaji hljeba, gdje svoga nema i gdje brata nije.

Na stranu, rekoh, to: to smo znali i prije nego što je Plenković u napadu iskrenosti priznao kako su oni tu samo zbog para. Vama, istinabog, može izgledati kako četiri-pet hiljada eura i nije bog zna kakva para – u Strasbourgu dobiju dvostruko više – ali morate znati da govorimo o ljudima koji baš ništa ni o čemu ne znaju i koji bi, da nije politike i HDZ-a, hvala mu gdje čuo i gdje ne čuo, bili presretni i s tristo eura socijalne pomoći za

pivo ispred samoposluge i tiket u kladionici. Druga jedna stvar iz Plenkovićeve brutalno iskrenog izlaganja meni je mnogo zanimljivija – njegovo šokantno priznanje kako su svi oni u Vladi i Saboru ipak samo sitni lopovi.

'Smatramo kako je povećanje plaća antikoruptivna mjera.' Nije predsjednik Vlade, shvaćate, antikoruptivnom mjerom našao prigodnim smatrati, nemam pojma, povećanje plaća svim državnim službenicima, desetina tisuća neznanih učitelja, doktora, policajaca ili sudaca općinskih sudova, već antikoruptivnom mjerom smatra povećanje plaća saborskim zastupnicima, ministrima, predsjedniku Republike i sebi, u svemu za stotinu-dvije njemu i nama vrlo znanih ljudi, kremi HDZ-a i hrvatske politike. Plenković ih sve zna, hadezeovsku natpolovicu među njima ima u mobitelu, i kad on kaže kako je povećanje njihovih plaća 'antikoruptivna mjera', on – vjerujte mu – zna što govori.

Što je jedna stvar. Plenković je objasnio kako je jedina šansa da se među njima spriječi mito i korupcija – tanka, ali ipak šansa – ta da im se povećaju plaće za dvije ili dvije i pol hiljade eura, i tako prvi put javno priznao kako su svi oni u osnovi samo lopovi kratki za par hiljada eura. Tih par hiljada eura, međutim, to je druga stvar.

Osim, jasno, ukoliko zaista vjerujete kako će onaj papirić sa sedam nula i ponudom koja se ne odbija neki budući sanader u Marcellinu zaista ljubazno vratiti uz 'ne, hvala, ja imam plaću od pet i pol hiljada eura i meni ne treba vaš sitniš', antikoruptivna mjera s dvije hiljade eura većom plaćom znači ili da su u HDZ-u i Plenkovićevoj vladi svi a) sitni lopovi, ili da su sitni lopovi b) svi u HDZ-u i Plenkovićevoj vladi. Postoji, jasno, i teoretska mogućnost – tanka, ali ipak mogućnost – da nisu. U tom slučaju, ili su svi ostali Hrvati, uključujući i vas koji ovo čitate, c) imbecili, ili je to samo d) Andrej Plenković.

A Andrej Plenković, da vam odmah pod punom materijalnom i krivičnom odgovornošću kažem, nije imbecil. On samo zna s kakvim kokošarima, džeparošima i sitneži ima posla.

Nekad, u Sanaderovo zlatno doba HDZ-a i Republike Hrvatske, mito i korupcija među lopovima u Vladi mogli su se riješiti povećanjem plaća ministrima i premijerima za desetak milijuna eura. Danas, eto, mito i korupcija rješavaju se povišicom od jebene dvije tisuće eura. Toliko o 'kontekstu hrvatskog ekonomskog i socijalnog trenutka'.

Šef zatvorske knjižnice u Kazneno-popravnog domu Lipovica smije se, kažu, već tri dana. ■

Crna Gora na crnoj listi

Čini se da je i hrvatskoj i crnogorskoj strani bilo u interesu da dođe do pogoršanja odnosa. Službeni predstavnici RH trebali bi objasniti zašto je Hrvatska nezadovoljna činjenicom da je crnogorski parlament osudio genocid, kaže Božo Kovačević

PRIJE 24 godine, krajem lipnja 2000., odnosi Hrvatske i Crne Gore doživjeli su prekretnicu. Tadašnji predsjednik Crne Gore MILO ĐUKANOVIĆ doputovao je u Cavtat, sastao se s tadašnjim predsjednikom Hrvatske STJEPANOM MESIĆEM i izrazio žaljenje zbog onoga što se dogodilo 1991., odnosno zbog agresije JNA iz Crne Gore i crnogorskih rezervista na dubrovačko područje. U vrijeme tih događaja, a tada su počinjeni i ratni zločini, Đukanović je bio predsjednik vlade Crne Gore koja je bila vjerna saveznica SLOBODANA MILOŠEVIĆA. Đukanoviću je u hrvatskoj javnosti zamjereno to što se nije ispričao, a očekivano se podsjećalo i na njegovu, nemalu i neslavnu, ulogu 1991. U vrijeme posjeta Cavtatu Đukanović je već bio pobijedio svog crnogorskog suparnika, nekad bliskog saveznika, MOMIRA BULATOVIĆA, emancipirao se od Miloševića i počeo raditi na osamostaljenju Crne Gore. Odnosi između dviju država nakon toga krenuli su prilično strmom uzlaznom linijom. Neriješeno pitanje granice na moru nitko i ne spominje, u vrijeme dugotrajne Đukanovićeve vladavine nisu postavljena pitanja o tome kako on vlada, položaj Hrvata u susjednoj državi doista je poboljšana, a Hrvatska je po-

stala čvrsta zagovornica Crne Gore u EU-u i NATO-u.

Odnedavno su ti odnosi na najnižoj razini u posljednjih četvrt stoljeća. Crnogorski parlament usvojio je krajem lipnja Rezoluciju o genocidu u sistemu logora Jasenovac i logorima Dachau i Mauthausen. Rezolucija je dodatno polarizirala ionako oštro podijeljenu crnogorsku političku scenu. Izglasana je s 41, minimalno potrebnim brojem glasova, a za opoziciju ona je dokaz prilježnosti nove vlade Srbiji i Rusiji, povećanom utjecaju tih država na Podgoricu, posljedica čega je udaljavanje Crne Gore od EU-a i zaoštavanje odnosa sa susjedima. Hrvatska vlast je i u vrijeme rasprave o rezoluciji i neposredno nakon njenog usvajanja negodovala i upozoravala na posljedice, među kojima je i usporavanje europskog puta Crne Gore. Bilo je očito da su donedavno uzorni odnosi na stranputici. Ubrzo nakon toga otkazani su posjet predsjednika Europskog vijeća CHARLESA MICHELA Podgorici i njegovo obraćanje Skupštini, ali je predsjednika Crne Gore JAKOVA MILATOVIĆA primio u Bruxellesu početkom srpnja. Milatović je među protivnicima rezolucije u Crnoj Gori. On se 18. srpnja neformalno sastao s premijerom ANDREJOM PLENKOVIĆEM na sastanku na vrhu

Europske političke zajednice i tada mu je Plenković ponovio hrvatsko nezadovoljstvo usvajanjem rezolucije.

Najsnažnija dosadašnja manifestacija te stranputice u odnosima je odluka Ministarstva vanjskih i europskih poslova Hrvatske da predsjednika Skupštine Crne Gore ANDRIJU MANDIĆA, zastupnika MILANA KNEŽEVIĆA i potpredsjednika vlade ALEKSU BEČIĆA proglasi *personama non grata* i to 'zbog sustavnog djelovanja na narušavanje dobrosusjedskih odnosa s Republikom Hrvatskom i kontinuiranog zloupotrebljavanja Republike Hrvatske u unutarnje političke svrhe'. Zagreb od Crne Gore očekuje da će se ponašati 'u skladu s europskim vrijednostima i u europskom duhu te da će svoje napore usmjeriti na daljnje ispunjavanje uvjeta i mjerila u pristupnom procesu'. Hrvatska nota kojom su dužnosnici Crne Gore proglašeni nepoželjnim uslijedila je samo dva dana nakon što je u Podgorici potvrđena nova, po ocjenama mnogih, prosrpska i proruskla vlada. Ministar vanjskih i europskih poslova GORDAN GRLIĆ RADMAN sugerirao je da su trojica dužnosnika proglašena nepoželjnim zbog izglasane rezolucije, ali i zbog drugih događaja u susjednoj državi kao što je imenovanje bazena u Kotoru po straža-

ru u logoru Morinj u kojem su 1990-ih bili zatočeni Hrvati i nad kojima su počinjeni zločini.

Rezolucijom je kao genocid osuđen zločin počinjen u Jasenovcu, izriječom je rečeno da nije uperena ni protiv jedne današnje države ili naroda te da je odgovornost za zločine individualna. No, kakve veze ima današnja Hrvatska s NDH koja je počinila genocid u Jasenovcu (i ne samo u njemu) nad Srbima i Romima te Holokaust nad Židovima? NDH je izriječom izbačena iz državnopravnog slijeda navedenog u Izvorišnim osnovama Ustava RH i današnja se Hrvatska ni u čemu ne smatra njenom sljednicom.

Bivši političar i diplomat, danas analitičar međunarodnih odnosa BOŽO KOVAČEVIĆ za Novosti je izjavio da su pogoršanje i stvaranje loših odnosa doprinijele obje strane.

— Hrvatska je signalizirala da neće biti zadovoljna ako rezolucija bude izglasana, a dodatno je pogoršala odnose proglašavajući crnogorske dužnosnike *personama non grata*. Čini se da je i jednoj i drugoj strani bilo u interesu da dođe do pogoršanja odnosa – kazao nam je.

Rezolucija je pitanje unutarnjopolitičke dinamike u Crnoj Gori, smatra on, a Hrvatska se već i upozorenjem, pa potom proglašenjem crnogorskih dužnosnika nepoželjnim izravno uplela u unutarnjopolitička pitanja susjedne države.

— Hrvatska je propustila postaviti pitanje kakva je šteta za nju nastala donošenjem rezolucije. Po mom mišljenju, nikakva – navodi Kovačević i dodaje da je RH povukla potez na osnovu kojeg se može pretpostaviti da joj je stalo do neokaljanog lika NDH.

Za njega je upitno što je sporno u rezoluciji, a to u svojim izjavama nisu objasnili ni ministar Grlić Radman ni zastupnik u Europskom parlamentu TONINO PICULA koji su rekli da bi Crna Gora zbog rezolucije mogla imati problema na putu prema EU-u.

— Moje je pitanje kako osuda bilo kojeg genocida može biti prepreka bilo kojoj državi, pa tako i Crnoj Gori, na putu prema Europskoj uniji – istaknuo je Kovačević.

Dodaje da ako Hrvatska dosljedno stoji na poziciji deklariranih vrijednosti EU-a, onda 'osuda bilo kojeg genocida koji se bilo kada dogodio protiv bilo koga i tko god da ga je počinio ne može biti prepreka na putu prema EU-u jer takva osuda nije suprotna deklarativnim vrijednostima Unije'.

Božo Kovačević (Foto: Duško Jaramaz/PIXSELL)

— Službeni predstavnici RH trebali bi objasniti zašto je Hrvatska nezadovoljna činjenicom da je crnogorski parlament osudio genocid – konstatirao je Kovačević.

Posljedica hrvatske odluke je i da predsjednik parlamenta i potpredsjednik vlade jedne članice NATO-a ne mogu ući u drugu članicu NATO-a, što 'ukazuje ne samo na krizu između Hrvatske i Crne Gore nego i općenito na porast krize unutar Europe i EU-a u odnosima između članica i kandidatkinja i unutar NATO-a', navodi bivši veleposlanik u Ruskoj Federaciji. Upitan može li se hrvatska odluka tumačiti kao korištenje batine članice EU-a prema onima koji to žele biti, a procijeni se da su prebliski s Rusijom ili se u toj zemlji zbiva otklon prema Rusiji, Kovačević kaže da to onda tako treba i objasniti jer 'kakve veze ima osuda genocida s približavanjem ili udaljavanjem od Rusije'. Hrvatskoj je u interesu da balkanske zemlje koje nisu u EU-u u nju uđu, uz ostalo i zato da 'napokon prestanemo biti granica između svjetova', zaključio je Kovačević. ■

Persona non grata – predsjednik Skupštine Crne Gore Andrija Mandić (Foto: R. R./ATAImages/PIXSELL)

Брзина ултразвука

У Хрватској већину течајева из медицинског УЗВ-а држи један лијечник, који је осмислио добар пословни план. Након три дана теоретске наставе код њега и рад са стручњаком у јавном сектору лијечницима опће медицине нуди се сертификат да могу самостално обављати УЗВ прегледе

ПРИЈЕ него што ће је у загребачком Дому здравља Центар умировити, специјалистица радиологије и доајенка узв-а дојке (подаци познати редакцији) примила је од надређених бизарну молбу да лијечнику опће праксе из истог дз-а омогући да присуствује њезиним прегледима и тиме га припреми за самосталне прегледе пацијентица. Колега је, наиме, један од многих који су завршили течај узв-а код др. Ивана Дринковића, чувеног радиолога и власника Поликлинике Дринковић основане још 1988. године, који скоро три десетљећа има скоро ексклузивно право на комерцијалну едукацију за рад с медицинским узв-ом у Хрватској. Но, да би његов скупи течај био комплетан, лијечник полазник мора наћи ментора који ће га обучавати на болесницима.

Другим ријечима, јавни сектор бесплатно сервира течај који нуди и наплаћује приватни лијечник. У конкретном случају, јавно здравство тиме на мјесту специјалистице за најчешћи и најубојитији женски карцином добива на брзину приученог лијечника опће праксе, а све се одвија под патронатом Хрватске лијечничке коморе (ХЛК) која стално оглашава Дринковићеве течаје и нуди их свом чланству.

Но, проблем је системски: у огласима које су објављивали Координација хрватске обитељске медицине (Кохом) и ХЛК стоји да лијечници опће медицине након три дана теоретске наставе код др. Дринковића и додатни рад са стручњаком у јавном сектору добију сертификат да могу самостално обављати узв прегледе. Уколико су одмах хтјели и купити апарат, цијена течаја и узв уређаја могла се 'објединити' преко твртке Мидес.

Друга разина су едукације из узв-а абдомена, штитњаче, главе и врата, које ХЛК у сарадњи с истим радиологом нуди специјалистима и специјализантима медицине, а из достављене преписке с једним кандидатом увјерили смо се да се течај одобрава чак и лијечницима опће праксе из сусједних земаља. На страницама ХЛК-а стоји да је цијена радиолошке обуке 1725 еура за специјалисте, а за специјализанте 1593 еура, што вјеројатно плаћају здравствене установе у којима су лијечници запослени.

Зашто један лијечник тако дуго и чврсто држи пословну нишу образовања и узв-а у Хрватској и је ли ова пракса уопће легална, реконструирали смо пуна три тједна обраћајући се Министарству знаности, Министарству здравства (МиЗ), ХЛК-у, Хрват-

На страницама Поликлинике и даље се представља као професор Медицинског факултета – др. Иван Дринковић (Фото: Поликлиника Дринковић)

ском лијечничком збору (ХЛЗ), Хрватском сенолошком друштву (друштво за болести дојке) и Медицинском факултету у Загребу (МЕФ). Из резултата произлази да кључне институције здравства доносе битне одлуке ослањајући се искључиво на увјерење да их нитко неће позвати на одговорност.

Почели смо од тога да се у јавним рекламама за течаје, објављеним на страницама ХЛК-а, Кохом-а, па чак и на МЕФ-овом попису стручних друштава, налази назив Дринковићеве приватне поликлинике, приватне мејл-адресе и бројеви мобитела његових запосленица, иако та установа није регистрирана за наставну дјелатност и не може држати медицинске течаје. То је потврдио и МиЗ. 'С обзиром да је ријеч о здравственој установи која није регистрирана за наставну дјелатност нити може обављати исту према Закону о здравственој заштити, провођење течајева и издавање сертификата које спомињете у упиту, немају правно утемељење. Обзиром на дјелокруг, молимо да ваша сазнања у детаље изнесете Хрватској лијечничкој комори која, међу осталим активностима, обавља стручни надзор над радом лијечника', кажу из министарства.

Надаље, на страницама Поликлинике, ХЛЗ-а, ХЛК-а и рекламама за течај др. Иван Дринковић представља се као професор МЕФ-а Загреб, иако одавно није професор на том факултету. Власника Поликлинике Дринковић нема на попису наставника ниједног од медицинских факултета у Хрватској, дакле течај не држи ни као свеучилишни наставник. Чињеница да је наставна дјелатност очито приватни аранжман лоше је прикривена тиме што је службени организатор течајева Хрватско сенолошко друштво при ХЛЗ-у.

само 'пренијели оглас', али нису хтјели рећи од кога. На питање колико лијечника опће праксе самостално обавља прегледе узв-ом на основу сертификата добивеног након тродневног течаја, из удруге су одговорили да немају што додати.

ХЛЗ је више од два тједна игнорирао наша питања, иако је рад стручних друштава у њиховој надлежности. На концу су јавили да ће питања прослиједити Хрватском сенолошком друштву које, успут, нема ни веб-страницу. Једнако је и с ХЛК-ом, из којег у два тједна нисмо добили информације о разлозима континуиране сарадње с једним лијечником, његовом повлашћеном статусу, законским основама за издавање потврде за самосталан рад с узв-ом и задњим течајима које су огласили. На страницама ХЛК-а стоји да је за пријаве на течаје задужена запосленица Поликлинике Дринковић Маја Андрић Лужаић, која се на LinkedIn-у представља као офис менаџерца ове медицинске установе. Затечена питањем организира ли Поликлиника Дринковић течај, Андрић Лужаић нам је два пута поновила да је организатор проф. Дринковић особно, али преко сенолошког друштва, ма што то значило. На питање на који је начин особно повезана са сенолошким друштвом и зашто се бави њиховим пословима, одговорила нам је да ради код др. Дринковића и да би он могао боље објаснити цијелу ситуацију.

Др. Подолски се одмах јавила након приватне поруке, но није могла дати одговор одвијају ли се течајеви које организира Хрватско сенолошко друштво у складу са здравственим и другим прописима. 'Не могу одговорити на питање је ли легално да лијечник опће праксе на основу нашег течаја добије сертификат за самостално обављање претрага узв-ом, јер се тиме никада нисам бавила. То није моја струка – ја сам специјалистица онкологије и радиотерапије – а на чело сенолошког друштва дошла сам прије три године. Стручна друштва, да се разумијемо, видим као начин да се формално повежемо с колегама у цијелом свијету, у увјетима потпуне финансијске неовисности о нпр. фармацеутским компанијама. Течаје др. Дринковића о којима ме питате наслиједила сам као дио активности с којима је друштво по инерцији наставило, али се слажем с вашом оцјеном да се њихов садржај баш не уклапа у предмет интереса сенологије', казала је др. Подолски и обећала да ће нас повезати с др. Дринковићем.

Конечно, ни главни хрватски стручњак за едукацију о узв-у није нам могао рећи ради ли се све сукладно прописима, а

На страницама Поликлинике Дринковић пише да је њезин власник предсједник тог друштва, али ни тај податак није точан: на тој га је позицији прије три године замијенила угледна онкологиња др. ПАУЛА ПОДОЛСКИ, специјалистица из радиотерапије и онкологије КБЦ-а Загреб.

Стручна друштва ХЛЗ-а могу организирати течаје, но то не објашњава законску подлогу цијеле конструкције; сенологија се бави болестима дојке, а Дринковић преко овог друштва нуди течаје узв-а абдомена, штитњаче, главе и врата. Изнад свега, немогуће је открити с које основе др. Дринковић издаје сертификат након којег лијечник опће медицине може обављати радиолошку претрагу.

На страницама Кохом-а још увијек стоји оглас из 2016. из којег се види да је управо то крајњи циљ похађања једног од течаја. 'Организирали смо течај ултразвука (абдомен) са Хрватским сенолошким друштвом и проф. др. сц. Иваном Дринковићем, др. мед. Течај се састоји од теоретског дијела (Загреб три дана) и практичног (300 прегледа уз ментора). Ментора можете сами одабрати или ћемо га ми додијелити у Вама најближој здравственој установи. По завршетку течаја добивате сертификат и у могућности сте самостално вршити ултразвучне прегледе абдомена', објавио је Кохом. Цијена течаја тада је износила 9500 куна, а уз то су били понуђени повлаштени увјети купње новог узв апарата. На нашу молбу да објасне цијелу конструкцију, из Кохом-а су одговорили да су они

пословну нишу коју је заузео објашњава повијешћу уласка узв-а на здравствено тржиште у доба Југославије. 'Када се узв почео примјењивати као технологија, на њему су радили потпуно необучени људи. Док сам био радиолог у Меркуру и професор на МЕФ-у, мислили смо да је боље да лијечници имају барем некакву обуку и папир него никакву. То је функционирало, па сам с тиме наставио кад сам отишао у приватнике, јер су тако људи тражили. Не видим у чему је проблем ако лијечници опће праксе самостално раде узв прегледе након што прођу обуку. На концу, то је одобрила Комора', каже др. Дринковић.

На наш коментар да према Правилнику о трајној медицинској изобразби полагање течајева може служити само одржавању лиценце, а никако издавању потврде за њезино проширење на специјалистичку дјелатност, др. Дринковић одговара да лиценца након његовог течаја остаје иста. 'То што ми издајемо (сертификат, оп. а.) можда не би требало звати сертификат, већ потврда о оспособљености за рад с узв-ом. Ја мислим да би узв данас требао бити попут стетоскопа, опрема коју користи сваки лијечник, а није на мени како ћемо то уредити. Тко ће дати толико радиолога у Хрватској колико нам треба?' узвраћа др. Дринковић. На питање зашто течајеве наплаћује преко сенолошког друштва које је специјализирано за болести дојке нема посебан одговор. 'Некада сам то радио као председник друштва за узв, али сам из тог друштва отишао, па прешао у ово. Сенологијом се ионако баве стручњаци разних профила, психолози, онколози, радиолози, онколози, хирурзи итд.', каже. На примједбу да се сви они баве дојком, а не абдоменом, штитњачом, главом и вратом, додаје да ни ту не види проблем јер је 'све то повезано'. Познати радиолог није могао одговорити колико је лијечника опће медицине одшколовао за самосталан рад на узв-у, али је потврдио да то ради јако дуго.

Свјетски је тренд да се лијечници опће праксе или хитне медицине обучавају за тзв. оријентацијски узв којим се брзо могу отклонити или потврдити нека хитна стања, но то ништа не значи за контекст у којем је хлк једном повлаштеном лијечнику омогућио да проводи едукацију онако како се то њему чини прикладним. Који су све акти прекршени у једној очито приватној и врло уносној подузетничкој иницијативи коначно могу одговорити једино МиЗ или инспекцијске службе, но од њих нисмо могли добити ни податке о лијечницима који су у дугом раздобљу сертификирани од стране неког од друштава које је водио др. Дринковић.

Радиолози с којима смо разговарали тврде да је струци познато да су неки лијечници опће праксе отворили приватне ординације за узв након потврде коју су добили од др. Дринковића и тиме успјели у врло лукративној дјелатности. Нитко се, тврде, не пита која је разлика у квалитети налаза радиолога и Дринковићевог *шечајца*, а и цијена претраге је иста.

Овако ноншалантан однос према дијелењу потврда о лијечничким компетенцијама није скратио листе чекања на узв прегледе. Штовише, оне су драматично дуге. У домовима здравља Загребачке жупаније (с почетка овог текста) на узв дојке чека се између два и пол и три и пол мјесеца.

хлз има 166 стручних друштава, од чега тек 14 има веб-страницу. Међу њима, само четири друштва на својим страницама имају објављен правилник или статут или извјештај о раду, а ниједно сва три документа. Није познато да је рад овако организованих стручних друштава икада подвргнут инспекцијском надзору. ■

U Srbu, odakle dopire pjesma

Realno, čitav Srb i 18 pripadajućih mu sela ukupno broje oko 400 duša, osim ljeti kad se sjati rodbina i tazbina. I kad za Dan ustanka autobusima i autima pristignu ljudi iz Slavonije, Podravine, Istre, Dalmacije, s Korduna i Banije i Kvarnera. Nose vijence, penju se u koloni, da se ne zaboravi, da se uvijek iznova obrani i sačuva

Obilježavanje ustanka koji je ujedinio srpski i hrvatski narod

DAN uoči Dana ustanka, u Srbu gotovo da nema policije. Ima, jasno, tu je onaj stalni sastav iz novoizgrađene postaje, ali oni su tu najviše zbog izbjeglica i njihovih progonitelja iz Frontexa. Nema pojačanja za domaće. Samo nekoliko godina ranije, vrvjeli su ovuda i tjedan dana prije svečanosti. No tad su po Srbu defilirali šatoraiši, a ovaj put ljetuju možda negdje podalje od Like.

Dobro, tim više nam ostaje pažnje za Ličane. Nema ni njih po gradu, doduše, pošto stižemo usred popodneve žege. Laste dok se ljeskaju nebom koje titra od vreline, zadržimo se pod sjenu platana ispred glavne zgrade u Srbu. Jedan do drugog su tu Mjesni odbor, Hrvatska pošta i Dobrovoljno vatrogasno društvo. Desno se uselila katolička crkva, lijevo je prostorija s nizom šahovskih ploča na klupama. Na poštanskom uredu piše da ne radi zbog bolesti radnika. DVD ima

sjajan grb: pod vrhom planine izvire rijeka, zasigurno Una, a medo na njezinoj obali zubima drži pastvu.

Nedaleko odavde, na vrelu Une, zadnjih tjedana se narod okuplja na demonstracijama protiv gradnje minihidroelektrane. Ne zna se što će biti ni s medvjedima ni s ribama. No to pokrivaju drugi iz ove redakcije, pa da sad ne udvajamo. Samo što ovdje još nema ni žive duše na ulici. Nisu valjda i danas svi na izvoru, a mi na krivoj lokaciji.

Sjedamo na klupu, krijepimo se tekstem s pročelja upravno-poštansko-sigurnosno-vjersko-sportskog objekta. Piše da je obnova prije šest godina omogućena 'partnerstvom građana SAD-a i građana RH'. Opa, nije šala. I to 'uz potporu Zapovjedništva Američkih oružanih snaga u Europi i Američkog ureda za obrambenu suradnju Veleposlanstva SAD-a u RH'. Tamo nam civilne institucije EU-a bildaju policiju, ovamo Pentagon unapređuje hrvatske civilne institucije.

Nasuprot spomen-ploči, na panou ispred ulaza, najave su zavidnog izbora turnira za ovaj vikend: šah, mali nogomet, lički višeboj. Nailazi prvi prolaznik, vuče se po usijanom trotoaru između nas i vatrogasnih vozila naparkiranih preko puta. Reklo bi se da pliva protiv struje, jedva diže ruku na uljudan pozdrav. Neka čovjeka, nije red da gnjavimo dok je sunce još tako visoko.

Osvježanje dočekujemo u obližnjem parku, ispod spomenika ustanku, odmah do zgrade policije. Jedino tamo zrak ne stoji. Utisak je da ga same krošnje pomiču, a ne on njih. Face nam se okreću za tim poput vjetrokaza. Prema istoku, pogled se otvara na škole, osnovnu koja je u raspustu, srednju koja je zatvorena već godinama. Između je i omanji pašnjak između kuća. Krave mamurno preživaju u hladovini, okružene žicom električnog pastira.

Kokošima ta ograda nije namijenjena. One se neometano provlače ispod, ležerno ključuju po travi i šljunku sve do asfalta. Zabolaze kuće što se redaju gotovo pravilno naizmjenično, jedna obnovljena i jedna rasturena. Iz tih drugih raste drveće. Slične na predimenzionirane i oronule žardinjere s podivljanim ukrasnim biljem.

Jedan mladi par s djetetom u kolicima objašnjava nam da park s dječjim igralištem nije stalno prazan, da iza šest popodne izlaze u nj i djeca i odrasli. Njih dvoje su iz Beograda, ali dolaze ovdje ljeti, njoj je mama od Grbića, tu pokraj Srba. Dio zaravni je popunjen stolovima i klupama za sutrašnje druženje nakon svečanosti. Ulazimo u devastirani hotel u kutu parka, ali kroz prozor, kao u tolika slična zdanja iz socijalizma, širom ove zemlje.

Pod nogama hrska staklo, u stubištu izbija paprat. U objektu su nakon rata boravile izbjeglice. Na katovima porazbacani su madraci i čarape, slupane grijalice i novine, jedna zahrđala krletka i, u drugoj sobi, nestvarno uščuvan mačji leš, osušen do mumifikacije. Samo istanjena koža i skelet.

Parkirali smo inače tik do hotela, tamo gdje se na glavnu ulicu, svakako Zagrebačku, vezuje Boškovićeve, a na nju Krležina. I toga ima širom Hrvatske, u svakoj zapuštenoj varoši po jedan panteon nacionalnih vedeta, ma šta da bi one mislile o tome. Neizbježne su kao i one kombinirane upravne zgrade posred mjesta. No u međuvremenu je ispred hotela stigao i kombi s karlovačkom registracijom, dva momka iznijela kazane i namočila grah za sutra. SINIŠA, mladi kuhar, odao nam je da su potopili ravno 50 kila.

Na terasi nedalekog kafića 'Boss' zatim srčemo kavu i sok, već kako tko, a neka ljudina se osvrće i pita imamo li odobrenje za fotografiranje. Stavljaju očale za sunce, nema labavo. A samo smo željeli slikati uniformirane za stolovima: vatrogasce, šumare, policajce. Ovo je prilika za rez u tekstu; nastavljamo sutra. Jer, ujutro opet dolazimo ovamo pa tek onda nekako shvaćamo da je to gazda, PERO se zove. Uglavnom, dobar je Pero.

No razgovaramo tog jutra najprije s NEBOJŠOM RAĐENVIĆEM, zamjenikom načelnika Općine Gračac. Nemalo je resigniran, kaže da Srbi teško dobivaju posao u državnoj službi, a privreda se urušila. Dobiju poneki, ali kad nema nikoga drugog.

— Zadarsku županiju mi ne interesujemo, osim na karti. Ionako će nas sve zamijeniti uskoro Nepalci – sliježe on ramenima.

Realno, čitav Srb i 18 pripadajućih mu sela ukupno broje oko 400 duša, osim ljeti kad se sjati rodbina i tazbina.

— Nema posla, nema otkupa za poljoprivredu, nema ni stočne vage. Idealno za švercere. Ali, dok nema fabrike i mogućnosti jednake za sve, da u njoj rade, nema ovdje sreće. U školu nam ide samo 13 đaka. To je ovo što imamo, do četvrtog osnovne – nastavlja Rađenović.

Njemu je kuća obnovljena 2006. godine, pa se vratio iz Srbije, povukla ga čežnja.

— Ova brda – pokazuje licem uokolo.

Većina društva mu se razišla po svijetu, viđaju se jedino na društvenim mrežama.

— A tamo svi samo o nekim uspomenu – dodaje.

Pitamo ga za onaj prethodni rat, vidjeli smo da je na spomeniku žrtvama fašizma i borcima protiv njega, na ulazu u mjesto iz smjera Gračaca, prezime Rađenović najzastupljenije. Njih dvanaestero između nekolicine desetaka imena. O tim će vremenima kasnije ponešto reći potpredsjednik SNV-a BORIS MILOŠEVIĆ, na obilježavanju Dana ustanka.

Ustaništvo je nastalo iz očajničke borbe za preživljavanje, nakon pogroma nad Srbima kojih je do tog momenta 1941. godine samo u Lici već na stotine skončalo od ustaškog noža i metka. Prije diferencijacije partizana i četnika, prije spajanja s Hrvatima komunistima, dio srpskih ustanika proveo je krvavu odmazdu nad desecima hrvatskih civila u okolici. Najpoznatija je ona u selu Boričevac, između Donjeg Lapca i Srba. Milošević je izrazio žaljenje zbog tih zločina, rekavši da ih ne treba niti može opravdati. Ipak, dometnuo je i kako se ne smije zbog toga osporavati pravednost i legitimnost ustanka protiv fašista, ni borbe koja je uje-

Zadarsku županiju mi ne interesujemo, osim na karti.

Ionako će nas sve zamijeniti uskoro Nepalci. Nema posla, nema otkupa

za poljoprivredu, nema ni stočne vage.

Idealno za švercere.

U školu nam ide samo 13 đaka – govori Nebojša Rađenović

U devastiranom hotelu – pod nogama hrska staklo, u stubištu izbija paprat

Šahovski turnir u sklopu programa za Dan ustanka

dinila srpski i hrvatski narod. I taman dok smo s Rađenovićem uzeli rеспetljivati ovu materiju, netko sa strane dobaci da je u park stigao KELEMINEC. Šta ćemo, pozdravljamo čovjeka i krećemo tamo.

Čim smo pristigli, Keleminec pruža ruku Sandru, našem fotografu. Sandro uzvraća pa napominje iz kojeg je medija, ovaj naglo povlači šaku i odmiče se. Dalje je sve išlo brzo. Njih ukupno osmorica stigla su prostrijeti nekoliko zastava na travnjak, pustiti 'Čavoglave' na razglas i kleknuti pa izmoliti Očenaš, a onda su policajci uzeli svakoga pod ruku i otpratili ih u stanicu. Za njima ostao je sam jedan dječak.

Ponudio nam je žvakaću gumu, izrazom lica nekoga uvjerenog da svatko tko ima, mora ponuditi svakome u blizini tko nema. Tad su ga ugledali policajci, u nevjerici pristupili i dvaput zapitali je li stvarno tu s njima, s onima. Vidno potreseni, objasnili su mu da ništa ne treba brinuti, da ostane uz njih dok mu se otac ne vrati. Nismo čekali, malo dalje već je počinjao šahovski turnir u sklopu programa za Dan ustanka. Okupilo se petnaestak natjecatelja, odreda mladih. Ili ne. Zatičemo i gospođu DUŠANKU, arhitekticu iz Beograda, odavde porijeklom, kako podučava omladinu.

— Nisam, nisam ja učiteljica, samo volim da zaigram, a mило mi je kad vidim ovde i sve te mlade da se okupe – smije se ona na naše pitanje.

No s ulaza vidimo kako se dolje prema parku zaustavlja kombi s oznakama hrvatskih branitelja iz Kastva. Izlazi njih nekolicina, svi u crnom, dosta nalik onima prije. Motaju se zakratko tu po ulici, sve dok se jedan nije odvojio.

Kud li će taj, pitanje je sad. Pravo kroz park, a ovaj tren je tu i nekolicina ljudi, očito se danas ipak okupljaju nešto ranije. Crni ide mimo njih, stupa među kazane, obraća se Siniši, uzimaju nešto s kuhinjskog stola. Gost odlazi sa sendvičem, ali sad prilazi Sandru kod našeg auta, naslanja se na gepek. Žvače sendvič i razmjenjuje par rečenica s fotografom Novosti, pozdravlja ga i odlazi k svojim.

Tako je i Keleminec onom jednom prigodom u Srbu svratio na antifašistički grah s kazana. Ogladniješe ljudi. Kastavci potom sjedaju u vozilo, napuštaju grad. Neki čiča u parku prepričava dvojici policajaca u civilu dogodovštine iz svoje karijere u aviomehaničarskom remontnom zavodu. Jedan od civilaca napravi se uto da telefonira, malo se odmakne i prošeta. Park se već lagano puni djecom i odraslima. STEFAN, ovdašnji mladić, govori nam da je ljeti tu pola-pola domaćih i gostiju.

Vraćamo se još malo u kafić, taman na vrijeme da zasjednemo i posvjedočimo dolasku MARKA SKEJE na terasu.

— Sad možete slikati – dobacuje Pero, boss 'Boss', smijući se.

Sad nećemo. Najpoznatiji hitlerovski brk u Hrvatskoj svejedno pozira u društvu četvorice sputnika, pa se načas uvaljuje dvojici policajaca za susjednim stolom. Tumači jednom od njih da ne bi smio biti tako pomalo neobrijan, jer on je hrvatski policajac. Gladi ga zatim po leđima, sklon je sve razumjeti.

No to kad najuži brci ne podnose ni najkraću bradu, mora da je težak križ. Nije lako ni policajcima dok gutaju bukvicu pod rok službe. Samo da i ovaj ne pride Sandru, kako nas je danas krenulo. Nije, vraća se, i ubrzo svi odlaze. Iz zvučnika sve vrijeme odjekuje šira okolina jugoslavenskog novog vala.

Pridružuje nam se MANE PRIJIĆ, vozač Srpskog narodnog vijeća koji svaki radni dan prevozi iz Srba i Gračaca ljude do Zadra ili Gospića. Ima ukupno oko 200 korisnika. Nisu svi Srbi, među njima je i dvadesetak Hrvata iz Gračaca.

— Ne pitam nikoga za nacionalnost. Iako ja znam sve u opštini, normalno, ali hoću ti reći, meni to nije važno – kazuje Mane.

— Većinom su to stariji ljudi, nema ih tko prebaciti da odu u nabavku, ili doktoru, ili nešto administrativno. Ja sam inače od '99. prvo taksirao između Hrvatske i Srbije, pa sam samo s jednim autom za osam godina napravio milion i sto tisuća kilometara. Ovo sad su ipak male ture – zaključio je naš sugovornik, pojašnjavajući još i kako broj od 200 korisnika jest velik, ali ne trebaju svi od njih pomoć jednako često.

Zato stalno preuređuje raspored po mogućnostima, i tako svaki radni dan. Tako živi Srb, osim vikendom, ili o Danu ustanka.

I već je stoga čas da krenemo do spomenika VANJE RADAUŠA nad gradom, uskoro počinje svečanost. Idemo prema parku, a tamo zatičemo stotine ljudi netom pristigle autobusima i autima iz Slavonije, Podravine, Istre, Dalmacije, s Korduna i Banije i Kvarnera. Nose vijence, penju se u koloni, odozgo dopire pjesma. Sve se diže u gore, i ove godine da se ne zaboravi, da se uvijek iznova obrani i sačuva. ■

Porodice nestalih za mir i pravdu

Zločin prisilnog nestanka posebno je okrutan jer se ne završava nakon što je počinjen, već traje i nastavlja se nad porodicom sve dok istina i posmrtni ostaci ne budu pronađeni, kazala je Elsana Nurković. O potrazi za svojim ocem Halitom govorila je na REKOM-ovom Forumu za tranzicijsku pravdu, gdje su se obiteljima nestalih s Kosova pridružile i one iz BiH

Sudionici i gosti Forumu održanog u Prištini

HALIT NURKOVIĆ, 62-godišnji taksist iz Rožaja u Crnoj Gori, 24. jula 1999. odveo je svoje posljednje mušterije. Ostavio ih je u selu Gornji Petrić, u blizini Peći, gdje mu se izgubio svaki trag.

— Da je tata nestao i da mu se nešto dogodilo saznala sam slučajno, na autobuskoj stanici u Sarajevu, gdje sam kao studentica otišla da kupim kartu za povratak kući. Srela sam jednog Rožajca koji me upitao da li ima novosti o Halitu. Zbunio me jer nisam znala zašto me to pita. Odmah sam nazvala tetku koja

mi je rekla da je tata zadržan na Kosovu, ali da će biti brzo pušten jer, pobogu, ništa nije uradio – govori ELSANA NURKOVIĆ.

— Bila sam sigurna da će se vratiti jer su Rožajci raseljene sa Kosova dočekali širom raširenih ruku. Mislim da u tom trenutku u našem gradu nije bilo kuće koja nije primila nesretne ljude koji su bežali od strahota rata ili bili prognani. Moj tata je, kao i ostali građani, prevezio promrzle ljude koji su spas tražili idući preko planine Hajle, a i kroz našu kuću prošlo je nekoliko porodica kosovskih Albanaca. U autobus za Rožaje ušla sam zaleđenog srca i sa strašnim misli-

ma, a put je trajao kao večnost – nastavlja ona.

Elsana i njezinih pet sestara u potragu su se dale odmah. Kaže da je prve mjesece i godine nakon očevo nestanka svakog dana odlazila na Kosovo, dajući izjave, prateći glasine i tragove glasina, obilazeći institucije, moleći ljude za pomoć, bivajući ucijenjena i izložena prijetnjama.

— Prisiljene da u sve ovo ulazimo same, bez ikakve pomoći i zaštite, u tri navrata smo prevarene i uzeta nam je praktično kompletna porodična uštedovina. U periodu konstantnog traganja pokušale smo da do-

demo do istine i preko ljudi koji su bili na visokim položajima, kosovskih političara i predstavnika Ujedinjenih nacija, kasnije i Evropske unije. Pomoć su obećali mnogi, ali se od obećanja nismo odmakle. Bez obzira na to šta učinile, rezultat je uvijek bio isti: nula, tama, mrak – kaže ona.

— Nakon svih ovih godina, ja sam i dalje u istom autobusu od Sarajeva do Rožaja, s istim pitanjima i sa istom sveprisutnom neizvesnošću i strepnjom. Zločin prisilnog nestanka specifičan je i posebno okrutan jer se ne završava nakon što je počinjen, već traje i nastavlja se nad porodicom sve dok

istina i posmrtni ostaci ne budu pronađeni. Odgovora nema ma što god da učinite, a ipak ne možete da odustanete. Morate da nastavite mada znate da su ogromni napor i trud koji ulažete uzaludni – dodaje Elsana Nurković, koja je detalje potrage za svojim ocem podijelila sa sudionicima XVI. Foruma za tranzicijsku pravdu u postjugoslavenkim zemljama.

Forum, u organizaciji REKOM mreže pomirenja, odnosno Fonda za humanitarno pravo Kosovo (FHP) i Fonda za humanitarno pravo Kosovo (FHPK), proteklog vikenda održan je u Prištini. Okupio je mirovne aktiviste iz zemalja regije i visokopozicionirane dužnosnike, među kojima specijalnog predstavnika Norveške za Zapadni Balkan HAAKONA BLANKENBORG, koji je poručio da ovdašnje države moraju prestati koristiti nestale osobe kao 'politički pregovarački ulog', predstavnika Europske unije za Kosovo TOMÁŠA SZUNYOGA i bivšu kosovsku predsjednicu ATIFETU JAHJAGU.

Tom prilikom predstavljeno je drugo izdanje 'Kosovske knjige pamćenja' pod naslovom 'Dostojanstvo za nestale', koja donosi uvid u okolnosti nestanka osoba, odnosno informacije o pojedincima koji su nezakonito uhapšeni i zarobljeni, izdvojeni iz kolona, odvedeni iz kuća, s posla i njiva, temeljenima na preko 2000 izjava članova njihovih obitelji, izvještajima, sudskim spisima i bazama međunarodnih institucija.

Tokom rata i u vezi s ratom na Kosovu, u periodu od 1. januara 1998. do 31. decembra 2000. godine, nestalo je 6065 ljudi. Prema posljednjim podacima Međunarodnog komiteta Crvenog križa, 1613 osoba i dalje se vode kao nestale, a istraživanje FHP-a i FHPK-a pokazuje da postoje još najmanje 23 čiji nestanak nije prijavljen. Među nestalima je 1487 civila, od čega 272 starijih od 70 godina, 120 mladih od 18 godina i 72 osobe s invaliditetom. Još uvijek nisu prikupljeni uzorci krvi potrebni za DNK identifikaciju za preko 150 nestalih, a za više od njih 50 nema dovoljno uzoraka.

Njihove porodice nemaju grob, nemaju mesto da žale, da postavje cveće, nemaju dokaza da su oni koji se i dalje vode kao nestali postojali. To je bol koja teško prolazi. Naša knjiga pokušaj je da to sećanje iz kruga porodica prenesemo na društveni nivo i nadam se da ćemo njome uticati na ubrzanje pronalaska nestalih, ekshumaciju masovnih grobnica i na intenziviranje identifikacija – rekla je NATAŠA KANDIĆ, osnivačica FHP-a.

U izvorima na kojima se temelji knjiga 'Dostojanstvo za nestale' navode se lokacije masovnih grobnica koje treba ponovno pregledati, kao što su Perućac, Batajnica i Petrovo Selo, lokacije mogućih masovnih grobnica: rudnik Štavalj kod Sjenice, sela Budisavci i Lapušnik, lokacije Kozarevo i Jalovište, te neodređene lokacije u blizini Surdulice.

Kandić je izrazila nadu da će podaci koje je prikupio Fond utjecati i na ubrzano sprovođenje Deklaracije o nestalima na Kosovu, koju su u maju 2023. potpisali predsjednik Srbije ALEKSANDAR VUČIĆ i kosovski premijer ALBIN KURTI. Njome se, između ostalog, jamči osiguranje potpunog pristupa informacijama koje pomažu u lociranju i identifikaciji nestalih te stavljanje na raspolaganje sve domaće i međunarodne dokumentacije značajne za utvrđivanje njihove sudbine.

Prema našim informacijama, tokom prošlog maja i juna bile su intenzivirane predaje posmrtnih ostataka porodicama, odnosno bilo je nešto malo pomaka posle potpisivanja Deklaracije, ali onda je sve stalo. Komunikacija treba biti postavljena na drugim osnovama, porodice trebaju biti uključene da znaju šta se događa u tom procesu, pogotovo one koje su dale krvne uzorke – objasni-

la je Kandić i rekla kako se nada da će novo izdanje 'Kosovske knjige pamćenja' doprinijeti poboljšanju komunikacije predstavnika vlasti s članovima obitelji nestalih kako bi pružili uzorke krvi tamo gdje nedostaju ili pak nisu dovoljni za DNK analizu.

LUIGJ NDOU iz Međunarodne komisije za nestale osobe izjavio je da je pitanje nestalih 'međugeneracijsko prokletstvo za koje nismo dovoljno zdravi da ga prekinemo i krenemo naprijed', dok je DITOR HALITI iz Kosovskog forenzičkog instituta istaknuo da su brojni posmrtni ostaci neidentificiranih osoba poslani Međunarodnoj komisiji za nestale osobe, ali da se ne poklapaju s dosad prikupljenim DNK uzorcima. Budući da se na visokim, službenim razinama o nestalima govori kao o golim brojevima, kojima se pritom nerijetko manipulira u političke svrhe, REKOM-ov forum održan u Prištini bio je prilika da se čuju konkretne sudbine njihovih najbližih.

PETRIT HASANAJ, jedan od njih, ostao je bez oca i drugih članova šire obitelji u zločinu u Meji, koji su u 27. aprila 1999. godine nad kosovskim Albancima u tom selu nedaleko od Đakovice počinili pripadnici srpskih jedinica. Posmrtni ostaci 249 žrtava pronađeni su 2001. u masovnoj grobnici u Batajnici.

— Imao sam sreću da sam bio student Univerziteta u Prištini i nekoliko dana prije zločina dobio sam telefonski poziv svog oca. Rekao sam mu da dolazim u Meju i da sam sretan što ćemo biti zajedno. Molio me da ne dođem nego da ostanem u Prištini i rekao da ćemo se ubrzo sresti na oslobođenom Kosovu. Bio sam zbunjen što nije želio da me vidi... Sljedeći put sam ga vidio u kovčegu. To ostajanje u Prištini me spasilo. Da sam taj dan pošao u Meju, bio bih 378. na listi osoba koje su ubijene, masakrirane, a od kojih se mnoge i dalje vode kao nestale – ispričao je Hasanaj.

Budimir Maslar iz Trebovića još uvijek traga za sestrom Natalijom, penzionerkom koja je ranije radila u trgovinskom poduzeću '17. novembar' u Peći. Kada se njihova obitelj 12. juna 1999. dala u zbjeg preko Čakora, Natalija nije željela otići...

Kosovska knjiga pamćenja
– Dostojanstvo za nestale

BUDIMIR MASLAR iz Trebovića još uvijek traga za sestrom NATALIJOM, penzionerkom koja je ranije radila u trgovinskom poduzeću '17. novembar' u Peći. Kada se njihova obitelj 12. juna 1999. dala u zbjeg preko Čakora, Natalija Maslar nije željela otići.

— Rekla je da nikome ništa nije uradila i da nitko neće da je dira. Sutradan sam se vratio i našao je kod kuće. Tvrdila je da nitko nije dolazio. Opet sam je nagovarao da ode, ali bezuspješno. Tada sam je posljednji put vidio – rekao je Maslar, koji se na Kosovo vratio 2005. iz izbjegličkog kampa u Beogradu. — Renovirao sam kuću i vratio se samo da saznam nešto o Nataliji. Kasnije sam iz druge ruke čuo da su jedan svjedok i njegova majka te 1999. bježali put planine, prema Crnoj Gori, i da su tako došli u baštu pored moje kuće, gdje su ugledali deset do dvanaest UČK-ovih (OVK-ovih) vojnika. Taj teren je pretraživan, ali sve je bilo uzalud. Dandanas ne mogu da joj nađem i sahranim kosti – ispričao je Budimir Maslar.

Obiteljima nestalih s Kosova na REKOM-ovom Forumu pridružile su se i one iz Bosne i Hercegovine, a svima im je zajedničko što su javno pozvali na borbu za mir i pravdu. Ili, riječima 82-godišnje MEJRE DAUTOVIĆ, kojoj su 1992. u logoru Omarska ubijeni sin EDVIN (27) i kći EDNA (23): 'Dok sam živa, borit ću se da se djecu ne uči mržnji. U mom srcu nema mjesta za osvetu.'

S istim ciljem sestre Nurković od 2009. u Rožajama organiziraju memorijal u sjećanje na svog oca Halita. Tako, kaže Elsana Nurković, žele dati glas svim nestalima u ratovima na ovim prostorima, a 'koji su brutalno ućutkani i u čije ime niko ne govori'. Uz 18 kilometara dugu planinsku trku i pohod na

Tokom rata i u vezi s ratom na Kosovu, u periodu od 1. januara 1998. do 31. decembra 2000. godine, nestalo je 6065 ljudi. Prema posljednjim podacima Međunarodnog komiteta Crvenog križa, 1613 osoba i dalje se vode kao nestale

Hajlu, organiziraju gradsku utrku 'Tragom budućnosti' namijenjenu djeci, u kojoj su sudjelovali i Halitovi unuci.

— Time smo želele da pokažemo da dobro ipak pobeđuje i da zločin izvršen nad tatom, koji za nas, njegove ćerke i porodicu još uvijek traje, nije i neće nas učiniti lošim ljudima. On je živio verujući, a i nas je tako učio, da se dobro vraća dobrim i stradao je jer je bio uveren da mu se čineći dobro ništa loše ne može desiti. Obilježavanjem tatinog nestanka kroz manifestaciju koja spaja ljude i prevazilazi etničke i fizičke granice, njegov duh i životna filozofija nastavljaju da žive. Na taj način želele smo da pokažemo da su vera u ljude i ljudskost koju su nam on i majka podarili jače od gorčine i patnje sa kojom živimo svih ovih godina – govori Elsana, koja je proteklog tjedna, zajedno sa sestrama, poduzela još jednu gestu.

Na 25. godišnjicu nestanka Halita Nurković odlučile su da mu podignu mezar, i to na mjestu na kojem je želio da bude sahranjen, pored groba svoje žene Munibe, preminule 1997. godine. Na njemu stoji natpis: 'U tišini te tražimo, u ljubavi te čuvamo'. ■

Članovi obitelji traže
ga od jula 1999. godine –
Halit Nurković

INTRIGATOR

Historijat gašenja i paljenja

Autorica Tajana Broz u studiji slučaja u izdanju Faktografa ispisiuje historijat napada na tjednik Novosti od 2009., kada je izašao na kioske. Objašnjava i što je dovelo do toga da se 2024. o sudbini jednog medija pregovara prilikom sastavljanja Vlade

ZAHTJEV za ukidanje javnog financiranja tjednika Novosti predstavlja jedan od najozbiljnijih udara na medijske slobode u novijoj hrvatskoj povijesti te simbol antisrpske histerije koju predvođi Domovinski pokret, stranka ekstremne desnice. (...) Pitanje Novosti za Domovinski pokret predstavlja idealnu temu; pruža im priliku da huškačku retoriku istovremeno usmjere protiv srpske nacionalne manjine i kritički nastrojenih novinara te svojim biračima demonstriraju da ulazak u koaliciju koja će omogućiti kontinuitet HDZ-ove vlasti ne predstavlja izdaju vlastitih ideala i predizbornih obećanja.

Citirani fragmenti su iz studije slučaja napada na tjednik Novosti nakon izbora 2024. godine, koju je pod naslovom 'Novosti se ili pali ili gasi' objavila udruga Faktograf, a čija je autorica TAJANA BROZ. Ona ispisiuje historijat tjednika od 2009. kada je izašao na kioske i ujedno pokušava objasniti što je dovelo do toga da se 2024. o sudbini jednog medija pregovara prilikom sastavljanja Vlade. Pritom pojašnjava da termin 'napad' podrazumijeva 'difamacijske, uvredljive i prijeteće poruke o

mediju i novinarima/kama, pozive na uznemiravanje i nasilje, neutemeljene optužbe i prijave nadležnim tijelima te iznošenje dezinformacija o različitim aspektima rada medija'. Podsjeća da su se napadi na Novosti tijekom pregovora o sastavljanju Vlade odvijali potpuno otvoreno pred kamerama i mikrofonima. 'Bilo je nemoguće bilo kojem predstavniku stranaka buduće vladajuće koalicije nastupati u nekom mediju, a ne odgovoriti na pitanje što će biti s Novostima u slučaju sklapanja koalicije između DP-a i HDZ-a', piše autorica i citira brojne huškačke izjave vodećih ljudi DP-a. Poput IVANA PENAVERA: 'Kakvi Srbi, koji Srbi? Apsolutno srpska nacionalna manjina, dok god poštuju hrvatsku državu i zakone, dok nemaju problem doći 5. 8. i poštivati, ako ne slaviti Oluju, nemamo problem. Međutim, podržavati politiku koja financira ovakve tvorevine to ne dolazi u obzir.' Dok su se *mainstream* mediji u pravilu kritički ili bar neutralno postavljali prema ovom pitanju, piše autorica, dio je rubnih medija koristio priliku da dolijeva ulje na vatru. Prepoznati su mediji koji podupiru i populariziraju agendu ekstremne desnice: portal Narod.hr, Hrvatski tjednik i emisija 'Bujica' na Z1 televiziji.

Autorica napade klasificira u tri dominantna narativa: nacionalistički, medijski i financijski. U najkraćem, tjednik Novosti napada se i svrstava među narodne neprijatelje zbog propitivanja nacionalističkih dogmi, posebno onih o Domovinskom ratu, ali i djelovanja Katoličke crkve u Hrvatskoj, pa se novinari Novosti proglašavaju Jugoslavenima ili ko-

munistima, četnicima i njihovim agentima. 'Onoga trena kada manjina počne propitivati opće stanje u državi koju nacionalna većina vidi primarno kao svoje vlasništvo, dinamika i odnos moći se narušavaju, što je ekstremnoj desnici neprihvatljivo te stoga pokušavaju stalno iznova staviti manjine u njihov geto', piše u studiji. Ekstremna desnica 'smatra da mediji moraju poštovati nacionalističke mitove i identitetske osnove'.

Financijskim napadima Novostima se pak pokušava osporiti pravo na pristup javnom financiranju s agendom da bi trebale biti prepuštene slobodnom tržištu, pri čemu ih se neutemeljeno napada da nenamjenski troše javna sredstva. No iz javno dostupnih informacija jasno je da gotovo čitava medijska scena u Hrvatskoj opstaje zahvaljujući nekom obliku državne pomoći, piše Broz, bilo da se radi o poreznim olakšicama, javnom novcu za oglašavanje ili drugim oblicima javnog financiranja. Za ovu studiju relevantna je i činjenica da je predsjednik SNV-a, kao nakladnika Novosti, MILORAD PUPOVAC, koji je česta meta napada i predmet sustavnog demoniziranja, ponajviše ekstremno desnih političkih opcija.

Prvi pokušaj gašenja lista Tajana Broz precizno smješta u 2010., kada Novosti objavljuju naslovnice 'Obadva, obadva su pala' kao ilustraciju lošeg stanja u domaćem zrakoplovstvu i pada dvaju MiG-ova kod Plaškog. Tadašnji predsjednik IVO JOSIPOVIĆ izjavio je da je 'naslovnička neukusna i da je na izdavaču da razmisli treba li nastaviti takvu uređivačku politiku'. Zalagao se za ukidanje financiranja Novosti putem programa za nacionalne manjine i 2012. jer su u više navrata pisale o poslovima njegovog prijatelja MARKA VOJKOVIĆA i njegove tvrtke Emporion s Hrvatskim društvom skladatelja, odnosno HDS ZAMP-om, organizacijom zaduženom za distribuciju sredstava koje glazbenici ostvaruju na ime autorskih prava, u kojoj je Josipović bio jedan od čelnih ljudi. Autorica podsjeća na pojam 'etnobiznismen' koji je skovao Josipović, a koji će kasnije različiti akteri, uključujući depeiste, koristiti u napadima na Pupovca.

Slijede godine neprestanih napada: prvo udruge Hrvatski novinari i publicisti (HNIP) 2015. zbog objavljene pjesme 'Lijepa naša habubico' novinara NIKOLE BAJTE; godine 2016. uslijedila je serija napada ekstremne desnice nakon otkrića fotografije na kojoj tadašnji ministar kulture ZLATKO HASANBEGOVIĆ u mladosti pozira s ustaškom kapom. Hrvatski časnički zbor Grada Splita je od Državnog odvjetništva tada zatražio istragu protiv Novosti 'zbog kaznenog djela širenja lažnih i uznemirujućih vijesti'. Naposljedku, nakladnik portala Narod.hr, udruga U ime obitelji i njezina čelnica Željka Markić izradili su 2017. analizu rada Novosti koju su uputili premijeru ANDREJU PLENKOVIĆU pozivajući ga da zaustavi financiranje Novosti novcem hrvatskih poreznih obveznika, tvrdeći da Vlada 'financira huškanje na mržnju i nesnošljivost' prema većinskom narodu, Hrvatima.

Citirana su i vrlo ozbiljna huškanja koja na Novosti i njegove novinare godinama predvođe saborski zastupnici poput HRVOJA ZEKANOVIĆA, MARIJANA PAVLIČEKA, MIRE BULJA, NIKOLE GRMOJE i drugih. A kao uvertiru u sve što će se dešavati u jeku sastavljanja nove Vlade, u prosincu 2023. godine, SLOBODAN PROSPEROV NOVAK iz DP-a najavio je u emisiji 'Bujica' da će ta stranka, ako dođe na vlast, ukinuti financiranje tjednika.

■ Dragan Grozdanić

Crkva štiti svoju poziciju

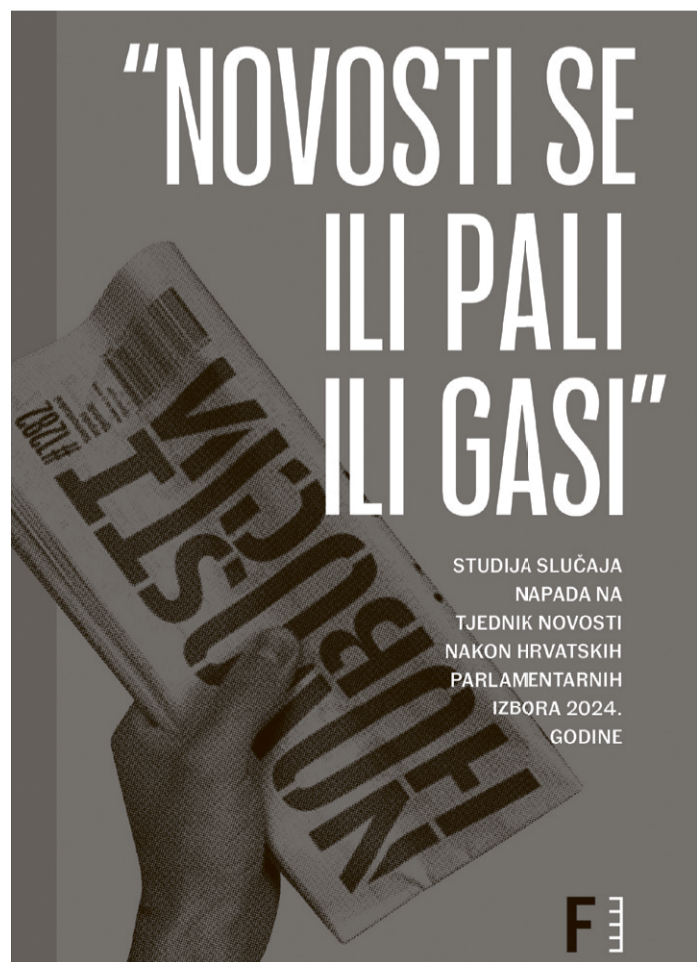
Čemu dugujemo moralnu paniku u crkvenim redovima i među desnicom u Hrvatskoj nakon navodne parodije 'Posljednje večere', koja je bila dio otvorenja Olimpijskih igara na kojem su sudjelovali transrodni model i goli pjevač u ulozu starogrčkog boga Dioniza?

Ta parodija je dosta složena i doista sadrži problematične momente. Iako ni nastup transrodnih ljudi, kao ni umjetničke obrade biblijskih motiva ne mogu biti problematični, u ovoj kombinaciji, i to još s Dionizom, postavlja se pitanje o odnosu Zapada prema samom sebi. Francuska je često imala ključnu ulogu u propitivanju vlastitih temelja zapadne civilizacije kao jedne od ključnih vrijednosti zapadne kulture. Odnos Dioniza i Krista nešto je što se tiče samih izvora kulture. Dionizijski kult je u početku bio kult koji je kroz žrtvene obrede i ekstazu provodio destrukciju, obnovu kulturnog poretka, upravo kroz poništenje i obnovu svih razlika, uključujući spolnu. Kasnije je svoju sublimaciju i refleksiju doživio u grčkoj tragediji. Najglasniji dio transaktivističkog pokreta danas zaziva posthumanističko društvo i destrukciju utemeljujućih razlika, uključujući spolnu razliku. Ja sam pak za konstruktivnu kritiku i daljnji razvoj humanističke i prosvjetiteljske tradicije, koja ima kompleksne i ambivalentne veze s kršćanstvom, a nikako za zazivanje potpune destrukcije.

Napadaju li đavli Crkvu, kako je to sugerirao sisački biskup Vlado Košić nazvavši performans bogohuljenjem i poniženjem?

Žalosno je, ali nipošto neočekivano, da predstavnici Crkve i samozvani zaštitnici kršćanstva ne znaju ponuditi bolji odgovor i ne pokušavaju razumjeti te objasniti ključne, nipošto nevine momente u ovom spoju dionizijskih i kršćanskih motiva i to u kontekstu *queer* predstave. Kao i obično, u prvom redu štite vlastite pozicije, vlastiti prestiž i autoritet na nemuš način, dok samu srž evanđeoske poruke ni ne pokušavaju prenijeti. Glupo i destruktivno je napadati nekoga na religioznoj osnovi samo da bi ga se napadalo, ali nije identitet ovdje vrijednost koja se napada, ovdje se postavlja pitanje o odnosu Zapada prema samome sebi – prema temeljima vlastite etike koja je dovela do ljudskih prava i tek nedostatnom nastojanju na suzbijanju nasilja te prema pitanju konstruktivnog ili destruktivnog samopreispitivanja. Želimo li potpuno uništenje sistema i obnovu žrtvenog ili želimo popravljati ono što imamo, uz razvoj ljudskih prava i uključivanje isključenih, što je jedna od temeljnih evanđeoskih poruka i što, naravno, znači potpuno uključivanje LGBT osoba kao jednakovrijednih ljudskih bića.

■ D. Grozdanić

Ubojstva i paljevine u Strmici 1995.

Prema neslužbenim informacijama i nedovršenim istraživanjima, na području Strmice za vrijeme i nakon Oluje stradalo je ili nestalo između sedam i 12 civila

UPOVODU obljetnice vojno-redarstvene operacije Oluja, Srpsko narodno vijeće (SNV) ove će godine, 3. kolovoza, organizirati komemoraciju u selu Strmica kod Knina, gdje je tijekom i poslije te akcije ubijeno više srpskih civila. Prema neslužbenim informacijama i nedovršenim istraživanjima, na području Strmice stradalo je ili nestalo između sedam i 12 civila.

U prvostupanjskoj presudi ANTI GOTOVINI i ostalima utvrđeno je da su se tijekom akcije dva hrvatska vojnika izdvojila iz konvoja i prišla ženama koje su ostale u Mizdrakovcu, zaselku Strmice. Jedan od njih likvidirao je pedesetogodišnju JOVANKU MIZDRAK. 'S obzirom na činjenicu da je osoba koja je pucala – kao i osoba koja je bila s njom – nosila maskirnu uniformu i tamnu kacigu, koristila izraz 'četnici' i u zaselak došla iz Knina, u konvoju vozila označenih slovom 'H', Raspravno vijeće konstatira da je osoba koja je ubila Jovanku Mizdrak bila vojnik HV-a', navedeno je u haškim spisima.

Tijekom Oluje ubijen je i njen suprug STEVAN MIZDRAK, koji je imao oko 85 godina. 'Dokazi ukazuju na to da je ubijen hicem iz vatrenog oružja u glavu 5. kolovoza 1995. ili približno tog datuma. Međutim, Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni dokazi o tome tko ga je i pod kojim okolnostima ubio', piše u spomenutoj presudi hrvatskim generalima za zapovjednu odgovornost, koja je poništena na drugom stupnju.

U knjizi nestalih, koju je 2012. izradilo Ministarstvo branitelja RH u suradnji s Crvenim križem, navedene su četiri osobe iz Strmice: DUŠAN TRIVAN (93), JOVAN BURSAC (40) i sestre DRAGINJA (74) i ANĐA DRAGAŠ (61). Amnesty International naveo je u jednom izvještaju da je 1998. počelo suđenje

ubojici sestara Dragaš, koje su pronađene u obiteljskoj kući, zapaljenoj nakon Oluje. 'Ove dvije starije žene, od kojih je jedna bila nepokretna i prikovana za krevet, živjele su same pokraj Strmice nedaleko od Knina. Ostatke njihovih tijela pronašli su hrvatski policajci nakon što je kuća zapaljena', navela je ta međunarodna organizacija 1998. godine. Do zaključenja teksta nismo došli do potvrde informacije o epilogu suđenja o kojem je pisao Amnesty International.

Njihova imena, identiteti supružnika Mizdrak i Dušana Trivana, nalaze se i u dopisu šibenske krim-policije poslanom lokalnom DORH-u 2005. Državno odvjetništvo tražilo je informacije zbog istrage stradanja više desetaka srpskih civila u selima oko Knina. Točne okolnosti, datumi i lokacije smrti za većinu do danas nisu nedvosmisleno utvrđeni, kao ni odgovorni pojedinci.

Na spomenutom suđenju u Hagu pojedini lokalni mještani svjedočili su o prizorima vojnika i civila koji su u drugoj polovici kolovoza pljačkali kuće u Strmici. Jedan promatrač UN-a vidio je krajem kolovoza 80 opljačkanih kuća, koje su potom većim dijelom nestale u plamenu. Prema svjedočenju preostalih mještana i UN-a, ali i zapisima Hrvatske vojske, požari su počeli tijekom Oluje i trajali oko mjesec i pol dana, sve do kraja rujna. UN je jednom prilikom zatekao hrvatske vojnike i policajce pored buktnje, ali su se oni pravdali da su 'došli istražiti uzroke požara'. Vojnoj policiji je prijavljeno da se hrvatski vojnici motaju oko netom zapaljenih kuća.

Haški sud je ocijenio da nema dovoljno dokaza za nedvojbeno utvrđivanje tko je pljačkao i palio Strmicu. Hrvatska navodno nije uložila naročit trud da pronade počinitelje. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, od ukupno 1.334 stanovnika Strmice, njih 1.298 bili su Srbi. Popisom iz 2021. zabilježeno je ukupno 160 stanovnika.

■ Hrvoje Šimičević

Šikana nad umirovljenikom

SLUČAJ ŽELIMIRA MARKOVA (82) poseban je zbog birokratskog izživljavanja koje nad njim provodi matični ured u Sarajevu. Kako je Markov rođeni Sarajlija, za upis u starački dom u Zagrebu potreban mu je i rodni list.

— Preko ambasade BiH u Zagrebu dobio sam rodni list. I gle čuda nevidenog – u rodnom listu izostavljeno je moje prezime, iako je u sljedećoj rubrici navedeno ime i prezime mog oca, kao i ime majke. Uz to upisano je i djevojačko prezime moje supruge te datum vjenčanja – govori nam Markov.

Kad se obratio ambasadi BiH, službenica mu je rekla da mora oputovati u Sarajevo ili kod bilježnika opunomoćiti osobu koja bi podignula njegov rodni list.

— U devetoj sam deceniji života i 80-postotni invalid. Zbog toga mi je teško putovati. Direktni vlak iz Zagreba za Sarajevo ukinut je krajem 2016. – podsjeća Markov.

Kod javnog bilježnika opunomoćio je osobu za podizanje rodnog lista. U punomoći su navedeni svi osobni podaci opunomoćenika. — Zaprepastio sam se kad je sarajevski matični ured konstatirao da je punomoć o podizanju rodnog lista nepotpuna po federalnom zakonu, ali bez navođenja po kojem propisu i upute o pravnom lijeku. Trebam naglasiti da je opunomoćenik predočio uvjerenje o mom državljanstvu BiH i Federacije BiH od 27. jula 2019. u Sarajevu, u kojem su navedeni moje ime i prezime, datum i mjesto rođenja – govori Markov.

— Ovu javnu ispravu u matičnom uredu nisu uvažili. Očito zbog nestručnosti ili zlonamjernosti nisu znali da je po svim procesnim zakonima isprava koju je nadležno tijelo izdalo u propisanom obliku u okviru svoje nadležnosti javna isprava kojom se dokazuje istinitost onoga što se u njoj potvrđuje ili određuje. Kod javnog bilježnika ponovo je izdana punomoć za podizanje rodnog lista u kojoj su navedeni zahtjevi iz sarajevskog matičnog ureda da opunomoćenik može izvaditi ispravljeni rodni list, kao da to nije navedeno u prethodnoj punomoći i odreći se prava žalbe na doneseno rješenje – kaže Markov.

No sarajevski matični ured tu punomoć nije uvažio, što je Markov ocijenio kao klasični oblik šikaniranja i diskriminacije.

— Obratio sam se Visokom predstavniku za BiH, ali nisam dobio povratnu informaciju – dodaje, pitajući se da li je on jedina žrtva birokracije sarajevskog matičnog ureda ili ih ima još.

■ Nenad Jovanović

FRAGMENTI GRADA

Ovi i oni

SJEDNEŠ na kavu na terasu kafića, pustiš uho na ispašu i sadržaj za novinsku rubriku nudi ti se sam od sebe. 'Samo' odaberi, pokupi, obradi i isporuči neki fragment priče s potencijalno potentnom dozom šire društvene relevantnosti.

Mjesto radnje tipičan je riječki kvart, tek 'kat' poviše centra i Korza, što ga drži na sigurnoj distanci od turističke vreve i stvara preduvjete, a presjek profila gostiju u birtiji nudi uporište za tvrdnju da mjesto možemo tretirati kao autentičnu lokalnu destinaciju. Protagonisti radnje dva su sredovječna muškarca, očito frendovi koji su se po dogovoru našli na prijepodnevnj subotnjjoj kavi. Razgovor im tipično luta, sadržaja ne manjka, skače se s teme na temu, a aspekti politike, pa tako i one lokalne, ne mogu se izbjeći. U jednom trenutku priča im je dobacila do prostornog preuređenja šireg centra grada koje je već odavno započelo, a tome trend, profil i tempo iz pozadine bitno određuje i zadaje – premda Grad rukovodi radovima – famozni Lürssen investitor o kojem se već podosta pisalo i govorilo, pa ponešto o tome znaju svi koji to žele znati. A posebno znaju oni kojih se to najviše tiče, Riječani i Riječanke koji će, generalno rečeno, po većini izbjegavati frontalnu konfrontaciju s neugodnim akterima ekonomsko-političke moći, što ne znači da iz zaleđa neće potihom negodovati protiv istih. Tako će i dva junaka ovotjedne natuknice u razgovoru dobaciti do tih tema, požaliti se jedan drugome da u gradu manjka prostora za rekreativne šetnje i slične aktivnosti, te kako bi uskoro moglo postati i gore, nakon što 'onaj' – a vi zaključite tko je 'on' – do kraja preuzme Molo Longo i Žabicu.

Krešendo je ipak uslijedio netom nakon dijagnoze stanja stvari, kada je jedan od frendova poentirao, 'šta ćeš, tako je moralo ispasti, kad ovi nisu imali nikakvu ideju šta bi s gradom'. Ako je jasno tko je 'on', još je jasnije tko bi bili 'ovi', odnosno 'oni'. Nezadovoljstvo radom gradske Uprave, a i gradonačelnika, nije nikakva novost u Riječi, te je u ovom kontekstu sumirana dobro poznatom tezom o rasprodaji obiteljskog srebra u besćenje. O jeftino isporučenom javnom dobru grada – koje, istina, već decenijama sistematično trune, propada zbog nedostatka vizije i ideje što bi deindustrijalizirana Rijeka u postindustrijskoj epohi s time mogla napraviti – privatnom investitoru. Ali nalazimo još nešto simptomatično u citiranoj izjavi. Formulacija opravdane kritike lokalnim stanjem stvari – 'ovi nisu imali nikakvu ideju' – ukazuje na percepciju pozicije odgovornosti za nastalu situaciju koja je odnarođena, odnosno izmještena iz sfere javnog, društvenog, zajedničkog nam i dijeljenog, pa prema tome ne osjećamo nikakvu obavezu u vidu direktne akcije, aktivizma i angažmana. To su navodno igre moći između 'njih', a mi smo tek promatrači koji plaćaju cijenu svega toga.

■ Hajrudin Hromadžić

IVICA VILIBIĆ

Dolina

Neretve nema

poljoprivrednu

budućnost

U delti rijeke Neretve sve više mora dolazi do granice Hrvatske i BiH. Zbog porasta razine mora dolazi do zaslanjenja cijelog ušća. Uz to, u neka davna vremena Neretva se kod ekstremnih riječnih dotoka razlijevala po cijeloj delti, no otkad su izgrađene hidrocentrale u BiH dotok Neretve nikad nije dovoljno velik da poplavljuje deltu

KAD je riječ o klimatskim promjenama, svaki laik zna da smo sve bliže točki kolapsa, ali ne znamo koliko blizu. Točka kolapsa po sebi je, naravno, manje zanimljiva od situacije s kvalitetom života prije eskalacije. Stoga pitanja o aktualnom statusu i prognozi klime na Jadranu postavljamo IVICI VILIBIĆU, jednome od najistaknutijih domaćih znanstvenika na području geoznanosti i oceanografije. Vilibić je znanstveni savjetnik u trajnom zvanju Instituta za oceanografiju i ribarstvo u Splitu, ujedno vrlo aktivan u međunarodnoj znanstvenoj zajednici, primjerice po broju i dinamici znanstvenih projekata. Grupa stručnjaka koju Vilibić predvodi vodeća je u svijetu u istraživanju meteoroloških cunamija.

U časopisu 'Science Advances' početkom ove godine objavljena je studija kao po-

kušaj razumijevanja što bi se moglo dogoditi ako se poremeti ili zaustavi sustav strujanja u sjevernom Atlantiku (Atlantic meridional overturning circulation ili AMOC). Dio tog sustava poznatiji nam je kao Golfska struja, a u popularnoj kulturi ista je već kataklizmički 'krepala' u filmu Ronalda Emmericha 'Dan poslije sutra' iz 2004. godine. Je li u realitetu našega života urušavanje AMOC-a počelo? Što to znači za nas?

Što se tiče laika, uvijek ima dovoljno onih koji, zahvaljujući društvenim mrežama i mogućnostima komentiranja ispod pojedinih mrežnih članaka, mogu govoriti *urbi et orbi* da je i crni zid bijele boje. Nažalost, takvih 'laika' imamo dovoljno i na političkim razinama, inače pojedini ministri ne bi populistički propagirali, primjerice, uporabu protugradnih raketa koje su razvijene u vrijeme Sovjetskog Saveza, a za koje je dokazano da nemaju značajan utjecaj na stvaranje tuče u oblacima, samo da bi 'ugo-

dili' narodu i usput okrivili nekog drugog za vlastitu nesposobnost.

Ali kad smo kod dokaza, klimatski modeli jasno govore da se očekuje, u slučaju 'krepavanja' AMOC-a, jako zahlađenje u sjeverozapadnoj Europi (do desetak stupnjeva Celzija u Škotskoj), 'uobičajeno' (znači, onoliko koliko bi bilo i bez kolapsa AMOC-a, što znači zagrijavanje) u Sredozemlju, te dodatno zagrijavanje ostatka svijeta. A na to da se tu nešto već događa ukazuje takozvani *cold blob*, odnosno područje u sjevernom Atlantiku u kojem je trend temperature blago negativan. Ta anomalija je posljedica pomaka strujnih režima kao što su Golfska struja odnosno njezin nastavak preko sjevernog Atlantika, pri čemu bi se, ako nastavimo ići u tom smjeru, mijenjali sustavi ciklona i anticiklona u području Atlantika i Europe. Primjerice Islandska ciklona, uz Azorsku anticiklonu jedan od postojećih baričkih sustava na Atlantiku koji određuju vrijeme u Europi, u potpunosti bi nestala. Naravno,

sve se to neće dogoditi u nekoliko tjedana kao u filmu 'Dan poslije sutra', no može u razdoblju od nekoliko desetaka godina: ne znamo kada jer naše znanje nije dovoljno da načinimo takvu prognozu. Vjerojatnost da se to dogodi do kraja stoljeća je, kako je rekao jedan od vodećih klimatologa STEFAN RAHMSTORF u travnju ove godine na jednoj od vodećih znanstvenih konferencija EGU General Assembly, veća od 15 posto, i raste u vremenu.

A film 'Dan poslije sutra' je običan hollywoodski uradak gdje se više prati odnos između oca i sina nego same klimatske promjene. Jer da je postavljen 'kako treba', onda na kraju ne bi slao političku poruku solidarnosti meksičkog naroda prema narodu SAD-a kojeg zapravo kolaps AMOC-a ne bi toliko pogodio kao Europu jer recimo Boston, koji je geografski južnije od Splita, ne bi već sada imao vrlo hladne zime s prosječnom temperaturom u siječnju od oko minus pet stupnjeva. Naime, uz istočnu obalu SAD-a

u sadašnjoj klimi teče hladna Labradoraska struja, koja već čini klimu desetak stupnjeva hladnijom nego na istim geografskim širinama u Europi.

Dva stupnja u 40 godina

Trend porasta površinske temperature mora iskustveno primjećujemo. Ono što je nekada bilo osvježavajuće, sad je 'juha' u ugođaju kupanja u Jadranskom moru: nedavno je izmjerena najviša ikad temperatura mora u južnom Jadranu od 29,7 stupnjeva Celzija. Taj je trend dobro dokumentiran satelitskim mjerenjima, što znači da je tijekom protekla četiri desetljeća temperatura pri površini Jadrana porasla oko dva stupnja Celzija, s time da je porast bio veći u ljetnim mjesecima nego u zimskim. Govorimo li o trendu isključivog rasta, ne i pada? O čemu sve ovisi prognoza lošeg trenda?

Da, trend porasta i temperature zraka i površinske temperature mora je oko dva stupnja Celzija u posljednjih četrdesetak godina, što je mjereno i satelitskim mjerenjima i mjerenjima pomoću brodskih sonde. Trend temperature je isključivo pozitivan, no naravno koja godina može biti hladnija od prosjeka. Inače, definicija trenda uključuje promjene nekog svojstva u duljim vremenskim razdobljima, od tridesetak godina ili dulje. Uz trendove, postoje prirodne oscilacije oceanskih sustava koje mogu uzrokovati varijacije temperature na periodima od nekoliko desetljeća, kao što je Atlantska višedekadska oscilacija. Uz sve te oscilacije i varijabilnosti klimatski modeli daju da će temperatura površine Jadrana do kraja stoljeća dodatno porasti u prosjeku od tri do četiri stupnja. Koliko će porasti, to ovisi i o tome kako će se razvijati čovječanstvo: hoće li biti razjedinjeno i stavljati profit na prvo mjesto, što uključuje veće korištenje jeftinijih izvora energije temeljenih na fosilnim gorivima – što, recimo, potiče TRUMP, a i Rusija 'živi' od toga – ili će prepoznati problem i više koristiti 'održive' izvore energije, što može imati za posljedicu skuplje tehnologije i manji globalni rast (iako se lijep profit može ostvariti i od prodaje tehnologija za proizvodnju 'čiste' energije). Nažalost, ne postoji realni klimatski scenarij za budućnost u kojem bi se temperatura zraka i površine mora smanjila. Za tako nešto morao bi se ugljikov dioksid uzimati iz atmosfere, a za ostvarenje tog scenarija je manja vjerojatnost nego da se ostvari maloprije spominjani scenarij iz filma 'Dan poslije sutra'.

Jadranskog mora kakvo je bilo, recimo 1970-ih, možemo se samo sjećati i skupljati obiteljske fotografije flore i faune, poput običnog škampa koji bi mogle istisnuti neke druge, emigrantske vrste iz Crvenog mora? Riba vatrenjača koja je kao invazivna indopacifička vrsta u samo dvije godine napredovala od Visa do Šolte, kako javljaju stručnjaci s terena, brzo bi mogla postati simbolom Dalmacije. U kojem se postotku promijenila flora i fauna Jadrana pod utjecajem novih invazivnih vrsta?

Puno se toga promijenilo od 1970-ih godina na hrvatskoj obali Jadrana. Uzmimo, izgrađenost obale se povećala nekoliko puta, ribarska flota nam je značajno porasla, ljudi su u tom davnom razdoblju bili manje pretili itd. Isto tako, i flora i fauna se neprekidno mijenjaju, kako na kopnu uz more tako i u moru. Zbog prelova, ribe je sve manje i pi-

tanje je koliko su za to krive klimatske promjene, a koliko čovjek kroz direktan utjecaj. Doduše, postoje i pozitivni primjeri koji idu za očuvanjem ribljeg fonda i bioraznolikosti, kao što je *no-take* zona u području Jabučke kotline u kojoj obitavaju mnoge hladnomorske vrste, npr. škampi. Porastom temperature ni ta zona možda neće biti od pomoći, bar ne za hladnomorske vrste, kao ni uspostava zaštićenih područja Natura 2000 ili uspostava Morskih zaštićenih područja (Marine Protected Areas), parkova prirode i slično. Ipak, to zaustavlja čovjeka da direktno utječe na okoliš, dok je utjecaj što se odvija putem klimatskih promjena nezaustavljiv. Neke od novih vrsta toplijih mora poput ribe 'strijelke' već su se udomaćile u dijelovima Jadrana, dok se neke druge vrste polako udomaćuju. Nije dakle pitanje hoće li se to dogoditi, već kada će se dogoditi, za pet, 15 ili 45 godina. Primjer je i nedavni pomor školjaka u Malostonskom zaljevu, vjerojatno povezan s ekstremno toplim morem.

Bura – najvažniji vjetar

Nekada smo se mogli praktički ravnati po burama koje bi 'ohladile' Jadran sredinom kolovoza, a posljednjih godina to je posve neizvjesna prognoza? Zašto nam je bura toliko važna?

Što se tiče stanja Jadrana, bura je zapravo najvažniji vjetar i to zbog mnogo razloga. Jedan je taj da bura 'bistri' glavu, za razliku od juga, zbog čega su stari Dubrovčani izbjegavali donositi važne odluke za vrijeme juga. Tijekom zime u sjevernom Jadranu se, kod snažne i dugotrajne bure, hladi more i time mu se povećava gustoća, pa takvo more tone na dno i širi se u cijelom Jadranu, sve do duboke Južnojadranske kotline. Kroz to širenje donosi se kisik u duboke slojeve Jadrana i time omogućuje život na samom dnu. Bogatstvo Jabučke

kotline je upravo posljedica te kisikom obogaćene vode koja se nakon jakih zimskih bura skuplja i donosi kisik u toj prirodnoj depresiji na dnu Jadrana. Nadalje, bura i u ljetnim i u zimskim mjesecima odgurava more od naše obale, pri čemu se iz dubljih slojeva uzdiže more koje sadrži mnogostruko više hranjivih soli, pokretača života u moru i osnovne hrane planktonskim organizmima. Postoji i još jedan način donosa hranjivih soli prema površini, a to je u dubokom južnom Jadranu kada bura u kasnu zimu izmiješa more do dubine od oko pola kilometra, pa i dublje, i tada te duboke vode opet postaju pokretač života. Naravno, bura je važna i ljeti, naročito posljednjih godina kada zna naglo ohladiti more. Jednostavno, doživljaj prirode uz buru je drugačiji nego za teških toplinskih valova s malom vidljivošću zbog donosa pustinjskog pijeska. Iako, i pustinjski pijesak je donositelj hranjivih tvari: 'sijanje' mora pustinjskim pijeskom također je pokretač života u moru.

Dolina Neretve kakva zbog klimatskih promjena neće biti (Foto: Zvonimir Barišin/PIXSELL)

Neke od novih vrsta toplijih mora poput ribe 'strijelke' već su se udomaćile u dijelovima Jadrana, dok se neke druge vrste polako udomaćuju. Nije dakle pitanje hoće li se to dogoditi, već kada će se dogoditi, za pet, 15 ili 45 godina

Viša razina saliniteta Jadrana uzrokuje siromaštvo hranjivim solima, ali nam jamči čisto more: a zašto je porast saliniteta mora loš trend za sve?

Zapravo, voda karakterizirana višim salinitetom je indikator njezinog izvorišta koje je u istočnom Sredozemlju, gdje 'obitavaju' jedne od najčišćih voda na svijetu. Razlog tome je manjak rijeka i manjak oborina koje donose hranjive soli, pa stoga ondje postoji i manjak bioloških procesa u moru. U zapadnom Sredozemlju vode su nešto 'mutnije', jer je taj dio Sredozemlja više pod utjecajem Atlantskog oceana koji sadrži više hranjivih tvari. Slaniji Jadran može značajno utjecati na obalna područja u kojima obitavaju organizmi koji nisu prilagođeni tako visokim iznosima saliniteta. Tu se posebno ističu ušća, estuariji i delte rijeka kao što je rijeka Po ili ušće rijeke Neretve. Uz to, problem je što se, kao posljedica klimatskih promjena, bilježi i porast razine mora, što u konačnici može omogućiti mnogo dublji prodor slanog mora u kopno. Upravo to se događa u delti rijeke Neretve u kojoj sve više mora dolazi do granice Hrvatske i Bosne i Hercegovine, odnosno do mosta u Metkoviću na rijeci Neretvi. Zbog porasta razine mora dolazi do zaslanjenja cijelog ušća rijeke Neretve, što znači da su već danas ugrožena poljoprivredna područja, nasadi mandarina i svega drugoga. Problem, naravno, ne dolazi sam. U neka davna vremena Neretva se kod ekstremnih riječnih dotoka razlijevala po cijeloj delti, tako je i nastala plodna ravnica. No, otkad su izgrađene hidrocentrale u Bosni i Hercegovini dotok Neretve nikad nije dovoljno velik da poplavljuje deltu, a delta se, kao i

sva pješčana područja, lagano sliježe (tzv. subsidencija tla). Nažalost, dolina Neretve zato dugoročno nema budućnost u smislu poljoprivrede, kao ni bioraznolikosti.

Međuvladin panel za klimatske promjene (IPCC) redovito ažurira mjerenja okupljena oko pitanja scenarija rigoroznih mjera, ako želimo produžiti život ljudskoj vrsti, flori i fauni na Zemlji. Godišnje emisije ugljičnog dioksida, uzrokovane ljudskom aktivnošću, predviđaju loš i još lošiji scenarij: gdje smo tu mi?

Što se tiče utjecaja ekonomije Republike Hrvatske na globalne klimatske promjene, taj je zanemariv jer su naše emisije stakleničkih plinova manje od jednog promila u odnosu na svjetske emisije. U tom se smislu Hrvatska mora primarno orijentirati na mjere prilagodbe na klimatske promjene, što naravno ne isključuje mjere i politike Europske unije u smislu zelene tranzicije. Hrvatska dakle svojim djelovanjem ne može umanjiti porast temperature, razine mora, porast sušnijih razdoblja, bujičnih poplava, ali bi morala prilagoditi gradnju i infrastrukturu – sustav odvodnje i kanalizacije – u obalnom pojasu, prilagoditi energetske mreže ljetnim opterećenjima zbog klimatizacije prostora, uzgajati komercijalne vrste u moru koje 'vole' toplije more, graditi infrastrukturu, npr. retencijska akumulacijska jezera koja bi redistribuirala vodu cijele godine, graditi vodovode i sustave za navodnjavanje u poljoprivrednim područjima, osiguravati usjeve od vremenskih nepogoda, npr. sustavom mreža protiv tuče, saditi usjeve koji su otporniji na nepogode i sl. Scenariji IPCC-a (Shared Socioeconomic Pathways) predstavljaju moguće razvoje čovječanstva, temeljem kojih se procjenjuje budući tehnološki razvoj i procjenjuju buduće emisije stakleničkih plinova.

Kako se u ranjivosti ekosistema Jadrana uklapa eventualno crpilište nafte i plina?

Je li scenarij suradnje ekosistema i energetike u ikakvom pomaku suglasja struke i politike?

U jednom od scenarija IPCC-a, točnije u SSP1 stoji: 'Vođeni sve većom predanošću postizanja razvojnih ciljeva, nejednakost se smanjuje unutar i između zemalja.' Dakle, ključna riječ je smanjenje nejednakosti, dok se u današnjem svijetu, zbog gramzljivosti pojedinaca i cijelih država, događa upravo suprotno. Crpilišta nafte i plina se, naravno, ne uklapaju u scenarij SSP1, ali zar nam politika ne govori da ćemo od LNG terminala zarađivati masne pare na transportu plina prema našim susjedima? Zar ne slušamo tijekom ljeta svaki dan koliko je turista više u odnosu na prošlu godinu: meni nije jasno u čemu bi bio problem da turista ima malo manje? Stalno mora biti svega više, održivost je tek deklarativno u strategijama koje su dobrim dijelom prilagođene EU-u, samo da bismo izvlačili europski novac. I nije to problem samo kod nas, dobar dio svijeta ima takvu percepciju, pa dok je toga nećemo mi krenuti prema utopijskom scenariju SSP1. OK, nije sve tako ni crno, postoji značajan porast 'čiste' energije u ukupnoj energiji u Hrvatskoj jer se trenutno više ulaže u solarne elektrane. Tko bi rekao da imamo više sunca nego primjerice Austrija? Dakle, ne ide se u smjeru održivijih scenarija, što znači tri do četiri stupnja Celzija višu globalnu temperaturu do kraja stoljeća.

Mrtvi grad Split

Na Jadranu je bilo više meteoroloških cunamija. Osim onog iz 1978. godine u Veloj Luci, u lipnju 2003. na srednjem Jadranu su uništeni nasadi školjaka u Malostonskom zaljevu, poplavljen je Stari Grad na Hvaru, u srpnju 2007. na otoku Istu val je bio visok četiri metra i poplavljuje kuće uz obalu. U čemu je opasnost meteorološkog cunamija?

Fenomen meteoroloških cunamija, inače moja uža istraživačka specijalnost, javlja se u cijelom svijetu, a najizraženiji je u područjima u kojima su plimne oscilacije male, recimo u Sredozemlju. Kod ekstremnih događaja kao što je događaj iz Vele Luke 1978. godine more može oscilirati s rasponom od preko šest metara i poplavljevati obalna područja, uništavati brodove. Tada je more došlo gotovo do prvog kata kuća u Veloj Luci. Srećom, nije bilo žrtava jer je dežurni dispečer isključio struju cijelom mjestu kada je vidio da more poplavljuje rivu. Odmah nakon toga istraživači su pokušali objasniti zašto se događa taj fenomen, no nije ga bilo

lako objasniti bez kvalitetnih mjerenih podataka.

Moj početak istraživanja meteoroloških cunamija je upravo koincidirao s nadogradnjom mareografa (uređaji koji mjere razinu mora) s digitalnim pretvaračima razlučivosti jedne minute, koji smo načinili sredinom lipnja 2003. godine u okviru jednog projekta Europskog istraživačkog programa, još dok sam radio u Hrvatskom hidrografskom institutu. Zanimljiva koincidencija je bila da je dva tjedna poslije, 27. lipnja 2003., srednji Jadran iskusio snažan meteorološki cunami koji je uništio nasade školjaka u Malostonskom zaljevu, upravo u suženjima gdje su se javljale najjače struje koje su odgurale blokove teže od jedne tone, dok je bio poplavljen dobar dio Starog Grada na otoku Hvaru. Upravo postojanje tih digitalnih uređaja omogućilo nam je da dokumentiramo svojstva samog događaja. A dobro je pitanje hoće li meteorološki cunami biti jači u budućoj klimi. Jedna studija na Balearskom otočju kaže da hoće za trećinu, za scenarij većeg ispuštanja stakleničkih plinova. Druga studija kaže da u Jadranu mogu biti jači u srednjem, a slabiji u sjevernom Jadranu. Zapravo ne možemo reći što će se s njima točno dogodati u budućnosti.

Za izlazak iz ekološke krize u kojoj živimo ljudska civilizacija će morati napraviti oštar zaokret i obavezno žrtvovati dio vlastite komocije. Sumnjamo u tu žrtvu, ali se moramo nadati. Kako razmišljate u horizontu izglednog scenarija klimatske situacije u Splitu za pedeset godina? Ili je bolja projekcija za sto godina?

Pitanje je hoće li ljudska civilizacija izabrati izaći iz ekološke krize ili odabrati neki od scenarija koji se mogu gledati u distopijskim filmovima. U svakom slučaju, otkucaji sata su nešto na što čovjek, za sada, ne može utjecati, i pokazat će gdje ćemo biti za 50 ili sto godina bez obzira na naše puste želje. Split za 50 godina? Zanimljivo pitanje. Možda da se sjetimo Splita kakav je bio prije 50 godina, a to je, barem u centru grada, ovakav prizor: djeca koja se igraju u palači, roba koja se suši nad kaletama, susjede koje čakulaju preko prozora. Dovoljno je pogledati serije 'Malo misto' ili 'Velo misto'... svega toga je nestalo prije dvadesetak godina, a sada imamo britanske vikend partijanere i *crawl ture*. Split kakav je bio, nestao je u 50 godina, pa je za pretpostaviti da će i Split kakav je sada nestati za 50 godina: možda još i ranije, s obzirom na to da je mijena sve brža. Nekako nisam siguran da će u tom budućem Splitu klapska pjesma odzvanjati kaletama, iako će vjerojatno postojati festivali. OLIVER je još 1975. na Splitskom festivalu pjevao: '2002. mi ćemo poč na Misec, u miru da provedemo lito, jer od pustih turisti ča će doć nam na more, ni okrenit se neće moć nitko.' E sad, možda bi neki novi Oliver mogao napisati što misli kakav će Split biti 2052. godine. U svakom slučaju, moje je mišljenje da će Split za 50 godina postati mrtav grad s malo domaćih žitelja, a ti preostali će tijekom ljeta bježati u okolicu grada – ni ja vam se ne javljam iz Splita, već iz malog mjesta Kreševo kod Šestanovca u Dalmatinskoj zagori, u kojem se po noći može i bez klime spavati – i to kako zbog turizma, tako i zbog činjenice da je već sada nemoguće živjeti tijekom ljeta u Splitu s temperaturama i prilično visokom vlagom, barem meni. ■

Mi ćemo poč na Misec, u miru da provedemo lito... – Split (Foto: Zvonimir Barišin/PIXSELL)

Spomen domu u Glini
još uvijek nije vraćen
izvorni naziv

Usamljeni u komemoraciji

Komemoriranje u Glini na mjestu strašnog zločina nad civilnim stanovništvom isključivo je inicirano od strane srpske zajednice i antifašističkih organizacija, naveo je u Glini Veran Matić, izaslanik predsjednika Republike Srbije za pitanja nestalih

NA prostoru ispred Hrvatskog doma, nekadašnjeg Spomen Doma u Glini, na mjestu gdje je svojevremeno stajala Crkva Presvete Bogorodice, kao i svake godine, u organizaciji Srpskog narodnog vijeća, održana je komemoracija za žrtve strašnih zločina počinjenih 27. srpnja i 8. kolovoza 1941. i podsjećanje na nevine žrtve ustaškog terora. Na skupu obavijenom tugom, još jednom se potvrdila misao bivšeg predsjednika Savjeta za nacionalne manjine ALEKSANDRA TOLNAUERA, izrečena svojedobno na ovom istom mjestu: 'da je na ovom, davno posvećenom tlu, teško govoriti, ali je još teže šutjeti'.

Riječ je o jednom od najsvirepijih zločina nad Srbima u NDH, ali isto tako, ovdje je bila primijenjena tranzicija ustaške ideologije u stvarni zločin. Više od 1000 Srba iz Gline

i okolnih mjesta na prijevaru je dovedeno na stratište uz obrazloženje da idu na pokrst. Mnogi su nasjeli na ovaj zloguki poziv nadajući se da će tako sačuvati svoje i živote svojih obitelji. Do zadnjega, pobijeni su noževima i drugim hladnim oružjem u crkvi i oko nje. Na mjestu uništene crkve, 1969. godine, izgrađen je Spomen dom u kojemu je bila izložena arhivska i muzejska građa o počinjenim zločinima u cijelom glinskom kraju, a postavljeno je i spomen obilježje s uklesanim imenima 1564 žrtve. U kolovozu 1995., spomen obilježje je uništeno, a Spomen dom tragikomično preimenovan u – Hrvatski dom.

Na komemoraciji u Glini prisutnima su se obratili VESNA TERŠELIČ, MILORAD PUPOVAC i VERAN MATIĆ, a njihovi govori ma koliko bili različiti, sadržavali su jednu zajedničku značajku. Naime, administrativno preimenovanje Spomen doma u Hrvatski dom tema

koja se u Glini ne zaobilazi, kako prigodom obilježavanja značajnih obljetnica tako i u kuloarima, ali za sada se sa riječi još uvijek nije prešlo na djela. Tako se, bez sumnje negira zločin koji je imao sve karakteristike genocida nad Srbima.

— Komemoriranje u Glini na mjestu strašnog zločina koje su ustaše na podmukao način izvršile nad civilnim stanovništvom, odvija se bez većih teškoća ali prilično usamljeno, isključivo inicirano od strane srpske zajednice i antifašističkih organizacija. Pomislili bismo da je ignoriranje sjećanja na zločin nešto najlošije što može biti. Međutim, ono što je zaista zastrašujuće je aktivno i snažno negiranje da su se zločini zaista dogodili. Po završetku Drugog svjetskog rata, u Glini su podignuta brojna antifašistička spomen-obilježja ali su, pedeset godina kasnije, jednostavno uklonjena. Tako su, vjerujemo, ne zauvijek, izbrisana

imena ulica Žrtava fašizma i Sedme banijske udarne divizije, a mnoga obilježja su jednostavno uklonjena, administrativnim putem ili eksplozivom – naveo je VERAN MATIĆ, izaslanik Predsjednika Republike Srbije za pitanja nestalih.

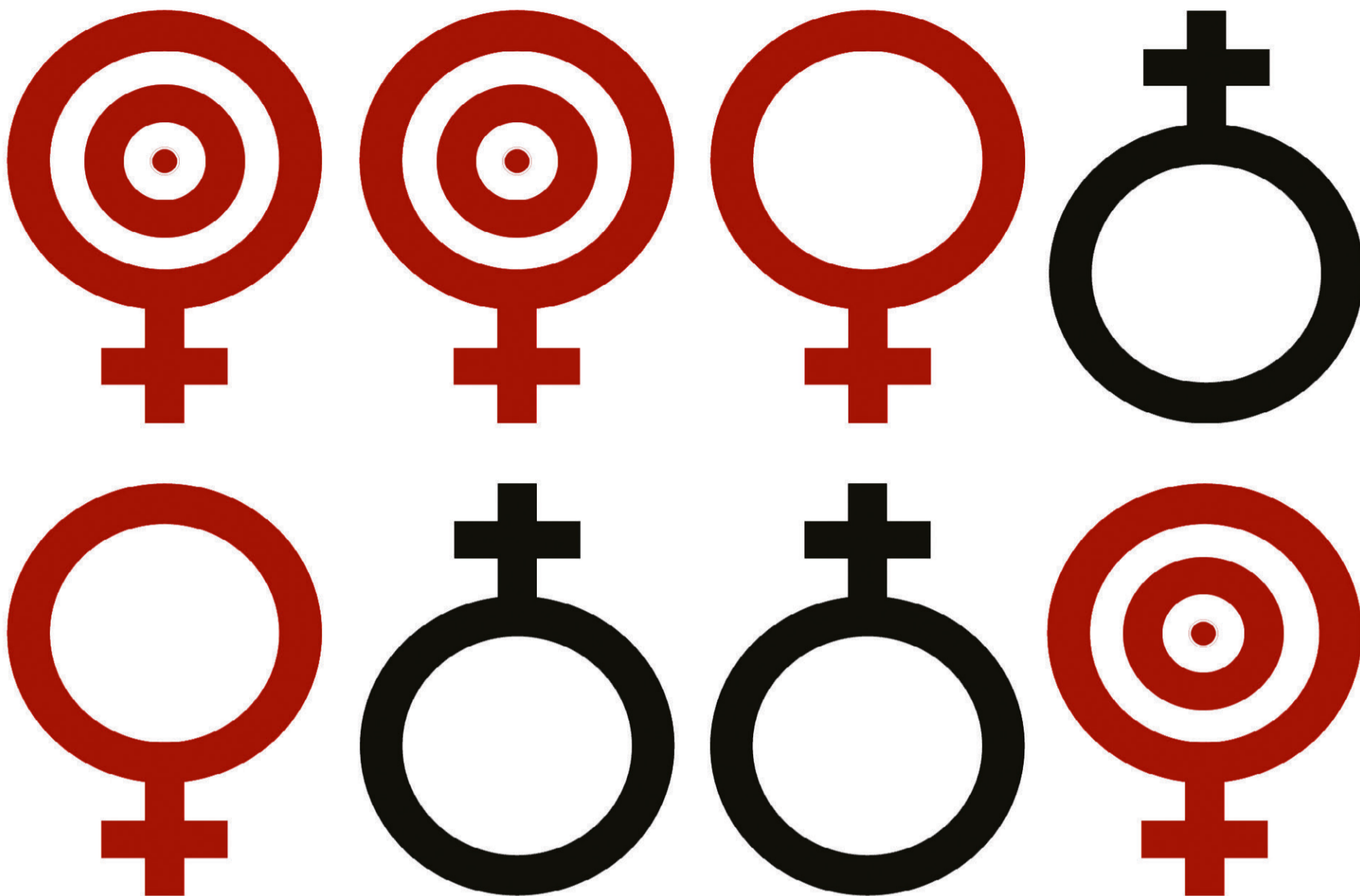
— Činjenica je da Spomen domu, ovdje, usred Gline, još uvijek nije vraćeno originalno ime. Treba znati da je ovo zdanje, podignuto krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća, u Registru Ministarstva kulture ima status memorijalnog mjesta stradanja civilnih žrtava u Parohijskoj crkvi Presvete Bogorodice, zajedno sa spomenikom autora ANTUNA AUGUSTINČIĆA koji je ovdje ispred nas. Tako to, jasno, da jasnije ne može biti, stoji u Registru Ministarstva kulture, ali tako to ne stoji i ovdje, na ovom mjestu. Kako je ovo mjesto sada označeno, nigdje se osim spomenika ne može vidjeti da je ovdje riječ o memorijalnome mjestu. To je vidljivo samo kada se mi, jednom godišnje, okupimo ovdje. Najveći dio rasprave koje se vode, neovisno da li je riječ o političkoj upotrebi ili je riječ o negiranju ovakvih zločina ili zločina na drugim mjestima, nedostojno je država pravnih slijednica Jugoslavije. Nedostojno je Republike Hrvatske da se obnavljaju i nastoje normalizirati podsjećanja na ustaški režim, kao što je korištenje pozdrava 'za dom spremni' u političkom i javnom životu – podsjetio je saborski zastupnik i predsjednik SNV-a MILORAD PUPOVAC.

Otkad se održavaju komemoracije u Glini ne propušta ih NIKOLA MRAKOVIĆ iz Vlahovića, nečak legendarnog komandanta, narodnog heroja NIKOLE DEMONJE.

— Uvijek sam ovdje u Glini tužan kad se setim užasne sudbine nedužnih ljudi, ali sam ovih dana posebno uznemiren i, mogu reći, bijesan. Naime, prije pet godina obnovili smo spomenik Nikoli Demonji na brdu Blažuj u Kamenskoj koji je u posljednjem ratu bio srušen, a neki dan čujem da je spomenik opet uništen. Gdje je kraj mržnji i fašizmu? – pita se Nikola Mraović. DUŠAN LONČAR iz Vrginmosta već je četvrt stoljeća s obitelji u Njemačkoj.

— Ovdje je ubijen moj djed MILE. Kad god sam u mogućnosti posjetim ovo mjesto, donesem neki cvijetak i tako izrazim svoje poštovanje prema svim glinskim žrtvama. Ne dozvoljavam da se ovakvi zločini zaborave, pa moja djeca i unuci vrlo dobro znaju što se ovdje dogodilo. Poslije moje smrti, znam da će uvijek netko od mojih donijeti cvijet na ovo mjesto i to me čini sretnim – kaže nam Dušan Lončar.

— Prošle godine Hrvatska je predsjedala Međunarodnim Savezom za sjećanje na holokaust (IHRA). Od tog trenutka očekivala sam korake u pravom smjeru, prema vraćanju uništene spomen ploče pred spomenik i koraku prema povratku imena Spomen doma. Nažalost, to se nije dogodilo, mada su prije 10 godina, mnogi Glinjani dali svoj potpis na peticiju za povratak imena i svake godine, dolazeći ovdje, tražimo da se zdanju vrati ime Spomen dom. Bilo je malih pomaka. Nešto više nastavnica i nastavnika prošlo je kroz program obrazovanja o holokaustu kako bi u osnovnim i srednjim školama učili o tome svoje učenike. Međutim, bilo je i velikih koraka unatrag. Javnost je tek nedavno saznala da je prošle godine u studenom, u posljednji trenutak otkazana izložba 'Neki su bili susjedi' u organizaciji Muzeja holokausta iz Vašingtona i hrvatskih institucija na kojoj se trebalo saznati više o tome što su činili, ili ne činili susjedi onih koji su odvedeni. Izložba nije održana jer je hrvatska strana pod koordinacijom Ministarstva kulture odbacila svaku mogućnost da se genocid u NDH povezuje sa Srbima – posjetila je VESNA TERŠELIČ iz Documente. U podnožje Augustinčićevog spomenika položene su ruže a parastos su održali parosi, glinski i petrinjski, GORAN KALAMANDA i SAŠA UMIČEVIĆ. ■

Nasilje u obitelji

Femicid kao ‘nasilje usmjereno na ženu zato što je žena’ daje naslutiti da je ubojicama cilj istrijebiti žene. Naprotiv, nasilju u obitelji zadatak je disciplinirati žene u (re)produkciju; ubojstvo je eksces na koji država treba reagirati jer, osim što narušava ‘idiličnu atmosferu predgrađa’, šteti kapitalu uništavajući žene kao resurs

UMARTU ove godine u Kazneni zakon uvršten je članak 111. a Teško ubojstvo ženske osobe koji predviđa zatvorsku kaznu od najmanje deset godina za ‘rodno utemeljeno ubojstvo ženske osobe’. Nekoliko mjeseci kasnije Autonomna ženska kuća u Zagrebu zatražila je da se u Kazneni zakon uvrsti i dodatni članak:

Povreda prava na dobrovoljni prekid trudnoće, s predviđenom zatvorskom kaznom od jedne do tri godine. Ne provirujući ispod skuta matere države, prijedlog je usput praćen zahtjevom da se zatvorom riješi i problem uznemiravanja pacijentica pred bolnicama. Ispada da je zadnjih godina sve čemu se moguće domisliti u feminističkom radu samo još kazni i još policije. Nema

veze što je puno prije marta ove godine u istom zakonu već postojeće teško ubojstvo u članku 111. predviđalo istu zatvorsku mjeru, od najmanje deset godina, gdje je otegotnost i tada, kao u novodopunjenom dijelu, bila ubojstvo ‘bliske osobe ili osobe koju je (ubojica) već ranije zlostavljao’. Nema veze što pravo na prekid trudnoće povređuje zapravo sama država koja ga ga-

rantira – napominjući da se ‘pobačaj vrši na zahtjev trudne žene’, a opet podržavajući bolnice da se ogluše na taj zahtjev ‘prizivom savjesti’ ili da ga dobro naplate. Zakoni nisu zakazali ili propustili razriješiti neke unutarnje teškoće. Nije se nikakav mehanizam pokvario i nije da žice u nemaru ili neznanju nisu povezane kako treba. Kapitalističke nacionalne države ugađaju satove

tako da se ne oglase kada bi trebale i da se kazaljka neumoljivo zadrži na šest ujutro i kada bi trebalo otkucati podne. Država radi baš onako kako je posložena da radi. Istodobno potiče i suzbija jedan te isti oblik nasilja, raspaljujući ga i utrnjujući, oblikujući ga i razvlačeći, sukladno interesima ekonomske i političke moći, ali nikada ne ispuštajući iz zuba zakrvavljena tijela žena i kvir osoba.

Carstva su svoje ovlasti temeljila na tome što će se, u zamjenu za obećanu zaštitu, nekada od neprijateljske vojske koja će zaplijeniti svu ljetinu, dopustiti 'našoj vojsci' da zaplijeni nešto manje. Nacionalne države temelje svoje ovlasti na tome što ćemo im, i dalje za zaštitu, danas jednih od drugih i od nje same, prepustiti slobodu koju će nam roditeljski dozirati, dodjeljivati ili ograničavati, da se ne bismo slučajno pohlepno zagrcnuli ili pretjerali u pomisli da je moguće, recimo, dogovorno reorganizirati stanovanje tako da nijedna osoba nije istrgnuta iz društvene podrške ili da se možemo kretati po potrebi preko granica koje su nametnute. Građanstvo (pri čemu je još gora nesreća biti prepušten na milost ili nemilost 'ostajanja ničijim', u dometu država koje smatraju da nemamo što raditi na njihovom teritoriju) traži prepuštanje naših sloboda kao ljudskih bića državi koja će njima nadalje raspolagati i s kojom ćemo se poslušno natezati za kasniji odlazak na spavanje. (Kada Opća deklaracija o pravima čovjeka kaže: 'Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima', ona ne opisuje zatečeno stanje, nego otvara prostor tekstu koji će propisati o kojim oblicima dostojanstva i kojim se isječcima slobode – prava – radi.) Ako se pobožno utječemo državama da nas 'zaštite' od nasilja na koje nas te iste strukture osuđuju, prikovavši žene i kvir osobe za obiteljske domove, i utvrđujući kada i kako možemo utjecati na to što će se dogoditi s našim tijelima, feministička borba već korača pomirbeno u predaju a da nije ni započela kako treba.

Od pet teških ubojstava štićenica Doma za starije i nemoćne Vianey u Daruvaru koja je počinio umirovljeni vojni policajac KREŠIMIR PAHOKI, samo je jedno ubojstvo – ubojstvo njegove majke – u policijskim i medijskim izvještajima okarakterizirano kao teško ubojstvo ženske osobe. Iako Kazneni zakon kaže, izravno prepisujući odredbe Istanbulske konvencije, da 'rodno utemeljeno nasilje nad ženama označava nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa žene', ta ubojstva ne razdvaja razina okrutnosti i hladnokrvnosti, okolnosti i način njihova izvršenja, niti tu klasifikaciju, kako zakonska definicija navodi, do kraja objašnjava rod ili dob ubijenih (jer bi ubojstva svih pet štićenica bila u tom slučaju jednako tretirana), nego to što se radi o 'kaznenom djelu protiv braka, obitelji i djece'. Poanta kazne i policije nije zaštititi žene od nasilja – nego zaštititi brak i obitelj (ili odnose koji bi to mogli postati) kao zakonima uređeno i nadzirano srodstvo na kojem se temelji organizacija skrbničkog rada koji država prebacuje na te strukture i žene u njima.

Zasebno kategorizacijom ubojstava žena u zakonodavstvu, napominje DUNJA BONACCI SKENDEROVIĆ u nedavno objavljenoj publikaciji 'Ili moja ili ničija! Analiza intimnog partnerskog femicida u Hrvatskoj 2016. – 2023.', efikasnije će se prikupljati podaci i uspoređivati statistike na razini europskih država. Ministar ili policijska glasnogovornica promrmljat će kako se bilježi porast nasilja u obitelji (sada kada je to nasilje moguće brojevima preciznije iskazati) i kako se problem ra-

Zaključak analize ubojstava žena u partnerskim odnosima Dunje Bonacci Skenderović nije nagrizanje 'braka' i 'obitelji' u kojima je nasilje očito relevantna varijabla, nego podučavanje policije, suda i socijalnih radnica kako da strože pristupe tim pojedincima koji su prijetnja 'obitelji'

Prema UN-u, 48.800 ubojstava žena u 2022. rezultat je partnerskog ili obiteljskog nasilja. Moguće su dvije interpretacije: da su to obrasci individualnog ponašanja koje policija treba samo na vrijeme razotkriti i kazniti ili da nešto ne valja s brakom i nuklearnom obitelji

zrešava učinkovitim identificiranjem i kažnjavanjem tih moralno i umno izopćenih pojedinaca u inače mirnom i civiliziranom okruženju.

Ne trebamo još godinama zbrajati mrtve – prema UN-u, 48.000 ubojstava žena globalno u 2022. godini rezultat je partnerskog ili obiteljskog nasilja. Moguće su dvije interpretacije: da su to persistentni obrasci individualnog ponašanja koje policija treba samo na vrijeme razotkriti i kazniti – 'prisilna kontrola', koju Bonacci Skenderović preuzima iz forenzičke literature da pruži 'stručnu podršku' policijskom profiliranju – ili da nešto ne valja s brakom i nuklearnom obitelji, načinom na koji se strukturiraju spona i modeli intimnosti i brige kojima protječe to malo ekonomske i socijalne podrške koju nam je država spremna udijeliti. Državu nije briga ako poželimo skrbiti o bolesnoj prijateljici ili bolesnom prijatelju koji žive sami; bolovanje je moguće dobiti samo ako su to naši partneri, djeca ili roditelji. Državu nije briga ako se poželimo preseliti nekamo zbog boljih uvjeta života, ali ako se radi o 'spajanju obitelji', nekako će možda i zažmiriti na transgresije nacionalnih granica. Zaključak analize ubojstava žena u partnerskim odnosima Bonacci Skenderović nije nagrizanje 'braka' i 'obitelji' u kojima je nasilje očito relevantna varijabla, nego podučavanje policije, suda i socijalnih radnica kako da strože pristupe tim pojedincima koji su prijetnja 'obitelji', i koje onda samo treba 'popraviti' naporima kaznenih institucija, centara za socijalnu skrb i/ili medicine prije nego što se opet vrte u nju. Karceralni feminizam podmazuje kotačiće kapitalističke države koja ovisi o regulaciji i nadzoru ženskog rada kroz regulaciju i nadzor obitelji kako bi ušparala na troškovima reprodukcije radne snage – od odgoja budućih radnika i odgovaranja na potrebe aktualne radne snage do zbrinjavanja svih onih čijim se radom moguće otežano, ali ipak tu i tamo okoristiti (od starijih do osoba s invaliditetom).

SILVIA FEDERICI, na što upućuje i indigeni i crni feminizam, ubojstva žena vezuje i uz otuđenje zemlje i razaranje dijeljenih dobara u akumulaciji profita stalnom ekspanzijom kapitalističkog načina proizvodnje. Zemlju i nadnicu država promatra u kontekstu bračne stečevine, nasljeđivanja i dohotka kućanstava. Brak i nuklearna obitelj, sistematičnim industrijskim i kolonijalnim uništavanjem drugih mogućih oblika zajedničkog života i uzajamne skrbi, održavaju protok privatne imovine koji se osigurava i razbaštinjenjem žena i kreiranjem siromaštva i oskudice u kojima su prinuđene ponuditi na raspolaganje svoj rad obitelji. Kapitalistička država trga kolektivna dobra i razgranatije spona društvene podrške zatvarajući žene u obiteljske domove. Bonacci Skenderović tako nalazi više ubijenih žena u gradovima nego na ruralnim područjima, ne zalazeći u razloge, iako je odgovor moguće naslutiti u gušćim i koncentriranim, intergeneracijskim i drugačije utemeljenim mrežama podrške u manjim sredinama koje ne zastaju na romantičnim partnerstvima ili obitelji.

Istraživanje Europske agencije za temeljna prava iz 2015. na uzorku od 42.000 žena u 28 zemalja članica EU-a ukazuje na to da se samo 14 posto žena koje je proživjelo partnersko nasilje obratilo policiji. Nekadašnjeg vojnog policajca Krešimira Pahokija država je istrenirala da rukuje pištoljem i začudeno utvrdila da je nekako došao do oružja. Ubojica MIHAELE BERAK prošao je policijsku obuku i za državu je, dok se njezini roditelji i sumještani nisu pobunili, samo 'čistio pištolj koji je slučajno opalio'.

U zatvorima te prihvatnim i detencijskim centrima više je Romkinja i migrantkinja i njihove djece nego što itko od njih ikada dobije neki oblik državne zaštite. Strane radnice država vezuje radnim dozvolama uz njihove poslodavce pogodujući razvoju i održavanju nasilja iz kojega teško mogu izaći a da ne budu deportirane. Zakonska i policijska zaštita od nasilja i ubojstava osloncem se može činiti samo malom broju razmjerno ekonomski osiguranih žena koje si mogu dopustiti pomisliti i povjerovati u savezništvo policije. 'Zaštita' koju država nudi bijelim, srednjoklasnim obiteljima dio je i produžetak sekuritizacije koja prati i prožima tehnologiju 'zaštite' državnih granica. Građanska obitelj proizvodi i održava moguće oblike srodstva kroz koje se nacionalne države rezbare, pa se tako i državljanstvo stječe na temelju 'obiteljskog porijekla' ili mjestu poroda. 'Zaštita obiteljskog života' sa svojim politikama, zakonima i procedurama jamči da skrb i briga ostanu skućene samo na onaj krug ljudi kojima država dodijeli pravo na postojanje i čije živote odredi dovoljno vrijednima 'zaštite'. Vraćajući se na Federici, suvremena država od koje bismo trebali tražiti zaštitu nastaje na nasilju nad neposlušnim 'vješticama' koje pretvara u poslušne kućanice.

FEMICID' je zapravo izvedenica 'zločina iz mržnje' koji su kao praksu, razmatrajući što se dogodi kada 'diskurs prava' preuzme kvir feminističko organiziranje, već razlagali mnogi aktivisti i istraživačice poput DEANA SPADEA i ANGELE DAVIS. Osim što je nasilje pojedinačno, 'mržnja' postaje problem tek kada se obznani bilo govornom bilo tjelesnim činom nasilja. Femicid kao 'nasilje usmjereno na ženu zato što je žena' daje naslutiti da je ubojicama cilj istrijebiti žene. Naprotiv, nasilju u obitelji zadatak je disciplinirati žene u (re)produkciju; ubojstvo je eksces na koji država treba reagirati jer, osim što narušava 'idiličnu atmosferu predgrađa', šteti kapitalu uništavajući žene kao resurs iz kojega može iščupati potreban rad.

Izgleđna demokratska kandidatkinja na američkim izborima KAMALA HARRIS sastala se s izraelskim premijerom BENJAMINOM NETANYAHUOM obećavši nastavak 'nepokolebljive podrške (SAD-a) Izraelu', uz zabrinutost za 'humanitarnu krizu u Gazi'. Kako EMAN ABDELHADI komentira za Al Jazeera: 'Imati empatiju prema nekome kome pucaš u glavu nije baš za pohvalu. Ne treba nam empatija. Treba nam da prestanu naoružavati Izrael i financirati aktivno ubijanje ljudi s kojima navodno suosjećaju.' Izrael je odbio potpisati Istanbulsku konvenciju da ne bi slučajno, izraelska vlada to ne skriva, netko potegao taj dokument u zahtjevu da zbog rodno utemeljenog nasilja pruži Palestinkama pravo na azil. Što i da potpiše? Kako fotografije pokazuju, u ime prava da ljudi ne pomru od gladi, mogu bacati humanitarne pakete zajedno s bombama koje trebaju sačuvati pravo na 'obranu'. Ili, kako pokazuje primjer ženskih organizacija u Hrvatskoj, usredotočiti se samo na punitativne odredbe – jer, kako je dobro primijećeno u jednom od tekstova u izraelskim medijima, za to i ne treba Istanbulska konvencija, država će se sama uplesti u nasilje kada zaprijeti obitelji.

Marksistička i feministička teorija praksa od svojih početaka, od MARXA, ENGELSA i FOUCAULTA do SOPHIE LEWIS i M. E. O'BRIAN, primjećuju da nema kritike kapitalističkih odnosa bez razlaganja braka i obitelji. Ekonomska i društvena izolacija rađaju nasilje, a za žene i kvir osobe nema veće izolacije od srodstva. ■

MARTA BARADIĆ

Sretni smo zbog Pridea u Puli, ali ova gradska vlast nije progresivna

Gradonačelnik Filip Zoričić je populist, ako procijeni da će na nečemu dobiti bodove, onda će to i podržati. Premda je sa suprugom bio u povorci, nismo vidjeli službenu podršku vlasti. Samo nekoliko dana nakon Pridea održan je, uz njegov pozdravni govor, 6. Hrvatski iseljenički kongres na kojem se okupio niz filoustaša i homofoba

MARTA BARADIĆ pokretačica je Kina Katarina – feminističkog kina na otvorenom koje se od 2016. održava na obalama Pulskog zaljeva i drugim značajnim lokacijama u Puli i okolici. Diplomirana komparatistkinja književnosti, trenutno je doktorandica na Odsjeku za rodne studije (CEU, Beč), gdje istražuje povijest ženskog aktivizma. Kao aktivistkinja, primarno se bavi radnim uvjetima u polju kulture i kulturom kao javnim dobrom.

Na Dan antifašističke borbe u Puli je održan prvi Pride, čime su se građanke i građani Pule pridružili drugim hrvatskim gradovima. Kako je ova događanja prihvatilo grad?

Prvi pulski Pride organizirala je udruga Proces, a motiviran je prošlogodišnjim napadom na pripadnike LGBT+ zajednice na drag nastupu u Rojcu, kada je netko na stejdž bacio baklju i zapalio ih. Taj napad je označio prekretnicu i potaknuo izlazak na ulice, a FILIPU ZORIČIĆU kao gradonačelniku konzervativne provenijencije i klerikalcu trebalo je nekoliko dana da osudi taj napad. Premda je najbrži kada treba osuditi sve vrste nasilja, ovdje je oklijevao. Pritom je prošle godine u Puli organizirana vjerska procesija koja je, kako je rekao gradonačelnik, održana prvi

put nakon Drugog svjetskog rata. Skandalozno je da su u toj procesiji sudjelovali dogradonačelnici, gradske službe odnosno razne pročelnice i gradski orkestar, ali isto tako i represivni aparat – policija, mornarica, vojska i vatrogasci. Tu vrstu podrške nismo vidjeli na Prideu i premda je gradonačelnik bio u povorci sa svojom suprugom, nismo vidjeli službenu podršku vlasti.

Povorka je prošla bez problema i bila je prekrasna, ali se danima prijetilo putem društvenih mreža, a koliko mi je poznato, nitko od medija na svojim stranicama nije cenzurirao govor mržnje. Samo nekoliko dana nakon prvog pulskog Pridea na Sveučilištu u Puli, uz podršku Grada Pule i Turističke zajednice Grada Pule, uz pozdravni govor gradonačelnika, održan je 6. Hrvatski iseljenički kongres na kojem se okupio niz filoustaša i homofoba, od kojih su mnogi rado viđeni gosti 'Bujice', a na to se nadovezao višednevni program ususret spomenutoj procesiji s DAMIROM STOJICEM u glavnoj ulozi.

Pulska tradicija otpora

Gradonačelnik Zoričić javno naglašava kako podržava Pride i manjine, ali je istovremeno imao i stavove protiv zabrane

narodne muzike, čime je očito istaknuo kako podržava samo 'čistu' hrvatsku i 'mediteransku' kulturu. Radi li Zoričić zapravo što za manjine?

ZORIČIĆ je populist, ako procijeni da će na nečemu dobiti bodove, onda će to i podržati, a što se tiče zabrane narodne glazbe, gradsko poduzeće je zbog toga trenutno na sudu i nadamo se da će izgubiti. Prikriva da je osobno zabranio taj koncert i svaljuje krivnju na gradske službe. Podsjećamo da se radi o koncertu koji je bio dogovoren između poslovnih subjekata, a zabrana je napravljena na štetu grada. Osim što je populistička, Zoričićeva je vladavina obilježena i represijom, naš je grad prepun zabrana i kamera. Zabranjena je muzika na kraju našla svoj put u nekim drugim prostorima, ali je bitno naglasiti da je zabrana selektivna i diskriminatorna jer smo imali nastup SENIDE, usput baš dobar, u gradskom prostoru. Važne su solidarnost i ideja 'jedan svijet, jedna borba' – važno je da Pula ima Pride, a podsjećamo da ona ima i snažnu povijest i tradiciju otpora, pogotovo radničke borbe i borbe za javne prostore, kao što su Muzil i druge napuštene vojne zone, tako da je otpor utkan u taj grad i vrlo se lako aktivira. Kao što se sada dogodio Pride, dogodila se i inicijativa za Lungomare koja je izrazito značajna i zapravo uspješna jer je ostvaren prvi pulski referendum. No, gradonačelnik je sa suradnicima i investici-

torima radio sve da se zatre mogućnost tog referenduma i da on ne uspije. Investitori su tada oblijepili grad bilbordima s natpisom 'ostani doma', što je potpuno antidemokratsko djelovanje, koje gradonačelnik nije osudio. Kada govorimo o slobodama u Puli, ne možemo biti selektivni: iako smo sretni što je održan prvi Pride, ne možemo reći da je ova gradska vlast progresivna. Borbe su povezane i sloboda nije samo izražavanje vlastitog identiteta, već i pravo na zdrav okoliš, javni prostor, radnička prava...

Nedavno je u Puli održan i prvi skup podrške Palestini, a aktivirala se i inicijativa Za kruh čija ste članica...

U Puli je to bio prvi takav prosvjed, koliko mi je poznato organizirali su ga članovi/ice grupe Walter i Radničke fronte i održan je istovremeno kada i zagrebački 'die-in'. Izuzešno mi je drago da i Pula iskazuje solidarnost i da se otpor prelijeva u druge gradove, a voljela bih ga vidjeti i u Rijeci. Za kruh je inicijativa koja se bori za bolje radne uvjete radnica u kulturi i pošteno plaćen rad, a pokrenule smo akciju 'Štrajk za Gazu' kojom pokušavamo motivirati radnice i radnike u kulturi da se osvrnu na situaciju u Gazi i osude suučesništvo naše države u genocidu. Dok naše kolegice i kolege ginu u Gazi, ne možemo nastaviti normalno svoje aktivno-

sti, pa će netko nakratko odgoditi svoj program, otkazati ga, zamračiti ili prekinuti, čime se iskazuje solidarnost. Kino Katarina cijeli ovogodišnji program pod krovnim nazivom 'Od rijeke do mora / dal fume al mare' posvećuje palestinskoj kinematografiji, a iduća nas projekcija očekuje u rujnu.

Zajedno s vizualnom umjetnicom i profesoricom Katerinom Dudom organizirali ste autobusnu turu 'Vidim šumu, pišem pašnjak' čiji je cilj osvijestiti bespravnu gradnju i prenamjenu zemljišta u Istri. Kakva je trenutno situacija s bespravnom gradnjom i devastacijom okoliša?

Naslov ture preuzet je iz novinskog članka i referira se na prevaru kojom se ponekad služe geodeti koji šumu zabilježe kao pašnjak, jer se tada zemljište drugačije tretira u odnosu na mogućnost gradnje. Tura je nastala kao popratni program za KATERININU izložbu i prerasla u samostalni umjetničko-istraživački rad, a prošle godine smo uz podršku i u suradnji s nekoliko udruga ostvarile turu minibusom od sat vremena, gdje smo na desetak punktova govorile o transformacijama prostora. Bio nam je važan taj kolektivni poduhvat, kolektivni prolazak tim prostorima, poput privremenog osvajanja zaključanih plaža. Istra je izrazito turistička regija i pritisak na prostor je ogroman, susrećemo se s raznim negativnim efektima turistifikacije, a pritom za brojne ljude to predstavlja strategiju preživljavanja – ako uzmemo u obzir deindustrijalizaciju, ta jedna garaža pretvorena u apartman školuje generacije. U obzir smo uzele i demonizirane male vikendaše i megaprojekte, a govorile smo o mogućnostima koje otvara izrazito problematičan zakon o legalizaciji donesen s idejom sanacije prostora, ali ti prostori nisu vidjeli nikakvu sanaciju. U turi se dotičemo i političkih i gospodarskih moćnika i tajkuna poput DANKA KONČARA ili ANTONA KLIMANA koji razvija projekt, hotelsko-apartmanski kompleks, na gradskoj zemlji. Iako svi govore o transformaciji i pojačanju hotelskih kapaciteta, Kliman je pronašao investitora za gradnju apartmana u prvom redu do mora u Barbarigi, na zemljištu koje je dobio na 60 godina i koje pokušava otkupiti, a nema interesa za hotelski biznis. Godinama nije plaćao potrebne naknade gradu, a kada je napokon s promjenom vlasti trebao platiti zaostale naknade, kao saborski zastupnik još nije deklarirao tko ga financira, jer na svojim računima i računima svojih firmi ne posjeduje taj novac. Situacija je to u kojoj ne znamo tko vrši pritisak na naše zastupnike i u tom smislu smo htjele dovesti u vezu sve te kontradiktornosti, koga se demonizira i tko su omraženi bespravni graditelji, a tko su uspješni poduzetnici.

Sličnim se pitanjima bavite još od početka Kina Katarina, projekta koji doprinosi osvještavanju lokalne zajednice o važnosti korištenja javnih prostora, posebice bivših vojnih zona. Kako ste uspjeli zadržati fokus na lokalnoj publici unatoč pritisku turističke industrije u Puli tijekom ljetnih mjeseci?

Kino Katarina proizašlo je iz godina lokalnih borbi za javne prostore, prvi je put održano 2016. kao feminističko pop-up kino, a u fokusu su nam uvijek bili feministička kritika i perspektiva te javni prostor. Vodimo se idejom da je kultura javno dobro, a s obzirom na to da se nalazimo na prostoru gdje se kultura komercijalizira i fokusira na turističku publiku, htjeli smo da naši programi uvijek budu besplatni i da ljeti ne bježimo od ozbiljnih programa. Uz filmove uvijek imamo gošće s kojima razvijamo raspravu, a za to

vrijeme kolektivno zauzmemo neki prostor, jer barijere nisu samo fizičke već i mentalne, te dok neki prostor ne posvojimo na neko vrijeme, teško da ćemo se njime na bilo koji drugi način baviti ili povezati. Na otoku Sv. Katarina održano je prvo kino, a ondje se nalazi Končarova marina – jedna borba koja je, recimo, propala. Pomjerali smo se otokom do Valelunge onako kako su se dijelile koncesije i prostor zatvarao, a nakon nekoliko godina otišli smo u centar grada, na krov Doma antifašista, značajan prostor koji je još uvijek javan, a u samom srcu turističkog dijela Pule. Time želimo potaknuti ljude da koriste te prostore, a uvijek smo na raspolaganju za pomoć pri komuniciranju s odgovornima vezano uz dozvole i procedure.

Muzil je još jedna specifična lokacija, bivša vojna zona i petina grada, ogromno područje gdje je tek na manjem dijelu još prisutna vojska, a on je građanima nedostupan. Ljudi na razne načine koriste taj prostor u nekoj sivoj zoni, ali službeno nije dostupan, dok ima infrastrukturu koja propada. Gradonačelnik Zoričić obećao je otvoriti Muzil, no već smo u trećoj godini mandata i još nije otvoren, ping-pong optica leti između vlasništva i troškova održavanja. Na prostoru Muzila još je uvijek ucrtan golf teren i to u vrijeme kada imamo redukcije vode za stanovništvo, ali ne i za turističke subjekte, zbog čega se ta ideja čini potpuno anakronom i štetnom u svjetlu klimatskih promjena. Kino Katarina na jednu je večer otvorilo Muzil za javnost, s idejom da se takve aktivnosti nastave.

Tehnika djevojkama!

Koliko je teško bilo i je li bilo problema s dobivanjem dozvola za korištenje tih pro-

stora, poput Uljanika u kojem ste također održali projekcije?

Bilo je teško, Kino je prvih par godina djelovalo u ilegali, gerilski i bez dozvola. Skupili bismo se s agregatom, imali projekciju i razišli se, što je imalo svoje draži, ali stvari su se promijenile. Bilo nam je važno da svi mogu sudjelovati, tako da zadnjih šest godina imamo podršku HAVC-a, od ove godine i Ministarstva kulture i Istarske županije, što mijenja stvari u organizaciji, od kvalitetnije opreme do toga da iz različitih krajeva Hrvatske i Europe možemo ugostiti sugovornice. Uljanik i Muzil bile su najzahtjevnije i vrlo specifične lokacije što se dozvola tiče, ali smo isto tako bile dobrodošle na raznim važnim pulskim i okolnim prostorima – od starog pulskog rodilišta, bivše Glazbene škole, do spomenutog krova Doma antifašista ili Stare uljare u Vodnjanu.

Kino Katarina ranije je organiziralo tribinu u Rijeci na kojoj se razgovaralo o antirodnom pokretima, čijem porastu svjedočimo. Koji su bili neki od zaključaka ove tribine?

S obzirom na to da posljednje dvije godine živim u okolici Rijeke, a doktorandica sam rodni studija i voditeljica feminističkog kina, u Rijeci sam se najviše i povezala s feminističkim organizacijama, stoga sam htjela na taj način doprinijeti gradu i predstaviti Kino. Kroz različite formate Kino Katarina već se bavilo antirodnom pokretima i nama to nije bilo ništa novo, osim što je panel bio bez filmske projekcije, a kako su molitelji od ove godine aktivni i u Rijeci, htjeli smo se i na to osvrnuti. Povezali smo različite razine bavljenja tim problemom, a na tribini su sudjelovale i znanstvenice i istraživačice, istraživački novinar i aktivistkinje. Bilo nam je važno da se te per-

spektive spoje i da podaci koje smo imali priliku čuti mogu koristiti svima, time se rezultati znanstvenih istraživanja široko diseminiraju i približavaju na popularan i jednostavan način. Važno je osvijestiti i da je znanost na našoj strani – podrška pravu na pobačaj je među hrvatskim stanovništvom kontinuirano visoka. Mislim da je panel dao vjetar u leđa, osvežio nas i dao nove uvide i perspektive, a nadam se nekim zajedničkim akcijama različitih kolektiva u Hrvatskoj.

U Rijeci je također prvi put održana radionica Kina Katarina, 'Tehnika djevojkama' koja za cilj ima osnažiti žene u tehničkim vještinama. Kako vidite dugoročni utjecaj ovakvih inicijativa na rodnu ravnopravnost u tehničkim i kreativnim industrijama?

'Tehnika djevojkama!' prvi je radioničarski program Kina Katarina nastao iz iskustva rada u polju kulture, odnosno sektoru koji karakterizira feminizacija, što je tipično za sektore s manje utjecaja, lošijim radnim uvjetima i plaćama, ali i u sektoru kulture postoji rodna segregacija u podsektorima, kao što je tehnička produkcija. Radionica ne želimo poručiti 'morate sve same raditi', već 'možete' – želimo ohrabriti i pružiti primjere. Time se pruža siguran prostor mladim ženama i djevojkama da uče o stvarima koje im stereotipno ne pripadaju, a znanje im prenose Ana Jurčić i Sara Salamon koje imaju iskustvo rada u dominantno muškim sektorima, a koje osim tehničkih vještina mogu prenijeti i iskustva iz takvih radnih okruženja. Želimo i da se osjećaju sigurnije u sebe pri organizaciji nekog događaja i komunikaciji s tehničkom službom, da znaju što im treba i da znaju imenovati opremu. ■

Stanovnicima ni mrvica

Iako se na hiljade mladih okuplja na muzičkim festivalima u blizini Mrežnice u Primišlju kraj Slunja, lokalno stanovništvo je isključeno iz takvog biznisa i nema nikakve koristi

Poprište jednog od festivala u Primišlju

SELO Primišlje, omeđeno Mrežnicom i Koranom, posljednjih je godina ustoličeno kao sjecište popularne kulture. Dva muzička festivala na desnoj obali Mrežnice – Bear Stone u julu i Momento Demento u avgustu – privlače na hiljade posjetitelja, pretežno stranaca. Savršeno, kažu, za bijeg od turobne svakodnevnice. Zavučeni u gustoj šumi, uronjeni do pasa u rijeci, na tom komadiću 'netaknute' prirode, posjetioci svih sedam dana Momento Demento festivala bez prestanka plešu na elektronsku trance glazbu. Takvo iskustvo plaćaju 300 eura.

Početak jula i mi smo se priključili gustom prometu između Slunja i Primišlja. Puni automobili domaćih i međunarodnih registrarskih oznaka odlazili su se na trodnevni rock festival Bear Stone. Putujući do lokacije, do tržičkog mosta na granici s općinom Tounj, gosti doživljavaju prvi vizualni podražaj. U središtu sela posjetitelje dočekuju distopijski prizori: spomenici rata, uništene, od granata izbušene zgrade u nekadašnjoj javnoj upotrebi.

Naše krajnje odredište je smješteno ipak nešto dublje u selu. Desetak godina u sjeni tog muzičkog i scenskog spektakla povučeno živi stotinjak mještana, što stalnih što povremenih. Zanimalo nas je što oni, kao stariji, imaju od cijele te pompe? Pa baš ništa. U svakom drugom mjestu, u ovakvim masovnim događajima donekle sudjeluje i stanovništvo u okruženju. Ako ti se nešto dešava ispred kuće, možeš imati pregršt koristi, prije svega materijalnih. To ovdje nije slučaj.

NEDELJKA CVIJANOVIĆ iz Primišlja veći dio života provela je u Karlovcu. U penziji se preselila na svoje imanje i počela se ozbiljnije baviti poljoprivredom. Prvih sedam godina je prodavala posjetiteljima voće i povrće. Ovaj festival brendira se kao ekološki i

veganski, a u taj se koncept Nedeljkin način proizvodnje i obradivanja zemljišta sasvim uklapao. Uklapa se i dalje: sve kulture su joj autohtone, ručno ih obrađuje, kopa i ništa ne tretira kemikalijama. Međutim, ovo će biti treća godina otkako joj je odbijen zahtjev za zakup štanda na festivalu. Cijena najma stola je narasla na 1000 eura. Zvala je organizatore prošle i pretpošle godine, ali su je, kaže, odbili bez obrazloženja. Navodno više ne žele njene proizvode: lubenice, dinje, luk, paradajz i paprike.

Govore da ja voće i povrće kupujem u trgovini, da smo preprodavci, da tuđu robu prodajemo kao svoju. A ja i ovo što imam ne mogu prodati, kamoli da kupujem. Imam ogromne njive, skoro tri hektara. Mi smo bili

od jutra do mraka za tim štandom. Prodavali smo sve što donijeli. Ustajali bi u četiri sata, skupili stvari, ostajali skroz do kasno. Bilo je to jako naporno, poslije toga kloneš, ali šta se radi, bilo je to isplativo. Ali mi više ne možemo ići – objašnjava Nedeljka.

Bilo joj je zgodno što u blizini može ponuditi svoju robu i barem malo osjetiti blagodat sezone. Sada, otkad toga nema, prodaje na magistrali. Govori da je ove godine previše posadila i da neće moći sve prodati. Dugo je radila s kolegom NINOM koji joj je bio od velike pomoći. Susjedi su i svaki dan piju kavu zajedno. Ispričao nam je Nino da su jedne godine na festivalu jedino on, Nedeljka i neki bračni par iz Plaškog ostali ravnodušni na dolazak inspekcije na štandove. Imali su sve papire i ništa nisu krili, kaže.

Tako je izgubljena jedina korist od festivala koju su imali ovi radišni Primišljani. Mještani nemaju niti osnovnu infrastrukturu. Činjenica je da oni, prije svega, i pored tolikih rijeka još nisu zavrijedili vodovodnu mrežu. Usput, jedini su žedni na području Slunja. Vidljivo je i na ovom primjeru da je definicija progressa u mjestima naseljenim pripadnicima srpske nacionalne manjine ponešto drugačija.

Živicu nam ne obrezuju. Ja obrezujem šta mogu, nema ko drugi. Rasvjete nemamo, po noći se ništa vidi. Put ispred kuće bi trebalo asfaltirati jer spada pod gradski. Tuda svi idu, to praši. Kad mi dovezu cisternu s vodom, ne može se prići mojoj kući koliko je sve zaraslo. Trebam sjeći grane da mogu prići. Službe srede te stvari za festival, ali samo taj dio kod njih. Živimo k'o u kamenom dobu. Ništa bolje ne živim nego što je živio moj djed prije. Još je gore jer nema ljudi. Čekamo pokretnu trgovinu da nam donese vode da kupimo, da se napijemo. Vrela presuše na ljeto. Ovdje dolaze ljudi i kupuju za sitnu paru našu zemlju, upisuju se na tuđe. Meni su za ovu moju kućicu nudili 1200 eura. Besramno – nabraja Nedeljka.

Na samoj lokaciji festivala godinama je postavljena željezna kapija. Nalazi se na putu, na čestici koja je u vlasništvu države, opisana kao opće dobro u javnoj upotrebi. Pričaju nam sugovornici da su ljudi, čije su kuće u blizini, bili onemogućeni da pridu tamošnjem vrelu i uzmu vodu.

Predsjednik Mjesnog odbora Primišlje ALEKSANDAR ACO ČUBRA sa svojih 50 godina jedan je od mladih u selu. Na želju starijih stanovnika, preuzeo je tu funkciju na prošlim izborima. Govori nam da će Tržić Tounjski dobiti uskoro vodu. To mjesto je udaljeno svega pet kilometara pa se nada da će u tom projektu Primišlje ugledati svoju šansu, da neće biti preskočeno.

Moj sin se rodio ovdje, ima 17 godina. Kuće koje su tad bile srušene, i sada su u istom ili još gore stanju. Stalno pišemo Gradu Slunju molbe za uličnu rasvjetu. U 17 godina koliko sam ja ovdje, dobili smo oko kilometar i pol asfalta. Rekli su da će nam iduće godine asfaltirati 500 metara. A ovo je površinom najveći mjesni odbor na području Slunja. Molimo da nam na zimu naspju pijesak. Ljudima ne mogu prići vatrogasci da im naspju vodu u šternu jer je cesta užasna. Grane padaju na put i nastaje problem. Škola je u najboljim danima prije rata imala 750 đaka. Moja ćerka je sad jedina školarka iz Primišlja. Bila je tekstilna tvornica u selu, Vrbenka. Inače smo i selo bez signala. Sad se to malo popravilo. Ali kad krenu vježbe na nedalekom vojnom poligonu, onda ga nema – objašnjava Čubra.

S jedne strane isključeno stanovništvo bez osnovnih životnih uvjeta, s druge partijaneri izvan dodira s realnošću. Iznad svega – profit. Zgodan ukras je i pozicioniranost NATO-ovog vojnog poligona od kojeg su muzički festivali udaljeni svega nekoliko metara, preko rijeke. Doista, to svemu daje još bizarniju dimenziju. ■

Ne smije prodavati voće i povrće – Nedeljka Cvijanović

Zapuštena infrastruktura – Aleksandar Čubra

Жртвама на жртве

Да смо прије 20 година направили анкету о томе какви ће бити односи између Хрватске и Црне Горе за 20 година, какве би одговоре добили? Вјеројатно би већина сањарила, ако не о братским, а онда свакако коректним, сусједским односима пунима уважавања и разумијевања. Рачунали би, тада ће од рата већ проћи читавих 30 и кусур година, вјеројатно ће 20 додатних година бити довољно да се почнемо бавити неким новим темама и рјешавањем актуалних друштвених проблема. Само мали број испитаних, оних који добро знају с ким имају посла, рекао би да ће двије државе бити готово на рубу објаве 'рата', да ће се потезати најтежа дипломатска средства, да ће се највише званичнике проглашавати непожељним особама и забрањивати им улазак у државу. Већина оних који би у духу добре вјере оптимистично изразила увјерење у добре будуће односе била би у криву, јер у друштвима насталима на развалинама бивше државе 20 или 30 година је еквивалент два или три дана. Не опрашта се ту тако лако, боље рећи никако и никоме, поготово ако се од тога неправда има и материјалне користи. Они који од жртава из прошлости добро живе у џепу носе густо тискане пописе 'властитих' жртава и неправди, које треба извући у погодном тренутку како би се добила још једна виртуална битка против прекограничног непријатеља и освојили кључни гласови за властито боље сутра.

Дипломатски рат између Црне Горе и Хрватске избио је због усвајања резолуције о Јасеновцу од стране црногорског парламента, којом је у црногорском службеном календару уведен дан сјећање на жртве геноцида у Јасеновцу. Иако Република Хрватска у резолуцији није означена као било какав кривац за злочине почињене у том логору смрти, резолуција је од стране хрватских власти означена као недопустива и као покушај релативизације још једне резолуције, оне о Сребреници која је нешто раније усвојена у оквиру Уједињених народа. У политичком свијету не постоји ништа лакше него усвојити резолуцију, па када нека од страна помисли да је добро усвајати резолуцију за 'властите' жртве, тада креће ланчана реакција која не стаје све док се круг резолуција не затвори.

Резолуцијом на резолуцију, својим жртвама на туђе жртве, туђим злочинима на своје злочине, тако изгледа најновија рунда карташке игре регионалних влада. Након преко 80 или преко 30 година од почињених масакра и злочина, жртве полако губе имена и лица или су их већ и изгубили, све је мање чланова обитељи који их се сјећају као живих људи, али зато је ту политика да их претвори у непобједиво оружје за освајање неких идућих избора. За неколико дана нас чека и нова рунда прославе/оплакивања 'Олује', највеће побједне и највеће трагедије, на којима ће се поново славити и уздизати своје, а обезврјеђивати и понижавати туђе жртве. Можда и због 'Олује' падне још каква резолуција, па онда још једна, као одговор на непријатељску резолуцију. Тако би у само неколико мјесеци добили покер резолуција у којима би свака страна успјешно означила сваку другу страну геноцидном, чиме би се затворио резолуцијски круг и успјешно закључила још једна сезона.

Након свега виђеног поставља се питање, колико је потребно година да жртве ратова из прошлости постану сигурне од политичке манипулације? Колико дуго жртве морају бити мртве да их политички лешинари оставе на миру и њихово комеморирање препусте њиховим обитељима и потомцима и цивилним организацијама без политичких конотација и афинитета? Груба процјена је да то мора бити дуже од 100 година, ако је судити по третману које имају жртве из Првог свјетског рата или ранијих ратова. Све мање од тога није довољно, све жртве испод те границе користе се и користит ће се као политичко оружје.

Бесмисао политике лицитирања жртвама и бесмисао политичких ратова темељених на сукобима од прије више од 80 или 30 година јасан је свим нормалном грађанима, али њихов удио је у нашим друштвима ионако испод критичне разине. Зато на ове резолуцијске ратове и борбе за бољу прошлост треба и проматрати с нескривеним подсмјехом, као на представе за масе које неки од миља називају бирачким тијелом.

■ Душан Цветановић

Велики Владимир

Пре тачно 170 година, 3. августа 1854. године у Горњем Будачком на Кордуну рођен је Владимир Матијевић, утемељитељ и оснивач Српског привредног друштва Привредник, једног од најстаријих хуманитарних удружења на овим просторима. Матијевићево име данас је несразмерно присутно у колективној меморији српског народа у односу на значај и доприносе којима га је задужио. Ипак, семе које је пре толико година, на прелазу из 19. у 20. век, засејао – и даље даје плодове који га сврставају у ред највећих добротвора свога народа. Данас је тешко и појмити његов предан и визионарски рад. Изазови пред којима је читаво човечанство, а не само народ из којег је поникао Матијевић, разликују се од ондашњих. Очекивало би се да су напредак технологије, олакшана комуникација и доступност информација, да је вековима прикупљано и похрањивано знање и људско искуство – макар олакшавајућа ако не под-

туса и моћи. Умножавао је своје богатство тако што га је несебично делио са другима. 'Наше је само оно што другима дамо', речи су мудраца којих се без хвалисања и самопромоције, упорно и предано до краја живота Матијевић држао.

Он је био један од оснивача и стубова многих оновремених институција које су имале прекретничку улогу. Међутим, он је и окупљао способне и успешне људе око својих визионарских идеја. Био је један од иницијатора оснивања Српске банке (1895), тада једне од најмоћнијих финансијских институција на овом подручју. Основао је и Савез српских земљорадничких задруга (1896) с преко 450 удружених задруга. Иницирао је и оснивање бројних штедно-кредитних задруга. И на крају, круна његовог рада било је оснивање Српског привредног друштва Привредник (1897) за помагање сиромашној деци и омладини да се обуче за разне занате и трговину. Преко Привредника, захваљујући Матијевићевом добротворству као и добротворствима других српских добротвора, до 1941. године материјалну помоћ, школовање и помоћ у осамостаљивању, односно покретању разних занатских и трговачких радњи добило је готово 40.000 сиромашне деце и омладине. Матијевић је створио систем који је одшколовао бројне генерације деце и омладине с подручја Лике, Кордуна, Баније и северне Далмације, задуживши тако целокупан српски народ с ових простора. Како нису имали потомака, Владимир и његова супруга плаулина Матијевић сву своју имовину оставили су Српском привредном друштву Привредник за

Владимир Матијевић, један од највећих добротвора српског народа

стицајна околност да се матијевићевска мисао и мисија развијају и шире, да се памте и славе. Међутим, уз мноштво других друштвено-историјских специфичности које су се временом усложњавале на просторима на којима је Матијевић деловао, данас је можда и највећи изазов онај у човеку самом. Који као да никада није веровао да је већи и моћнији, а никада мањи и безначајнији није био. Индивидуализам, неосетљивост за другог, усмереност на себе и сопствену корист заслепљују и заваравaju човека да је могућ напредак изван заједништва. А да су заједнице превазиђене и назадне.

Матијевић је читав свој радни век посветио заједници, односно темељном и систематском раду на јачању и напретку свога народа. Ни њему околности нису биле наклоњене, ни време идеално, ни пут без препрека, али је његов циљ био племенит, а снага воље и посвећеност бескомпромисни.

Рођен је у официрској породици као једно од деветеро браће и сестара. Требало је да буде државни службеник или војник, али се определио за трговину. Од најраније доби је показивао способност, и данас тако ретку, да не иде утабаним стазама и не зауставља се пред препрекама. Крчио је своје путеве. Завршио је високу трговачку школу у Бечу, а након завршеног школовања у Загребу постаје пословни партнер тадашњим највећим загребачким трговцима. Врло брзо и сам постаје један од најуспешнијих трговаца у Загребу. Материјално богатство, које је стицао својим радом и знањем, није му било довољно. Али га није умножавао онако како би се данас најчешће очекивало, незаситим грабљењем и претакањем новца, друштвеног ста-

школовање надарене, а сиромашне деце и омладине. Захваљујући њиховом добротворству многи млади људи изашли су из сиромаштва, постали су трговци и занатлије, стекли друштвени углед и били покретачи привредног и културног живота својих средина.

Као некада, тако и данас Привредник наставља стопама свога оснивача стипендирајући и помажући талентоване ученике и студенте слабијег имовинског стања како би својим знањем и радом допринели напретку свога народа и друштва у целини. У години када се обележава 170. годишњица рођења великог добротвора и визионара, Привредник, настављајући његово дело, стипендира рекордан број талентованих ученика и студената с подручја целе Хрватске. Неки од низа принципа којих су се некада Привредникови активисти, али и питомци морали придржавати данас су анахрони и непојмљиви модерном човеку. Али основна начела су остала – рад, штедња, честитост. Као и солидарност, захвалност и посвећеност заједници коју Привредник покушава да освети код сваког појединца. 'Помозимо колико ко може, али свако мора помоћи како би наш народ изашао из беде и неимаштине', говорио је Матијевић.

Утабаним или лакшим путевима и данас многи безбрижно и без гриже савести ходају. И у српској заједници и свуда. Грабећи и разграђујући. Не осврћући се на другог. Привредник, без обзира на све тешкоће, вероватно баш зато и истрајава, јер је његова снага у заједништву и јер се и даље води принципима и идејама свога оснивача, великог Владимира Матијевића.

■ Оливера Радовић

#227
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

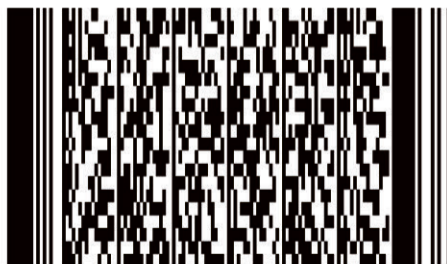
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Запис о три лица

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Па зар након свеја баш тамо да је, малу Задранку, пошаљу? Та ми је реченица ево у мислима више од двадесет година заједно с оним свијетлим интелегентним лицем и осјећам трајно стид што то дијете и све што представља нисам више бранио гдје и како год сам могао

Уз 5. август

1. У једном сјећању, мој суграђанин ДЕЈАН МЕДАКОВИЋ приповиједа, у страшном познатом еху, своје прве избјегличке дане у некадашњем главном граду. Кад почетком марта '42 долази у београдски музеј по којем ће га повијест памтити, професор препричава разговор: архитекта Здравковић, 'староседелац', пита га – ово Дејан имитира саркастично: 'Одакле сте ви дошли?'

'Ја из Загреба.'

'А што нисте остали тамо?' (и даље га имитирајући) 'Да сте ваљали, не би ви бежали.' Док то прича, лице старог професора, с оним његовим вјечно ироничним изразом, и након више од шездесет година се промијени, уозбиљи и укочи под увредом, никад избрисаном. Медаковић, који чувеног београдског музеалца тада први пут види, одговара згрануто, центлменски и достојно драмског, трагичног комада који још није написан:

'Господине Здравковићу, ви говорите бесмислице.' (Паузира.) 'Ви не знате шта говорите.'

2.

У јесен 2001. само годину дана након промјене власти и пада режима, дошао сам поново у Београд. Био сам и годину раније, у трену кад се деценијска самовласт једног човјека рушила. Град је изгледао језиво тог љета. Само 12 мјесеци касније и унаточ томе што заборављива нација незахвално већ предуго понавља како је 'све остало исто', разлика је била голема. Између осталог и по томе што је одједном и у медијима могло напокон да се каже и покаже што раније није могло. Иако је то вријеме око свјетски важног, такозваног '11. септембра', тај ми је боравак у некада и мом главном граду остао у памћењу по другом. У неком тренутку остао сам сам у пријатељевом стану на Вождовцу, у згради и насељу гдје су се на интерфонима упадљиво низали 'Милеуснићи', 'Узелци', 'Лисице', 'Мамуле', 'Трбојевићи'. Зграда је била 'војна', ако треба и рећи. Прво вече упалио сам по навици телевизор. На државној телевизији ишла је репортажа о приштинском небодеру, једином у којем сасвим изолирани од пријетеће околине, у опасности и устрашени живе преостали Срби. Не излазе без пратње и пријеке потребе. Након неколико кадрова с истим, одавно препознатљивим и готово угашеним изразима невољника, кожа блиједих до сивила, од бриге, од страха, од пропаћеног и од трајуће патње, у крупном плану засвијетлило је лице другачије, дивно младо лице дјевојке, у пубертетској доби рекло би се, лице свијетло, деликатно, али с озбиљношћу изнад властитих година и чудном смиренношћу. Нећу никад заборавити тај поглед, без трукне пренемагања и самоважности какав имају дјевојчице у тим годинама. Те тамномодре очи, и нешто готово дијамантско у њима, очи неугашене као у других станара-несретника из претходних кадрова, гледале су право у новинара. Иако мало као стидљиве, нису скретале поглед. Нека ми се опрости, одистински, али ништа од очекиване и унапријед учитане физиономије, честе за те крајеве, ништа од оног архајског народног, од живота огрубљелог, није било на том лицу и у тим чудесним очима. Новинар је питао клишеизирана, реторичка питања, како живе, како јој је ту. Је ли овдје, у тој згради и одрасла? И нека ми се опрости поново, и поново одистински, ја сам, не знам како, одједном знао апсолутном сигурношћу. Дјевојка је трен послје рекла мирно, сувише мирно, да није одатле, али ту живи шест или седам година. Одакле си, питао је новинар. Нешто је тек тада прешло преко тога лица, нешто чега није било у сигурности дотадашњој младе особе која је прошла што ниједна не би требала и остала након свега присебна, штовише стамена, као без страха. Или можда изгубљена и равнодушна до те мјере да се не види разлика више. 'Из Задра', рекла је.

Скаменио сам се и прошло ми је кроз главу у трену све уназад, прецизно, о томе како је ово наше дијете доспјело тамо, гдје се није уклапала ни по чему та урбана, софистицирана појава из старог града с мора и из двомиленијске цивилизације, баш из града Свете Анастасије, узрешитељнице која помаже свим заточеницима, града светице сирмијске, митровачке – из Сремске Митровице то јест, не Косовске. И знао сам све оном сигурношћу у којој је маргина грешке скоро занемарива. Па зар након свеја баш тамо да је, малу Задранку, пошаљу? Та ми је реченица ево у мислима више од двадесет година заједно с оним свијетлим интелегентним лицем и осјећам трајно стид што то дијете и све што представља нисам више бранио гдје и како год сам могао, овдје и по свијету, макар овако, ријечима, често јединим што је човјек имао у времена у којима смо дуго пристајали на прешутни консензус да је само за један народ било неопортуно да се каже да пати страховито, и не увијек властитом кривицом.

Изгубљени завичај

3.

Једна моја познаница, врсна етномузикологиња, прије неколико година из своје је родне централне Србије дошла живјети овдје. Тај пријелаз прошао је дакако без проблема, као што су прошлих деценију и више углавном сви такви прелази у овом смјеру били непроблематични. Понеки локалкултурни неспоразум, рјечник, дијалекталне и семантичке недоумице и симпатичне забуне ту и тамо, њој и околини углавном хуморне. У међувремену као школована музичарка води у једном граду и збор који изводи данас изнова популарне пјесме из ноб-а, партизанске и 'комунистичке', које изведбом остају једино на разини постмодерног стилског избора и готово сасвим испражњене од значења и ангажмана, једнако као и пјесме српске и шире балканске што их такођер пјевају у збору, веома 'ин' данас, скоро па мода за једну шминкерску 'љевицу' и нову хипстерску класу. Добродушно, карактеристичном србијанском наивношћу (ајде да то тако назовемо), каже да 'у хору' има 'једних и других', и да се 'сви одлично слажу'. И организације разне то потпомажу, стимулирају такво 'културно приближавање' и 'упознавање', поготово младих. Након неког времена додијава ми слијепо уљепшавање и та дизнијевска верзија стања па не издржим: 'да, а онда се једни врате кући и о оним истински трауматским проблемским разликама мисле једнако као и прије.' Гледа ме зачуђено и несигурно. 'Постави им само једно једино питање', кажем јој. 'Шта мисле петог августа сваке године. О томе одговору све овиси.' Њено пријатељско и топло лице добије неки тужан израз. Не због спознаје нагле, или свијести како ствари заиста стоје. Него из разочарања, и што јој кварим слику. Та је слика у оном тренутку ближа њима, него мени. Њено лице то јасно говори. ■

НАТАЛИЈА ПОПОВСКА

Без културе нема ни народне заједнице

Упознавање различитих култура шири видике и помаже да се премосте предрасуде према различитостима, потиче многобројне интересе, развија солидарност и демократију. Културни процеси трају и дају резултате на дужи рок

Наталија поповска је класични филолог, научно се бави историјом из доба антике, у статусу свеучилишног професора радила је преко двије деценије на Институту за националну историју у Скопљу, а последње три године радила је као директорица Културно информативног центра (киц) Републике Сјеверне Македоније у Загребу. Простор македонског кич-а у Хебранговој улици није велик, али је довољно простран да се у њему може одржати концерт озбиљне музике, представити књига, промовирати филм и поставити вриједна изложба.

Како је основан кич Сјеверне Македоније у Загребу?

Кич Сјеверне Македоније постоји три године, ја сам била његова прва директорица и за мене је овај посао био велики изазов, након толико година академске каријере. Постоји још четири оваква културна центра наше земље у свијету: у Бугарској, Албанији, сад-у и Турској, а свечано отворање кич-а Сјеверне Македоније у Загребу било је 2022. године уз присуство двије министрице културе, из Хрватске и Сјеверне Македоније.

Како бисте формулирали идеју отварања кич-а Сјеверне Македоније у Загребу?

Генерално, свака мала земља има потребу показати се свијету, а култура је чини ми се најбољи начин за такву промоцију. Данас је Сјеверна Македонија мултикултурна, мултиетничка и мултиконфесионална држава, која се бори да изрази своје особености и избори се за своје мјесто у глобалним, може се рећи неповољним геополитичким процесима. У том смислу је отворање кич-а дио и македонске културне политике.

Какав је формални статус кич-а Сјеверне Македоније у Загребу?

Македонски кич у Загребу формално правно је дио дипломатске мисије и дјелује у оквиру Велепосланства Републике Сјеверне Македоније у Хрватској и наша идеја је била фокусирати се на представљање македонске сувремене културе и умјетности. У Загребу живи бројна македонска заједница која већином чува македонски језик, фолклор и традицију и углавном је тако препозната у јавности. Али то није све. То јесу наше вриједности, али нису једине и данас нису најважније, јер

Сјеверна Македонија као држава и македонска сувремена култура прати сувремене европске и свјетске трендове. Свакако, циљ је и повезивање институција, македонских и хрватских, размјена искуства и знања, па онда и радимо на конкретним пројектима у том правцу. У том смислу Република Хрватска, као чланица Европске уније, принципијелно и пријатељски пружа сваку могућу помоћ и подршку Сјеверној Македонији.

Промоција културе

Како такво повезивање изгледа у стварности?

За кратко вријеме смо успјели да кич Сјеверне Македоније постане дио културне понуде у граду Загребу, као и да дјелујемо, као што рекох, интеркултурално. На примјер, интерес за македонску сувремену књижевност у Загребу и опћенито у Хрватској је велики и зато је дјелатност превођења македонских књига на хрватски језик од изнимне важности. Такођер, постоји генерално интерес за визуалну умјетност, а посебно је занимљива македонска кинематографија. Хрватска има значајне филмске фестивале и македонски филмови су доста често дио тих програма, неовисно од програма македонског кич-а. Коначно, постоји нова генерација младих умјетника и њима је важно промовирати се изван граница наше земље. Македонска држава им је то омогућила и морам изразити велико задовољство да је пријем македонских умјетника као и наших културних институција у Хрватској изванредан.

Прошле године отворена је и освећена Македонска православна црква у Загребу. Налази се на Кнежији и изграђена је у сувременом стилу како би се уклопила у модерни околиш

Можете ли навести неке од програма вашег кич-а које сте до сада реализирали?

Било их је доста, али набројат ћу неколико за које сматрам да подупиру оно што сам претходно споменула, а то је сарадња с хрватском културном сценом и институцијама. Један од наших најпревођенијих писаца којег смо у задње вријеме представили у кич-у је томислав османли, чије књиге је превео и издао загребачки Сандорф. Затим, гостовао је у нашем културном центру пијанист свјетског гласа, симон трпчески, у сарадњи с фестивалом Вечери на Гричу, а нагласила бих и сарадњу с умјетничком организацијом Цристофориум Арт (водителј данијел гашпаровић). Од њих смо добили клавир на кориштење за концерте класичне музике у кич-у, а дино имери, познато македонско пијанистичко име, наступио је на Фестивалу 'Светислава Станчића', који се одржава у Државном архиву у Загребу, а организира га Цристофориум Арт. Недавно смо угостили Националну галерију Сјеверне Македоније и скулптора синишу новеског, који ради под утјецајем хрватских кипара, као што је сам аутор нагласио у свом представљању. Гошће су биле изврсне македонске сликарнице тања балаћ, Жани Гелевска, анита огњановска и други. Сликар решат амети је након изложбе у кич-у имао још неколико изложби у Хрватској.

Споменули сте интерес у Загребу за македонски филм.

У сарадњи с кич-ом града Загреба представили смо у програму 'Младе и одважне', пет македонских младих филмских редатељица (марија апчевска, лидија мојсовска, ана јакимска, анастазија лазарова и сандра гјоргијева) с кратким филмовима, затим документацац нашег великог филмског ствараоца славка јаневског, а представили смо и играни филм 'Мементо' редатеља димитрија османлија, који је инспириран темом потреса у Скопљу 1963. године. Што се тиче фолклора, Сјеверна Македонија је била земља партнер на Ђаковачким везовима и ако смијем напоменути, ја сам као гошћа отворила ту свечаност. Ове године су први пут од кад се одржава Клиофест судјеловали македонски професори (ана чупеска и петар тодоров) у сарадњи с колегом повјесничарем дамиром агичићем. Сарађујемо с Филозофским факултетом у Загребу и професором ивицом баковићем, шефом Катедре за

Директорица
киц-а
Сјеверне
Македоније
у Загребу

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Наталија Поповска
(фото: Бојан Муњин)

македонски језик и књижевност, љубитељем и преводитељем македонске поезије. Одлична је и сурадња с Музејом за умјетност и обрт, а планирана је и велика изложба михаела арсовског, који је обликовао умјетничку сцену у југославенским оквирима на подручју графичког дизајна. За ту изложбу сада се ради паралелно истраживање по музејима и архивима и у Загребу и у Скопљу.

Како су финансирани ваши програми?

Наше програме финансира Министарство културе Сјеверне Македоније. На дан отворања киц-а потписан је Програм за културну сурадњу између Министарства за културу Републике Сјеверне Македоније и Министарства културе и медија Републике Хрватске, како би се олакшали контакти и мобилност умјетника и размјена културних програма.

Танец у Лисинском

Колика је македонска заједница у Хрватској?

По задњем попису регистровано је око четири хиљаде Македонаца у Хрватској и њих има по свим већим градовима. Иначе, македонска заједница је добро организирана, а све удруге које раде под кровном организацијом Заједница Македонаца у Републици Хрватској финансиране су од стране градова, жупанија и хрватске државе. Постоји и удруга Хрватско-македонска тангента, која има свој уред у Шибенику и чији чланови су особе из јавног живота у Хрватској и Сјеверној Македонији. Сваке године у септембру одржавају се у Шибенику и на Зларину Дани македонске културе на којима судјелују умјетници из обје земље. Иначе, македонска заједница у Хрватској комуницира с другим народним заједницама у Хрватској: босанскохерцеговачком, црногорском, српском, словенском и другима и понекад и ја добијем позив на неке од таквих заједничких приредби. Тај међукултурни мозаик има своју динамику и он се одвија на један примјерен начин. Што се тиче македонске заједнице у Хрватској, треба такођер рећи да је прошле године отворена и освећена Македонска православна црква у Загребу: налази се на Кнежији и изграђена је у савременом стилу како би се уклопила у модерни околиш. У септембру долази наш оркестар Танец с балетом и он ће имати концерт у Лисинском, па предвиђам да ће то бити велики догађај.

Да ли умјетници из Хрватске посредством вашег киц-а наступају у Сјеверној Македонији?

Да, с тиме да треба рећи да у Скопљу постоје друштва македонско-хрватског пријатељства и друге културне институције спремне на сурадњу, па умјетници из Хрватске свакако долазе у Македонију. Рецимо симфонијски оркестри једне и друге земље стално се размјењују, казалишта имају гостовања, па онда добро суратује независна сцена Погон Јединство из Загреба и Јадро из Скопља. Универзитетски професори судјелују на симпозијима, преко киц-а смо остварили неколико сурадњи и он је у сваком случају добра платформа за овај тип комуникације. Мени лично је с тим контактима било лакше, јер ја сам присутан у Загребу више од 10 година, преко моје академске каријере и познајем и људе и институције у Загребу и Хрватској. Генерално, можемо рећи да је хрватска култура присутна у Сјеверној Македонији и увијек је примљена с одушевљењем.

Како изгледају европске културне везе Сјеверне Македоније?

Генерално, свака мала земља има потребу показати се свијету, а култура је најбољи начин за такву промоцију. Данас је Сјеверна Македонија мултикултурна, мултиетничка и мултиконфесионална држава, која се бори да изрази своје особености

Свакако постоји институционална сурадња, а постоје и лични контакти разних културних дјелатника који повезују и поједине умјетнике и институције. Велепосланства у склопу својих мисија имају културна догађања. На примјер, Велепосланство Сјеверне Македоније у Паризу има своју галерију. Као што рекох, културно информативни центри (Истанбул, Њујорк, Софија, Тирана и Загреб) свакако су велика предност за представљање македонске културе. Затим, Сјеверна Македонија је увијек присутна на венецијанском Бијеналу, на којем има свој павиљон. Постоје добре културне везе са Шведском и чешком. Македонски универзитети суратују с европским и америчким и другим универзитетима.

На примјер?

На Универзитету у Ријечи обиљежили смо 15 година постојања Лектората македонског језика, који је основао професор горан калоћера и поводом овог јубилеја штампали смо публикацију вриједних радова на тему македонског језика. Још бих додала из ширег културног пејзажа да глумац никола ристановски врло често глуми у представама Народног позоришта у Београду, а влатко стефановски је наш музички културни бренд гдје год да се појави. Можемо рећи да је македонска култура видљива и на регионалном и на европском, па и на свјетском нивоу, али кључ видљивости једне културе је сурадња с институцијама на локалном или међудржавном нивоу. Дobar потицај повезивања су фондови Европске уније, јер олакшавају и регионално повезивање и представљање културе мале земље у великом свијету.

Што заправо може култура данас?

Прва чињеница је да без културе не може опстати ни једна народна заједница или држава и од суштинског је значаја за опстанак човјечанства уопће. Упознавање различитих култура шири видике и помаже да се премосте предрасуде према различитостима, потиче многобројне интересе, развија солидарност и демократију. Што се тиче данас често спомињаних 'нових технологија', оне су само алат, а не замјена за културу. Културни процеси трају и дају резултате на дужи рок. Технологија може пуно тога, али не може замијенити дух живог човјека. Култура је човјекова суштина и од ње се не може и не смије одустати. ■

Све су побједе горке

‘Десеци тисућа избјеблицца на путовима према Босни. Не умијем се веселити славодобитнички, али другима не замјерам такво весеље. Свака је побједа зачињена горчином пораза, плаћа се људском несрећом’, написао је Здравко Малић у својим дневничким записима

Дневници могу бити занимљива литерарна или паралитерарна грађа. Има дневника који су чиста књижевност (најприје пада на памет витолд гомбрович, примјера ради). Има оних који су и књижевност и специфичан историјски извор (мирослав крлежа, рецимо). Има дневника који постају епохална парадигма, често стицајем трагичних околности (ана франк). Кад је ријеч о аутентичности дневника, зна бити важно да ли их је аутор са накнадном памећу мијењао. Ако поредимо дневничке записе нацистичких војних главешина који су службовали у Загребу и Београду, хорстенауа и нојбахера, први дјелују увјерљивије јер документовано знамо да се аутор убио непосредно након Другог свјетског рата и да у тексту ништа није мијењано. Нојбахер је преживио и едитовао је своје дневнике петнаестак година након рата, па је тешко вјеровати да није понешто ‘ублажио’ у складу са новим поретком ствари.

Кад говоримо о деведесетим годинама прошлог вијека на југословенском простору, међу изузетно занимљиве дневнике морамо да издвојимо оне здравка малића (1933 – 1997) и живојина павловића (1933 – 1998). Један истакнути полониста и књижевни преводилац, други истакнути режисер и писац, дословно вршњаца, умрли су годину за годином. Обојица су били страствени дијаристи, али дневнике, барем оне из посљедњих година својих живота нису сами објавили. Разумно је претпоставити да њихови записи нису накнадно ‘ретуширани’ и да вјерно преносе осјећања и размишљања њихових аутора у времену писања.

Било би више него занимљиво детаљно поредити књиге ‘Ноћ без сна: Дневник деведесетих’ Здравка Малића (Диспут, Загреб, 2019) и ‘Дневник 1994 – 1998’ Живојина Павловића (Агора, Зрењанин, 2021), али овом приликом и на овом мјесту ћемо се задржати само на оним августовским данима из 1995. који коинцидирају са ‘Олујом’.

4. августа, Малић (у Загребу) пише: ‘С радија слушам туђманов проглас Србима у Хрватској, у којем образлаже зашто је заповједио војни и полицијски напад на српску војску у Хрватској. Радио емитура родољубиве пјесме. (...) Мислим да је до овога морало доћи. Хрватска се мора ослободити српске уцјене. Јучер су гранатама убили у Дубровнику троје цивила купача и више њих ранили.’

‘Олуја’ у књижевним дневницима Здравка Малића (Загреб) и Живојина Павловића (Београд)

пише Мухарем Баздуљ

Почетак августа 1995.

Истог тог датума, фамозних четиристо километара источније, Павловић записује: 'Не мили ми се да водим дневник. Не само због стања у коме сам (најмање зато), већ због безнађа на које опомиње распламсавање рата у Хрватској, што се, укресан поковањем српске западне Славоније и Пакраца, пренео на Грахово и Приједор (с циљем да се пресеку споне Републике Српске са Српском Крајином), а сад, са ударом на Книн, прети, захваљујући Америци, да се пожар отме и прими међународне разmere. Зато воља слаби. Сав труд, у кога човек улаже свој кратки живот, бива обесмишљен. Чему ове странице? Чему било какво писање у илузији да ће то неко, некад, читати? Јер – зашто би читао туђе записе о догађајима које је историја исписала на његовој кожи.'

Сутрадан, 5. августа, Малић записује: 'Извјештаји с фронта су шкрти. Да је јучер Книн жестоко гранатиран. Да у граду има цивилних жртава. (...)'. Тог истог дана, Павловић у свој дневник не записује апсолутно ништа, као да у пракси поштује ону бојазан о којој је писао дан прије.

У недјељу, 6. августа, Малић биљежи: 'Јучер је ослобођен Книн, Дрниш, Велика, Кијево... Десеци тисућа избјеглица на путовима према Босни. Све су побједне горке, толико сам у животу научио. Не умјем се веселити славодобитнички, али другима не замјерам такво весеље. Свака је побједа зачињена горчином пораза, плаћа се људском несрећом. Моје је стајалиште избјегличко. Ја сам увијек на страни слабијега. (...) Навечер. Српска се книнска 'држава' срушила као кула од карата. За три дана и ноћи. Говори се да преко 100 тисућа Срба бјежи из Хрватске. Отприлике толико ће се Хрвата избјеглица вратити у своја насеља. Многа су хрватска села сравњена са земљом. То се побуњеним Србима никад неће заборавити. Овом се побједом хрватске војске значајно мијења политичка ситуација западно од Србије, па и у самој Србији. (...)'

Истог се дана и Павловић вратио дневничком писању. Он пише овако: 'Игноришући најпре оун (као што се, на исти начин, и хитлеров Рајх односио према Друштву народа), Америка је, напуштајући Хрватску да артиљеријом, авијацијом и пешадијом од 100.000 људи нападне Српску Крајину, створила реалну могућност да се ратни пожар, с обзиром на нерешену ситуацију у Срему, источној Славонији и Барањи, прошири и на Србију и Црну Гору, а то подразумева на цели Балкан. Сада смо, после пада Книна у хрватске руке, и повремених гранатирања Вуковара, Мирковаца и Тење, у неизвесности из које се не види излаз.'

Сутрашњи (седми август) Павловићев запис се природно наставља на претходни: 'Република Српска Крајина више не постоји. Сви градови, од Книна до Петриње, у хрватским су рукама. И док су у току 'преговори зараћених страна' (тј. потписивање капитулације), 150.000 српских избеглица тражи уточиште у Републици Српској, у Босни и у Србији.'

Истог тог понедељка, Малић је као дневничар опширнији и екстензивнији, али из највећег дијела његовог записа не би се рекло да се у његовом ширем завичају дешава било шта необично. Он исписује један фасцинантан микро-есеј о Крлежиним 'Баладама Петрице Керемпуха', концентрисан понајвише на њихову метафорику и присуство различитих врста фауне, као и на утицај који је на Крлежу остварио ниче, али такође и зола и рембо. То је један повелик пасус од двадесетак редова, да би на самом крају тог записа, у новом реду, потпуно неочекивано ако не обраћамо пажњу на датум услиједила реченица: 'Плачем за убијенима, јаучем с рањенима, тугујем с избјеглицама.'

Осмог августа, Павловић у свој дневник записује: 'Преко 200.000 напустило је своје домове, без игде ичега, пристижу у Србију. Сваки од њих свој је јад, своја неизвесност и очајање због безизлаза у коме су се нашли. Али зашто је одбрана Српске Крајине (као, пре извесног

времена, и западне Славоније) била тако слаба? И како се то, и на чији миг, дигло, одједном, толико људи, да, у року од једног дана, пре него што су се покренуле хрватске јединице (за које се, истина, знало да их не красе никакви обзир, већ вековна мржња испољена већ у ии светском рату), крене у егзодус који се може мерити само с бекством руске интелигенције пред бољшевичком револуцијом и грађанским ратом, и са потуцањем Јевреја од немила до недрага пред Хитлеровим погромима и концентрационим логорима. Је ли по среди тајна међудржавна трговина или дефинитивни крах милошевићеве национал-социјалистичке политике?'

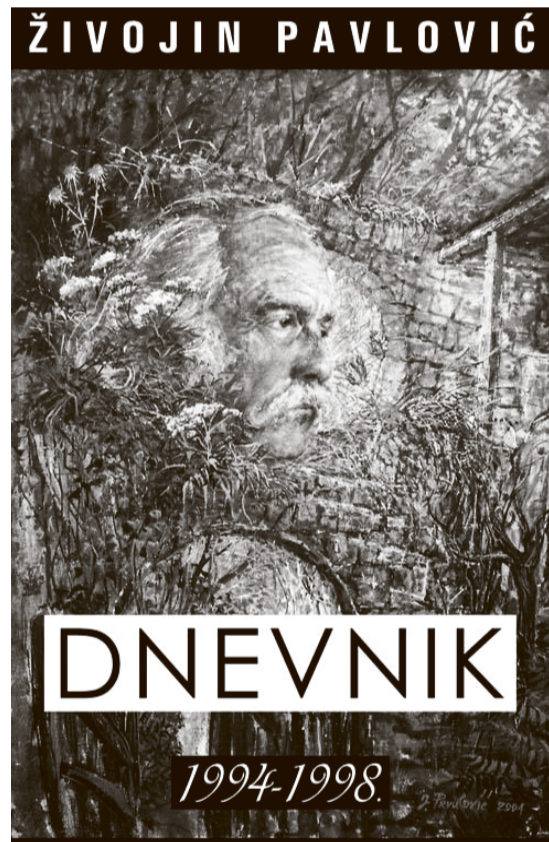
Малић пак осмог августа није писао ништа, док сутрадан, деветог, поново описује дан који се тиче његових умјетничких и сентименталних интереса, препричава један свој сан, коментарише есеј који је читао о Флоберу, осјећања док је слушао Концерт за виолину и оркестар Филипа гласа, да би на самом крају додао: 'Веселим се с хрватским повратницима у њихова разорена насеља, четири године послје.' Тог истог деветог, Павловић свој запис отвара овако: 'У свако лице из непрегледне реке бегунаца које, у телевизијским репортажама, израњају однекуд из таме пред наше очи, утиснут је печат ужаса, али и помирености са судбином. И та лица, те боре црне од друмске прашине и сажижуге сунца, те избезумљене очи жена што чућећи на тракторима, стискају у наручје беспомоћну децу, потресају нас до сржи.'

И ту негдје, деветог августа, завршава доминантност теме 'Олује' у обе ове дневничке књиге. Десетог августа Павловић се бави једном пјесмом власти младеновића, док Малић коментарише паскалове 'Мисли'. А ако бисмо правили неку лапидарну анализу ова два исјечка из дневничке грађе, лако бисмо дошли до закључка да средина из које пишу и какво-такво припадништво дјелом културама и дјелом нацијама ипак у доброј мјери одређује перспективу из које се пише. Мада је и Малић отворено критичан према Туђману, као и Павловић према Милошевићу, сама 'Олуја' је за Малића била нужност, нешто до чега је 'морало доћи', док Павловић заобилажење оун-а пореди с Хитлеровим игнорисањем Друштва народа. Такође, и кад је ријеч о броју избјеглица, постоји индикативна дискрепанција. Код Малића се наводи број 'преко сто тисућа', док Павловић први пут каже 150.000, а већ сутрадан 200.000. Малић искрено суосјећа са српским избјеглицама, али то скоро обавезно пропрати помињањем хрватских избјеглица са истих подручја од прије четири године, док Павловић српска страдања описује литерарније и сугестивније од Малића (ипак је Павловић врхунски писац белетриста), а хрватских

'Преко 200.000 напустило је своје домове, без игде ичега, пристижу у Србију. Сваки од њих свој је јад, своја неизвесност и очајање због безизлаза у коме су се нашли', пише у свом дневнику Павловић

Насловница 'Ноћ без сна: Дневник деведесетих' Здравка Малића

Насловница 'Дневник 1994 – 1998' Живојина Павловића

се избјеглица и не присјећа. Обојица се баве и неким геополитичким прогнозама, покушајима процјене како ће 'Олуја' да се одрази на ситуацију у Босни, те Србији и Црној Гори. Павловић је нарочито фокусиран на Источну Славонију, свјестан да би она за Хрватску, због наслонености на Србију била много тврђи залогај. Боји се стога ескалације рата. Ни један ни други не наслућују Дејтон, крај рата у Босни и, такође у Дејтону договорену, 'мирну реинтеграцију' Источне Славоније.

До краја тог августа, наши дијаристи се не враћају теми 'Олује' осим једне карактеристичне забиљешке Павловићеве од двадесет осмог августа. Послије три недјеље он, чини се, већ може да о томе размишља хладне главе, скоро 'историчарски', па каже како је 'српски номадски дух' увијек био 'склон сеобама' и присјећа се како је некоћ читао о кнезу богни који је Србе са кучајских планина одвео у аустријски граничарски крај привучен аустријским богатим понудама, те како су том приликом, још у седамнаестом вијеку, Срби насељени у полукруг 'од Срема и Славоније, преко Лике, Кордуна и Далмације, све до Херцеговине'. На крају још додаје: 'Сага, њо њоврашк у њајошјој-бину, круј је зашворен. (Бескрајни њави круј, у њему звезда.)' ■

(Не)суђени завичај

‘Тата често прича о тенковима који су пролазили, о неком момку који је тада имао тридесетак година и који је са себе скинуо панцир и дао га мами да ме њиме умота. За мене су причали да сам све то преспавао’, говори Теодор шта је за њега ‘Олуја’

Олуја је свакако једна од највећих трагедија која је задесила српски народ. Она ће остати у трајном сећању људи који су је доживели и преживели. Исто тако, тешко је данас уопште наћи саговорника на тему егзодуса српског народа због војне акције ‘Олуја’ из 1995. године. Старији не желе о томе причати због болних сећања, неки због сопствене сигурности, а млади углавном сматрају да је свака прича о ‘Олуји’ политичке и манипулативне природе.

Један од оних ретких који врло радо прича на ову тему је млади психолог из Вуковара Теодор Ркман који је рођен у фебруару 1995. године у Глини. Тек са неколико месеци судбина је хтела да Теодор буде учесник једног трагичног историјског догађаја сопственог народа. Каснијим одрастањем,

учењем, занимањима и стасавањем почеће да се интересује за догађаје чији је био ‘несвесни’ актер.

У Олуји сам имао само шест месеци. Али, за крај из којег смо избегли много сам везан јер сам имао срећу да су се, и једни и други, дедови и бабе врло брзо вратили у свој родни крај. Тако сам ја преко њих упознао свој (не)суђени завичај, упознао и обичаје, проводио у њему распусте. Научен сам, а после сам то исто уградио и у свој систем вредновања, да волим тај крај, да ценим тај осећај континуитета који добијаш када одеш у крај из којег си поникао’, започиње своју причу Теодор чији су родитељи из села Перна и Подгорје код Вргинмоста, односно Топуског.

Теодор Ркман (фото: приватна архива)

‘Занимљиво је да, иако сам одрастао у Вуковару, прво сам почео да причам ијекавицом и користио сам многе кордунашке речи, јер тако се причало код наше куће. У студентском дому у Новом Саду имао сам двојицу колега, један је био из Бачког Градишта, а други из Бијељине. С једним сам разговарао на екавици, а са другим на ијекавици. Такођер, има једна добра анегдота из вртића. Када сам чуо да има пасуљ за ручак почео сам да трчим и гурам другу децу. Међутим, када сам стигао до пасуља схватио сам да је то заправо гра’ којег нисам био неки љубитељ и доживео сам велико разочарење’, присећа се Теодор.

‘Пошто сам одрастао у Вуковару, наравно да сам одрастањем упознао сваки део града, али знао сам да то ипак није мој град, мој крај. Онда одем на Кордун, одмакнем се мало од куће и готово да се изгубим. Зато кажем да су и Кордун и Вуковар моји, да припадам и једном и другом’, каже.

На Кордуну је Теодор најмање четири до пет пута годишње. Имање је очувано, није запаљено, нити порушено, а баба и деда су се врло брзо вратили након ‘Олује’. Пуно зеленила, шума и ливада, окружење које је другачије од стана у којем Теодор живи у Вуковару. Све га је то привлачило родном крају.

‘Ми смо имали неку луду срећу, па нико током тих ратних догађаја није погинуо, нити је убијен. Из прича знам да је све било веома конфузно тог августа 1995. Ја сам са мамом имао организован превоз, деда и баба су се изгубили. Такође, тата често прича о тенковима који су пролазили, о неком момку који је тада имао тридесетак година и који је са себе скинуо панцир и дао га мами да ме њиме умота. За мене су причали да сам све то преспавао’, прича Теодор.

Вуковар је специфичан по томе што је и пре ратних година у њему живело много људи са Кордуна. Многи од њих су и рођени на Кордуну, неки су се родили у Вуковару тек након доласка, па је и та чињеница вероватно била пресудна да Теодорова породица остане у овом граду.

Теодор је активан и у Завичајном удружењу Кордунаша и Банијаца ‘Милош Војновић’ које делује у Вуковару. Иако већину у овом удружењу чине старији људи, поред Теодора има и неколико млађих који негују успомену на свој родни крај и своје порекло.

‘За мене је то могућност да се повежем са тим људима, али и са родним крајем, завичајем одакле потичемо. На тај начин стварамо и неке нове повезнице. Такође, чувам тај крај као део свог личног идентитета. Свестан сам да судбину тог краја пре свега одређује економија, а у овом моменту све је далеко од доброг и не знам шта будућност носи. Зато за нас много значи овакво једно удружење преко којег се окупљамо, дружимо и обилазимо свој крај. Постоје и неки случајеви где су се људи вратили за стално, али је то још увек мали број да би се тај крај вратио на барем пола од онога што је било раније’, закључује Теодор и додаје: ‘Шеташ са дедом кроз неку шуму и он ти каже да су они ту некад орали, да је на месту шуме некада била њива.’

Време ће показати да ли ће Теодор или неки други можда сутра окрчити ту неплански израслу шуму и поново орати своју њиву. Ретки то већ раде, али многи су далеко од тога. ■

ИМПРЕСУМ

Година xvii / Загреб | петак, 02/08/2024

ПРИВРЕДНИК #227

ИЗДАВАЧ
Српско привредно друштво
‘Привредник’ и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићаева 18,
10 000 Загреб
т/ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

ИНФОРМАТОР

Свечаност код споменика у Србу

— Борба устаника је била праведна, а српски и хрватски народ је био заједно у тој борби – ријечи су Бориса Милошевића који је споменуо неколико других чувених примјера српског страдања и српскохрватског заједништва.

— Тако је и наше окупљање и обиљежавање овдје праведно – закључио је он. Усташки сљедбеници не мисле тако, па се добар дио те суботе у Србу пар њихових група смуцало устаничким градићем, због чега је у једном трену и полиција морала интервенирати. Свеједно, нису успјели покварити саму церемонију обиљежавања Дана устанка, уз полагање вијенаца разних огранака антифашистичке удруге и вијећа српске мањине под споменик кипара Вање Радауша.

Свечаност је увеличана културно-умјетничким програмом у којем су судјеловали збор Пракса из Пуле, хор Српског културног друштва Просвјета – пододбор Сплит, и Просвјетина фолклорна секција пододбора Крњак, а након програма дружење је настављено уз грах у парку испод споменика.

■ Игор Ласић

Устанак и вјера у народ

Нема хрватског ни српског антифашизма јер антифашизам не раздваја, него окупља, речено је у Србу на прослави Дана устанка

Дан устанка против фашизма прослављен је 27. јула у Србу, у организацији Српског народног вијећа и Савеза антифашистичких бораца и антифашиста рх. Исти је то датум који је био слављен десетљећима након Другог свјетског рата и Народноослободилачке борбе, да би затим 90-их година прошлог стољећа, у самосталној Хрватској, био занијекан као такав. Но организатор прославе нагласио је да је управо Срб оно родно мјесто антифашистичког отпора које има кључни значај у контексту тадашњих збивања. Уосталом, тек је у Србу и околици дошло до пресудног удруживања Срба и Хрвата, након првих усташких покоља над Србима у Лици и другдје, а без којег борба против фашиста дефинитивно не би успјела.

Поимање тих догађања и њихова значаја с позиције данашњих политичких односа, међутим, није тако једноставно, о чему су на свечаности испред споменика устанку и устаницима у Србу говорили представници САБА-е и СНВ-а. Прецизније казано, то је разумијевање контаминираним бројним подметањима и манипулацијама у јавном и медијском простору већ три и пол деценије.

— Позвати на устанак у том часу и таквим околностима – рекао је ФРАЊО ХАБУЛИН, председник САБА-е – прије свега је значило вјеровати у свој народ, у све народе на подручју Хрватске, и вјеровати у праведност те борбе. Али тада у Еуроци ниједне није било таквих људи, какви су били они у водству Комунистичке партије, ни таквог самопоуздања.

— Ипак, нема хрватског ни српског антифашизма, него заједнички, јер антифашизам не раздваја, него окупља – истакнуо је Хабулин, додајући како и 'данас неки усташки сљедбеници и неонацисти покушавају те повијесне комунисте и антифашисте, као и њихово дјело, повући кроз благо, не би ли побједнике претворили у губитнике'.

Председник САБА-е потом је прозвао и државу те државно одвјетништво због пасивности у актуалном случају дубровачког градоначелника МАТА ФРАНКОВИЋА који је прије неколико дана јавно посегнуо за усташким поздравом и припадајућом симболиком. Хабулин је тај испад прогласио насртајем на Устав рх, али опћепознато је да се исти усташки поздрав данас несметано користи у бројним пригодама, без правосудних санкција или бар начелне политичке осуде.

Након тога, окупљенима се обратио Борис Милошевић, потпредседник СНВ-а и некадашњи заступник Самосталне демократске српске странке у Хрватском сабору. Он је ставио акценат понајприје на нужност ондашњег устанка ради заштите и очувања голог живота, о чему говори и претходни усташки злочин у Глини. У Глини је два дана касније обиљежена годишњица масакра у тамошњој православној цркви, једног у низу злочина на том подручју у прољеће и љето 1941. године. Тамо ће усташе побити укупно преко двијестину српских цивила, тј. зацијело локално највише, изван двају логорских комплекса Јасеновац и Госпић-Јадовно-Паг.

— Што би нам нетко од тих људи, да су преживјели, рекао да их питамо – да ли је требао устанак? Људи који су побијени су дошли на покрст. Спремили су се, свечано обукли, украсили кочије и били спремни на покрст, само да остану живјети у свом завичају, да остану живи – подсетио је Милошевић, описујући изневјерену опцију прекрштавања, уствари злочиначку подвалу. Покрст је имао пацифицирати Србе уочи погрома, па је устанак био дијаметрално супротан и свакако једини исправан одговор на политику и праксу новоосноване Независне Државе Хрватске.

Злочин и геноцид

Геноцидна политика проводила се у ндх над Србима с намјером да нестану заједно са Јеврејима и Ромима, речено је на комеморацији у Ивановић Јарку

На комеморацији за 380 недужних српских цивилних жртава усташког масакра у Ивановић Јарку код Крњака, 83 године након злочина, парастос жртвама служио је карловачки парох Душан Живанић, положени су бројни вијенци и упаљене свијеће невиним жртвама. Присутни су минутом шутње одали почаст жртвама, а комеморација је започела интонирањем 'На Кордуну гроб до гроба'. Извели су ју чланице и чланови крњачког пододбора Српског културног друштва Просвјета.

— Када чујемо шта се овдје догађало, лако се могу препознати неке политике и изјаве актуелних представника садашње власти – рекао је дојупан Карловачке жупаније из редова српске националне мањине Дејан Михајловић. Битно је да на оваквим мјестима буде што више младих како би видјели да су људи страдали само зато што су били Срби, истакао је дојупан.

— На подручју Кордуна до Другог свјетског рата живјело је много више од 90.000 људи. У рату је од усташа и фашиста погинуло око 400 Хрвата и преко 30.000 Срба. Страдало је преко 6000 дјеце до 12 година старости. То је дефинитивно била геноцидна политика. Проводила се над Србима у Хрватској с намјером да нестану заједно са Јеврејима и Ромима. Злочини су били толико грозни да су Талијани морали извршити реокупацију

Полагање вијенаца

територија под контролом усташа -навео је Михајловић.

На крају се осврнуо и на усташке поздраве. Много тога личи на ндх, а службена негирања тих тенденција су више него смијешна, закључио је дојупан. Два дана прије Ивановић Јарка, у Садиловцу, на граници са БиХ, одржана је такођер комеморација за 600 Срба тога дијела Кордуна, страдалих 31. јула 1942. године.

■ М. Ц.

Вијенци за Одред

Обиљежена је 83. годишњица формирања Првог кордунашког партизанског одреда Дебела коса

Удружење антифашиста општине Крњак и Вијеће српске националне мањине општине Крњак и овог 27. јула обиљежили су Дан устанка против фашизма у Хрватској и 83. годишњицу формирања Првог кордунашког партизанског

Споменик у Тушиловићу (Фото: Јадранка Радатовић)

ИНФОРМАТОР

одреда Дебела коса који је формиран у истоименој шуми изнад Крњака. На до-некле обновљени споменик том Одреду положени су вијенци и упаљене свијеће за пале борце и жртве усташко-фашистичког терора. Обраћања и говора није било јер су антифашисти из Крњака и Карловца заједно отпутовали у Срб на централну прославу подизања устанка у Хрватској и сусједној Босни и Херцеговини.

Први командир одреда Дебела коса био је локални комуниста Станко ОПАЧИЋ ЂАНИЦА, а политички комесар ВЕЋЕСЛАВ ВЕЦО ХОЉЕВАЦ, а касније су Одредом руководили Милутин КОШАРИЋ ЧИКО, Игњатије ГЊАЦО ПЕРИЋ и други. Неколико дана иза формирања одреда Дебела коса формиран су Други кордунашки партизански одред у Горњем Скраду, па одреди у Трупињаку и Перјасици. Формирање Скрадског одреда бит ће обиљежено у суботу, 10. августа у Горњем Скраду са почетком у 17 сати. Подсјећамо да је политички комесар одреда у Перјасици био народни херој, генерал и шпански борац Изидор ШТРОК, а да је његов син, познати подузетник и аутомобилистички ас Горан, уз Српско народно вијеће и Опшину Бариловић финансирао обнову споменика и спомен костурнице у Перјасици.

■ М. Ц.

Заједно до ефикасности

Вуковар, Тузла и Херцег Нови партнери су на пројекту побољшања енергетске ефикасности у јавном сектору

У СПОРТСКИМ објектима Вуковар, средином јула почела је реализација пројекта 'Спортски објекти-Зелена енергија', чији је општи циљ да директно допринесе јачању друштвеног, економског и територијалног развоја у прекограничном подручју Тузле, Вуковара и Херцег Новог кроз побољшање енергетске ефикасности у инфраструктури јавног сектора. Јавној установи за управљање спортским објектима града Вуковара партнери у пројекту су Град Тузла, Општина Херцег Нови, те Центар за екологију и енергију из Тузле. — Поносни смо што учествујемо у пројекту Синерџи, који промовише енергетску

Вањски базени у Вуковару

ефикасност и одрживост и доприноси јачању прекограничне сарадње између Хрватске, Босне и Херцеговине и Црне Горе. Пројектом ће бити значајно побољшан квалитет живота у локалним заједницама, смањени енергетски трошкови и емисије стакленичких гасова те осигурана дугорочна одрживост спортских објеката. Кроз едукацију корисника и имплементацију иновативних енергетских решења, пројект поставља темеље за зеленију и одрживију будућност у региону – рекла је Ивона Вребац, водитељка Одељења за пројекте вуковарских спортских објеката.

Очекивани резултати пројекта су смањена потрошња електричне енергије за приближно 35 посто, смањење трошкова одржавања, подизање квалитета осветљења базена те смањење онечишћења околиша. План је да се реконструкцијом и унапређењем система оптимизације расхладника воде и дизалица тоpline, те модернизацијом расвете на вуковарском базену повећа енергетска ефикасност Спортских објеката уз смањење потрошње енергије.

— Примарни циљ реконструкције је оптимизовати рад расхладних уређаја за воду, како би могли да функционишу као традиционалне дизалице тоpline у режиму грејања током целе године. Планира се замена постојећих водених расхлађивача и постављање нових, који могу да раде на хлађењу и грејању, а крајњи циљ реконструкције и измена термотехничког система биће штедња енергије у потрошњи гаса и електричне енергије – истакла је Вребац говорећи о техничким карактеристикама пројекта. Додала је како је реч о одрживијем избору, који доприноси заштити околиша.

Пројекат Синерџи проводи се у оквиру Интеррег ИПА програма прекограничне сарадње 'Хрватска – Босна и Херцеговина – Црна Гора 2021. – 2027.', а трајаће 24 месеца, односно до 14. јула 2026. године. Финансијска вредност пројекта је 1, 6 милиона евра, од чега Европска унија суфинансира бесповратна средства у 80-процентном износу.

■ Сенка Недељковић

Асистенција у настави

Кроз пројект 'Знати је фора' у основним школама у Вуковару ангажовани су помоћници у настави

ЗАВРШНА конференција пројекта 'Знати је фора 2' одржана је 25. јула на салашу Голдшмит, покрај Вуковара. Реч је о пројекту на основу којег је ученицима са сметњама у развоју из основних и средњих школа осигурана помоћ асистената у настави као и стручних комуникацијских посредника.

— Пројектом је запослено 30 помоћника у настави, који су пружали услугу помоћи за 38 ученика у седам вуковарских основних

Плакат пројекта

школа. Важност пројекта је вишеструка за васпитно – образовни систем и друштво у целини. Укључивањем помоћника у настави повећани су социјална укљученост те интеграција деце с проблемима у развоју у систем образовања, а придонели смо изградњи бољег друштва, које поштује различитости, односно окружења у којем су сва деца једнако вредна и добра – рекла је водитељка пројекта Данијела Галић из градског Управног одељења за образовање. — Заменик градоначелника Вуковара Филип Сушац је потребу оваквог пројекта упоредио са пројектом Зажели, којим је ангажована теже запошљива група грађана, која брине о старима и немоћнима, нагласивши као и водитељка вишеструке бенефите те улогу градске управе да укаже ресорном министарству на проблем недостатка помоћника у настави и осигуравање помоћи у погледу решавања актуелног проблема. Директорка ош Саниша Главашевић, Славица Мишић је истакла добро искуство с асистентима, који су били ангажовани унутар образовне установе на чијем је челу. Нагласила је да је за децу с проблемима у развоју, којих у споменутој школи има четворо, изузетно важан овај стручни кадар и да би без њих тешко могла да буду у могућности да похађају наставу. — Они су задовољни, они напредују, везели су и срећни и њихови услови учења се приближавају онима, које имају деца без икаквих потешкоћа. Обично су то деца с вишеструким проблемима, која би без асистената тешко могла да функционишу – поручила је Мишићева. Средства за спровођење споменутог пројекта обезбеђена су из Европског социјалног фонда плус, за финансијски период од 2021. до 2027. године, а за ту намену прошле године је путем Јавног позива Министарства знаности и образовања одобрено 24 милиона евра. Укупан износ овогодишњег пројекта 'Знати је фора', односно његове шесте фазе је нешто више од 220 хиљада евра. Највећи износ од 85 одсто финансиран је из Ев-

ропског социјалног фонда, држава је издвојила 15 одсто средстава, а Град Вуковар преостали износ. Партнери на пројекту су основне школе на подручју града Вуковара, док је техничка подршка била Развојна агенција вура.

Пројекат су проводили Министарство знаности и образовања, Агенција за струковно образовање одраслих те Град Вуковар, као корисник бесповратних средстава Европског социјалног фонда.

■ С. Н.

Диклић у Моравицама

Моравичани су поставили бројна занимљива питања знаменитом глумцу

У ОКВИРУ Фестивала Синехил и у сарадњи са Одјелом за културу Српског народног вијећа и Мјесним одбором Моравице, 28. јула у вечерњим сатима на игралишту домаћег НК Жељезничар, недуго након што се велика количина кише сручила на ово мало и по нарави ведро горанско мјесто, пројциран је филм 'Гори вагра' (2003.) босанскохерцеговачког редактора ПЈЕРА ЖАЛИЦЕ. Филму је претходио разговор с глумцем БОГДАНОМ ДИКЛИЋЕМ који је водио ЈУРИЦА ПАВИЧИЋ, али којем су свој допринос дали домаћини низом питања; зашто је Богдан уписао академију у Београду, а не у Загребу или пак је ли се пила права ракија са РАДОМ ШЕРВЕЦИЈОМ на сету, је ли му тешко пала улога Лазара у серији 'Јужни ветар' и сјећа ли се радо културне серије 'Отворена врата'. Тако је било све док мрак није заузео травнати терен и свима омогућио у телепортирање у мало мјесто Тешањ и сва његова несретна и сретна поратна збивања из кадрова

Богдан Диклић (архивска фотографија) (Фото: Дамир Шпехар/PIXSELL)

Пјера Жалице. Пред дупке пуним гледалиштем на којем се тражила клупа више, публика је захвално одгледала пројекцију, суосјећајући с протагонистима филма који очито добро стари особито када се гледа у заједници какве су Моравице које, како сами мјештани кажу, имају изврсну културу одазива.

У име организатора, захвалу публици која се одазвала у великом броју унатоц киши која је падала прије пројекције, изразио је предсједник Мјесног одбора Моравице МИЛАН МАМУЛА који је захвалио свима који су судјеловали у организацији овог догађаја, волонтерима, мјештанима и техничарима, али и АНЕТИ ВЛАДИМИРОВ из СНВ-овог одјела за културу.

— Надамо се да је ово само једна у низу пројекција кина на отвореном те се сви скупа веселимо идућим годинама у којима би нам била изнимна част угостити Синехил у Моравицама – наглашава Мамула.

■ Новости

Пети 'Сведоци времена'

Књига из едиције 'Сведоци времена' прати развој Дарде од прахисторије до 1991. године

У СРИЈЕДУ, 24. јула ове године, у сали Црквене општине дарђанске те у присуству бројних Дарђана и гостију из других барањских мјеста и Вуковара, одржана је промоција пете књиге из едиције 'Сведоци времена', настале у оквиру пројекта Одбора за културу Заједничког већа општина. Окупљеној публици о књизи с поднасловом 'Историјски преглед развоја насеља Дарда' говорили су уредник књиге ВЕЉКО МАКСИЋ и аутор СЕНИША ЂУРИЧИЋ из Дарде. Књига има 282 странице и прати развој Дарде од прахисторије до 1991. године. Уз остало, садржи врло опширан 'Списак оптаната досељених у Дарду 1921–1931' (стр. 95–167), у коме је набројано чак 991 име оптаната, уз које се већином наводе и чланови породица. На крају књиге је списак од 36 објављених фотографија те неубичајено богато поглавље 'Извори и литература' (стр. 261. – 279.).

Пројект 'Сведоци времена' замишљен је као историографски приказ који представља прошлост насеља Вуковарско-сријемске и Осјечко-барањске жупаније која насељавају или су насељавали Срби. Прво је 2018. објављена монографија о Вери, годину дана касније о Клиси, затим 2020. о Острову и 2022. о Боботи. Књига о Дарди пега је у низу, али прва која у тој едицији обрађује прошлост неког барањског мјеста. Иначе, већ су раније објављене књиге других издавача о другим барањским српским насељима (нпр. о Болману и Брањини).

— Сениша Ђуричић је вредан и квалитетан истраживач. Досад је објавио неколицину

Сениша Ђуричић,
аутор књиге о Дарди

радова у којима се бави 18. веком, а немамо пуно истраживача који се баве тим периодом. У једном разговору предложио сам му да напише књигу о Дарди, мени као аутору трију претходних књига из ове едиције то није толико блиско подручје, ја сам више оријентисан у истраживачком смислу на Срем, а Сениша је то врло радо прихватио те данас имамо прилику да сведочимо једном издању, врло квалитетном и занимљивом, које говори о прошлости Срба у Дарди – рекао је уредник књиге ВЕЉКО МАКСИЋ.

— Дарда није историографски толико обрађена као нека друга насеља сличне величине, структуре и броја становништва, иако је архивски материјал обиман и доступан. Мени лично најзанимљивији сегмент овог пројекта је демографија, праћење броја становника, наталитет и морталитет. Постоје и велике збирке докумената које се чувају у архивима у Печуху и Будимпешти које је било интересно истражити, а врло корисно било је и онлајн-истраживање бечког архива – истакао је аутор Сениша Ђуричић.

Присутне је поздравио предсједник Заједничког већа општина ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ те је истакао да наведени пројект подржавају и финансирају Министарство културе Републике Србије и Уред за људска права и права националних мањина Владе рх. У дискусији на крају промоције учествовали су проф. ПЕТАР МАТИЋ и дугогодишњи дарђански парох, сада у пензији, протојереј – ставрофор МИХАИЛО МАРИЈАНАЦ.

■ Јован Неђић

Буњевчевићу у част

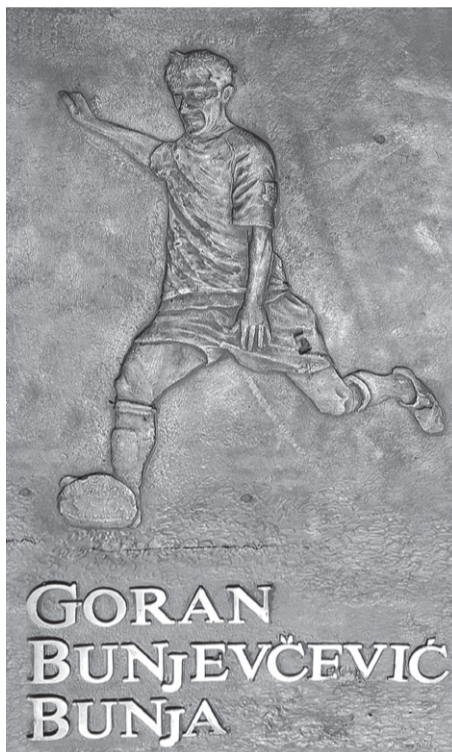
У Славском Пољу одржан је ногометни турнир посвећен покојном ногометашу, чији су коријени били у овоме крају

НА 'пољу' како локално становништво зове ногометно игралиште код некадашње основне школе у Славском Пољу, у непосредној близини некадашње жељезничке станице Војнић, у суботу 27. јула је одржан Први меморијални малоногометни турнир под

називом Меморијал ГОРАНА БУЊЕВЧЕВИЋА БУЊЕ (1973. – 2018.).

Турнир се одржао у част познатог ногометаша из Славског поља, некадашњег играча јуниора Хајдука, Динама, Рада, Црвене Звезде, енглеског Тотенхема те потпредсједника Фудбалског савеза Србије.

Великоногометни, а касније малоногометни клуб Борац из Славског поља дјелује више од пола стољећа и од оснивања је организирао првомајске турнире и турнире поводом Дана устанка у Хрватској. Од ове године турнир крајем јула носиће име у знак сјећања на свог највећег играча – Горана Буњевчевића.

Спомен-плоча у част
Горана Буњевчевића

Као ни прије, тако ни ове године резултати нису били у првом плану, али их барем ваља споменути. Наступило је 16 екипа са скоро 200 играча из Хрватске и Србије, с Баније, Лике и Кордуна, из Умага, Београда, Бусија, Топуског, Јасенка, Вргинмоста и других мјеста. Побједила је домаћа екипа Вргинмоста, други је био Умаг и треће Бусије, новобеоградско насеље Крајишника протјераних у Олуји.

Све присутне поздравио је начелник општине Вргинмост МИЛАН ВРГА (СДСС). Он се захвалио на сарадњи оцу ПЕРИ, сунпрузи и дјеци Горана Буњевчевића који су дозволили да на игралишту буде постављена спомен плоча Горану.

Саме утакмице је пратило више од 300 гледалаца, а након завршетка турнира у част Горану приређена је велика бакљада. Потом је одржана велика забава под наткривеним шатором површине преко 500 квадратних метара. Фешта је потрајала до раних јутарњих сати.

— Доживотни сам заточеник мога завичаја. Можда ове Горанове ријечи најбоље говоре о њему. Од рођења је везан и обиљежен Кордуном. Носио га је собом гдје год ишао, живио, играо...И враћао му се изнова. Носити капитенску траку на рукаву и предводити клуб који у својим витринама има пехар Шампиона Европе је немјерљиво велико. Волио бих да се понови, али ће то бити тешко да један рођени Кордунаш буде капитен 'Црвене Звезде'.

Увијек си се враћао коријенима, свом Кордуну, Славском Пољу, свом изворишту, са оним твојим дјечачким осмјехом на лицу. Играч Премијер лиге на сеоском турниру? У ознојеној црној мајци са Чеовим ликом? Какав Манчестер Јунајтед, Сити, Челзи? Који енглески стадиони, која његована трава је равна овој с ливаде у Славском пољу? Нека овај Буњин меморијал опстане да се изнова враћамо Кордуну и Славском Пољу, као што се Горан стално враћао – рекао је начелник Врга.

■ М. Цимеша

Дунавска регата

За учеснике регате од Инголштата до Црног мора у Борову је припремљен одмор добродошлице

УЧЕСНИЦИ 67. Међународне тид (Тоур Интернешнал Данубиен) дунавске регате, која је кренула из немачког града Инголштата према Црном мору у Румунији, своје кајаке и кануе зауставила је последњег викенда јула у Борову. Реч је о најдужој и најстаријој речној регати на свету која пролази кроз десет земаља.

— Ове године у Борову је стигло 119 кајака и кануа са 140 учесника. Неки од њих годинама учествују у регати, поједини су стекли дугогодишња пријатељства с на-

Учесници регате се одмарају

шим сумештанима. Сви они желе да их здравље послужи, како би што дуже могли да долазе- рекла је Светлана Остојић, председница Удружења Пласти Дунав, које је било организатор дочека веслача. Добродошлицу учесницима регате пожелели су Владимир Марјановић, конзул жеран Генералног конзулата Републике Србије у Вуковару и заменик вуковарско-сремског жупана Срђан Јеремић.

— Једна јако лепа ствар и традиција, која се дешава у Борову и којом желимо да ово место апострофирамо као туристичку дестинацију на обали Дунава. Међународна дунавска регата управо иде у прилог томе и зато ми је драго, да је и ове године добро организована. Прилика је то да афирмишемо Борову, кроз које протиче Дунав али и потенцијале којима располажемо – рекао

ИНФОРМАТОР

је Јеремић. Додао је да се Плавом Дунаву и Општини Борово, ове године, као помоћ у реализацији програма, укључила и Вуковарско-сремска жупанија. Председник организационог одбора тид-а за Хрватску Марио Палинкаш, из Кајак кану клуба Ал-маш задовољан је и овогодишњим пријемом у Борову.

— Уназад 6 до 7 година можемо само да похвалимо домаћине из Борова, који су се укључили у дочек учесника регате, која је активна више од шест деценија – закључио је Палинкаш. Међу више од стотину учесника из 8 подунавских и 5 осталих држава света, па чак и Новог Зеланда, био је Ненад Мандић из Београда, који је на тид регати први пут учествовао 1997. године.

— Кренуо сам из горњег Подунавља у Мохачу, а циљ ми је стићи бар до Бачке Паланке – рекао је београдски кајакаш, учесник регате, која већ сада ‘граби’ 2500 км. За учеснике и посетиоце приређен је културно уметнички програм, који су извели чланови фолклорне и тамбурашке секције куд-а Бранислав Нушић, Завичајног удружења Срба Озрена и Посавине и Мушке певачке групе Наши корени Српског културног друштва Просвјета пододбора Борово те чланови Тамбурашког састава Дунавске зоре.

■ С. Н.

Лето на Пањику

Традиционална манифестација и ове године је на трпињском језеру Пањик окупила бројне посетиоце

ТУРНИРОМ у малом фудбалу завршено је Трпињско лето на Пањику, манифестација која је у организацији фудбалског клуба Синђелић из Трпиње одржана у периоду од 21. до 28. јула. Према речима организатора и председника

фудбалског клуба Синђелић БРАНИСЛАВА ШТУЛЕ ово је девета година како се манифестација одржава у организацији споменутог клуба, а под покровитељством Општине Трпиња.

— Почетак недеље, осим турнира у малом фудбалу, обележио је турнир у карташкој игри бела, први пут организован ове године. Један од програма, који манифестацију прати од самих почетака, била је фишијада са чак 35 екипе. Посетиоци су у суботу могли да уживају у концерту Милана Топаловића Топалка, одржаном у Културној сали у Трпињи – навео је председник фк Синђелић, говорећи о овогодишњем програму на омиљеном месту Трпињаца.

— Ове године имамо и такмичење у пецању, које привлачи велики број деце што је похвално. Имамо 19 такмичара и можемо се похвалити да нас је сваке године све више, али наше језеро је такво да прима одређен број такмичара. Имамо лепу природу, али и велику рибу – рекао је организатор такмичења Радивоје Јовановић. Домаћини манифестације су открили да се на Пањику поштује правило ‘ухвати и пусти’ односно свака упецана риба се врати у језеро. Међу старијим и искусним пецарошима нашао се и млади Алекса Татомировић, који од своје 5. године одлази на рибаке заједно с оцем и тетком. Бранислав Штула је додао да је из године у годину број посетилаца на Пањику све већи те да је ове године манифестацију посетило више од 400 грађана током једне програмске вечери.

— Задовољни смо колико људи сваке године с нестрпљењем очекују ово наше лето. Сви они воле да дођу у Трпињу на овај догађај јер се одржава на прекрасном језеру, где људи пецају, такмиче и друже се у посебном амбијенту. У организацији нам помажу чланови управе

Омиљено излетиште
Трпињаца – Пањик

клуба и наше породице. С обзиром да све ово радимо ово из љубави онда добијемо овако добар резултат – закључио је Штула.

■ С. Н.

Почетак дивне сурадње

Посебне дојмове са 22. малоградских сусрета на Банији понијели су фолклораши пододбора Просвјете из Бенковца

ПОСЛЕДЊЕ јулске суботе у Малом Градцу код Глине, у организацији тамошњег пододбора Просвјете, одржани су 22. Сусрети на Банији. Уз домаће фолклораше који су представили тамошње плесове, наступиле су пјевачке групе пододбора Просвјете из Загреба и Сиска, фолклораши и пјевачка група из Х. Костајнице, куд ‘Трећа срећа’ из Глине који чине становници тог краја старије

Позорница у Малом Градцу

животне доби, као и фолклораши Просвјете из Бенковца којима је то био први наступ на Банији и за који су, као и остали, добили громки аплауз.

Међу око 300 присутних људи с Баније, али и других крајева Хрватске, били су дожупаница Сисачко-мославачке жупаније из редова српске националне мањине МИРЈАНА ОЛУИЋ, градоначелник Глине ИВАН ЈАНКОВИЋ и његов претходник СТЕПАН КОСТАЊШЕК. Том приликом Јанковић је нагласио значење доласка младих Бенковчана који су унијели нови дух у манифестацију и изразио очекивање да ће та сурадња бити настављена.

— Сусрети су одржани испред ватрогасног дома као и неколико ранијих година јер се дом културе, оштећен у потресу, до краја урушио. Све је било више него добро, а једини проблем била је врућина, рекла нам је заменица председника малоградског пододбора Жељка Релић која је водила организацију. И ове године постављени су етно-експонати који су дочарали традицију овог краја, а као што је ред, из Малог Градца нитко није отишао ни гладан ни жедан. Посебно су били одушевљени мали фолклораши из Бенковца од којих су многи имали прилику први пута разгледати околину Глине и Топуског, али и друге љепоте овог краја земље.

■ Н. Јовановић

Stogodnjak (749)

2. 8. – 9. 8. 1924: ‘Kralj je jasno pokazao da želi mirno rješenje hrvatsko-srpskog političkog spora. On nimalo ne želi da bude više srpski kralj od hrvatskog i da se on, na svom visokom položaju, osjeća jednako hrvatskim kao što i srpskim i slovenačkim kraljem. O tome smo svi načistu i mi mislimo da nema ozbiljna i pravedna Hrvata koji bi to mogao poreći... Stoga čude nerazumne izjave gospodina Radića, izrečene u Moskvi, a u povodu političkih svađa u Jugoslaviji. Za g. Radića se, istina, kaže da nije potpunoma zdrav, a on je, dok je i bio zdrav, koješta nerazumno govorio, pa zbog toga i nije toliko važno što on govori i čini’, pišu zagrebačke Novosti, a u povodu – kako kažu – ‘Radićeva skoka u boljševizam...’

* unatoč tome što na domaćim burzama cijene brašna padaju, cijene kruha i dalje lete u nebo. I to ne muči samo Zagrepčane, već sve u zemlji – od Ljubljane i Beograda, pa sve do Sarajeva i Skoplja. Novine s tim u vezi objavljuju i ovu vijest: ‘Jedna službena komisija u Sarajevu je odredila 6.50 dinara kao cijenu bijelog i 5.50 dinara crnom kruhu. Sada se Sarajlije u čudu pitaju kako to može biti ako se zna da se Zagreb buni već na cijenu od 6.25 dinara za bijeli kruh. Na sve to sarajevski, a i veliki broj pekara u drugim gradovima, protestira protiv ovako niskih cijena. Naravno da protestiraju, jer uz ovakve cijene nikada neće postati – milionari’, kažu ironično novine, citirajući pritom neprimjerenu aluziju jednog ljubljanskog pekara: ‘Tko si ne može priuštiti kruh, neka jede kolače!’

* nezapamćeni prolom oblaka pogodio je dijelove Kranjske, u Sloveniji. Bujice su u kratkom vremenu poplavile brojna mjesta, među kojima i rudnik ugljena Sveti Janež, kod Krmelja. U trenutku nevremena u oknima se nalazilo tridesetak rudara. Zbog nestanka struje prestale su radom sve crpke i dizala, pa je u četiri rova ostalo zarobljeno petnaestak rudara. Unatoč nadljudskim naporima spasilaca do njih devetorice nije se moglo doprijeti. Kad se voda potpuno povukla svi oni nađeni su mrtvi. Teže i lakše ih je ozlijeđeno još šest.

* Evropom se širi panika među – daktilografkinjama! Razlog: engleski učenjak sir Herbert Walton izumio je novi stroj za pisanje, ali koji, pomoću električnog rezonatora a ne tipkala, funkcionira izravno na ljudsku riječ. U Njemačkoj je već izrađen prototip toga stroja. Cijena mu je vrtoglavih 25.000 zlatnih maraka, ili kod nas – 600.000 dinara. ‘Jasno je, prema tome, da je ovaj pisani stroj rezerviran samo za mnogostruke milijunaše’, pišu naše novine i postavljaju očekivano pitanje – je li to doista i kraj našim tipkačicama? ‘Mi mislimo da nije i da one mogu biti mirne. Naime, taj stroj je bez pameti, jer ne zna unositi исправке... Zato naše simpatične i graciozne tipkačice – od Ljubljane do Skoplja – mogu mirno spavati i raditi...’

■ Đorđe Ličina

Litije po litiju

Glavna meta je SNS, a neselektivna paljba pogađa sve druge samo ne vlast. Na udaru ekoloških i opozicijskih pobunjenika su EU, političari i ambasadori vodećih zapadnih zemalja, svi srpski stručnjaci koji rade na projektu eksploatacije i prerade litija u Srbiji ili ga podržavaju

Kancelar Olaf Scholz, predsjednik Aleksandar Vučić i potpredsjednik EK-a Maroš Šefčovič na nedavnom samitu o kritičnim sirovinama u Beogradu (Foto: ATAIimages/PIXSELL)

KAKO je krenulo, strah od litija mogao bi preuzeti vodeću poziciju u odnosu na strah od promaje na top listi najvećih srpskih strahova. Prosvjedi protiv rudarenja i eksploatacije litija koje su proteklih dana organizirale ekološke udruge i opozicijske stranke, uglavnom u manjim gradovima i općinama na čijim se područjima provode bilo kakva geološka istraživanja, polako ali sigurno se pretvaraju u lov na litijske 'promaje', koje samo što nisu zatrovale život u Srbiji.

I strah od litija poput straha od promaje Srbijom se širi uglavnom usmenom predajom. Ultimativni ekološko-opozicijski zahtjevi da se u Srbiji zabrani eksploatacija litija plodno su tlo i za iracionalno poticanje straha od litija. Čak i pojedini sveučilišni profesori na prosvjedima plaše srpske građane da bi im se zbog eksploatacije litija mogle 'dogoditi somatske promene, mutagene promene u naslednoj osnovi, da se novorođenčad rađaju sa anomalijama. Tu je i pojava malignih oboljenja, koja će se, nažalost, u mladoj ćeliji preformirati nego u staroj'. 'Čuvajmo našu decu zbog svega ovoga što pričam', uskliknuo je profesor čačanskog Agronomskog fakulteta DUŠKO BRKOVIĆ na prosvjedu u Kosjeriću nakon što je prosvjednike plašio dječjim mutantima.

Za razliku od pobune koju su zbog straha od posljedica koje bi eksploatacija litija

mogla imati na njihovu životnu sredinu prije dvije godine pokrenule i povele lokalne ekološke udruge iz doline rijeke Jadar, a potom ih omasovile i proširile i po drugim dijelovima Srbije pokret Kreni promeni i Ekološki ustanak, glavna meta aktualne pobune protiv eksploatacije litija u čiju su se organizaciju uključila skoro sve opozicijske stranke nesumnjivo je koalicijska vlast Srpske napredne stranke. Opozicijska naglo probudena ekološka svijest, ali još više neselektivna paljba stvarnim i izmišljenim strahovima od litija, sve češće pogađa druge, a najmanje glavnu metu.

Nakon nedavnog potpisivanja Memoranduma Europske komisije i Srbije o eksploataciji srpskog litija na udaru ekoloških i opozicijskih pobunjenika našli su se Europska unija i političari i ambasadori vodećih zapadnih zemalja, ali i svi srpski stručnjaci koji rade na projektu eksploatacije i prerade litija u Srbiji ili se pak usude javno ga podržavati. I dok se zapadnjaci uglavnom ne osvrću na prozivke koje im se upućuju, srpski rudarski i geološki stručnjaci javno su upozorili da 'političke borbe ne smiju da ugroze integritet rudarske i geološke struke'.

U zajedničkom saopćenju Rudarsko-geološkog fakulteta iz Beograda, Geološkog zavoda, Komore rudarskih i geoloških inženjera Srbije, Saveza inženjera rudarstva i geologije Srbije, Tehničkog fakulteta iz Bora i Rudarskog instituta iz Beograda podsjeća se da 'bez rudarenja i kritičnih mineralnih sirovina nije moguć tehnološki razvoj i napredak, kao ni prelazak na obnovljive izvore energije u proizvodnji energije i zaštiti životne sredine, odnosno smanjenje uticaja na klimatske promene'. Naglašava se i da su 'geološka istraživanja dug i kompleksan proces, koji u svom početku nosi mnogi neizvesnosti, dok je za otvaranje rudnika metalnih sirovina potrebno u proseku pet do deset godina' te zaključno konstatira da 'ona zahteva stručnost, odgovornost, nezavisnost i poštovanje. Očuvanje rudarske i geološke struke od političkih uticaja ključno je za dugoročnu održivost i sigurnost u industriji.' Potpisnici zajedničkog saopćenja stoga 'pozivaju sve relevantne aktere, kako u Srbiji tako i širom sveta, da podrže stručni pristup u rudarstvu i geologiji, kao i da zajednički rade na očuvanju i unapređenju ovih važnih disciplina za dobrobit svih'.

Dekanica beogradskog Rudarsko-geološkog fakulteta BILJANA ABOLMASOV pojasnila je da su javno reagirali jer su 'ljudi postali potpuno nesvesni značaja geoloških istraživanja i rudarstva, ne samo po pitanju litijuma već i za svakodnevi život. Da li možete da zamislite da nema Đerdapa, da nema autoputeva, da nema naftnih postrojenja i da vi svi nemate kola, nemate struju, nemate vodu. Znači u svim tim istraživanjima učestvujemo mi kao geolozi, a rudari kao struka vade sve one elemente koji su neophodni za naš savremeni život.'

No kao što medicinski stručnjaci uzalud uvjeravaju da stručna literatura ne navodi promaju kao uzrok bolova u vratu i leđima ili glavobolje, pa i da se nigdje na svijetu osim na Balkanu ne plaše promaje, i srpski rudarski i geološki stručnjaci teško da će u dogledno vrijeme primiriti protulitijske strasti koje potpiruju ekološko-opozicijski pobunjenici na ulicama srpskih gradova. Opozicija i svi drugu protivnici naprednjačke koalicijske vlasti eksploataciju litija zgrabili su kao priliku za novi pokušaj rušenja vlasti masovnim uličnim prosvjedima jer im već 12 godina to ne uspijeva na izborima. Zbog toga su brzopotezno odbili prijedlog vladajućih o formiranju parlamentarne

komisije koja bi nadzirala cjelokupno proceduru izrade studija o utjecaju na životnu sredinu i izdavanje dozvola za eksploataciju i preradu litija, a zasad ne pristaju ni na prijedlog da se konačna odluka donese za godinu do dvije dana nakon referenduma koji bi se organizirao ili u dijelovima zemlje u kojima bi se litij eventualno mogao eksploatirati ili u čitavoj Srbiji.

Vjetar u leđa opoziciji dodaju i oni koji se načelno slažu da 'istina o eksploataciji litija' leži 'u debatama, čestim i ponavljanim, između stručnjaka koji se bave temama u vezi sa problematikom rudarenja litijuma, debatama zasnovanim na podacima i istraživanjima'. Među takvima je, primjerice, i profesor beogradskog Filozofskog fakulteta OLIVER TOŠKOVIĆ. Međutim, Tošković istovremeno tvrdi da 'građani Srbije jednostavno ne veruju vlastima, sa punim pravom, jer se osećaju nezaštićeno. Jedino bi institucije države mogle da nas kao građane zaštite od loše vlasti ili kompanija koje zarad profita mogu uništiti deo istorije čovečanstva, ali tih institucija u Srbiji nema. Kada predstavnici vlasti kažu da nam garantuju da neće biti štete po životnu sredinu u procesu rudarenja litiju-

Kao što medicinari uzalud govore da stručna literatura ne navodi promaju kao uzrok bolova u vratu i leđima, pa i da se nigdje na svijetu osim na Balkanu ne plaše promaje, i srpski rudarski i geološki stručnjaci teško da će u dogledno vrijeme primiriti protulitijske strasti

ma, kako možemo da im verujemo? Kako verovati nekome ko vas laže 12 godina, ko daje javnu izjavu pred kamerama i nakon 24 sata više na novinare da oni lažu i da on to nije rekao? Kako verovati nekome kome ne veruju ni njegovi birači?'

I premda se slaže da bi se priča o srpskom litiju u konačnici trebala ispričati tek nakon 'debata stručnjaka', profesor Tošković ipak zaključuje: 'Kada razmatramo ishod ove situacije oko rudarenja litijuma, sva tri faktora moramo da imamo u vidu, javno mnjenje, procenu vlasti šta ih može ugroziti i pritiske raznih interesnih grupa (kompanija, država...). Ono što je do građana jeste da jasno pokažu šta žele i koliko veruju trenutnoj Vladi, bez obzira na to da li su za tu vladu glasali ili ne. A to trenutno možemo jedino na protestima, jer Vlada to jedino sluša. Ako nas bude dovoljno na ulicama i ako taj broj ne jenjava, ma koliko da su preostala dva faktora snažna, moć će biti u rukama ljudi na ulicama. Ako ništa drugo, ti ljudi će sutra glasati i to svi znaju, kako naša Vlada tako i drugi akteri sa kojima ona pregovara u naše ime i bez našeg znanja.' ■

Случај Вареш на 473 странице

Када је Адриатик Металс повукао СЛАПП тужбу против Хајрије Чобо, активисткиња је била разочарана – припремила је доказе и одбрану на 473 странице и два носача за ЦД. У Варешу се наставља рударење и уништавање земље и шуме, а у БиХ постоје и други суспектни пројекти

УБОРБИ са стратешком тужбом против јавног иступања (СЛАПП) активисткиња ХАЈРИЈА ЧОБО из Какња припремила је одбрану на 473 странице и два носача за ЦД. Када је компанија Адриатик Металс, која се бави истраживањем и експлоатацијом руда у Варешу, повукла тужбу покренуто против ње због наводне повреде угледа, активисткиња је била разочарана. Умјесто пресуђене ствари на бази истине и понуђених доказа, поступак је завршио у њену корист тако што је тужбени захтјев повучен. Адриатик Металс повукао је тужбени захтјев четири мјесеца након што је Чобо доставила доказе.

— Мој СЛАПП се може посматрати у контексту студије случаја као начин ефикасног рјешавања проблема. Колико је било заморно, више и не знам. Заморно је и колач направити, али ако у томе уживате, онда је то одлична комбинација. Можда је то више исцрпљујуће у смислу организовања и праћења цијеле кампање, јер напад на једног је напад на све нас. Негдје у себи сам се радовала да пред судом изложим све доказе против тужитеља и добијем то све у склопу пресуђене ствари. Сходно Закону о парничном поступку, суд је тражио мој пристанак. Са великим гуштом сам написала изјашњење у коме суд обавјештавам: 'Тужена не пристаје на повлачење тужбе.' У диспозитиву сам навела управо чињенице о новоусвојеној регулативи о СЛАПП-у и предложила тужитељу да се одрекне тужбеног захтјева како би суд донио пресуду у моју корист и трошкове поступка ставио на терет тужитељу. У противном, ишли бисмо у поступак пред судом

да упознамо све љепоте оне 473 странице са доказима и додацима планираним за изношење на припремном рочишту. Тај гушт ми је ускратио тужитељ обавјештавши суд о одрицању од тужбеног захтјева. Добила сам пресуду у своју корист. Суд је донио пресуду којом се у цијелости одбија тужбени захтјев тужитеља, уз обавезу накнаде трошкова поступка. Повлачење није била моја опција из много правних разлога, али и из угла мене као бранитељице људских права, јер слобода говора је морала бити одбрањена за све нас – прича Чобо.

Адриатик Металс, компанија која је тужила Чобо, наставила је са праксом коју је она критиковала, а то је рударење и уништавање земље и шуме у Варешу. Прије свега се ради о неуставном и противзаконитом дјеловању доносиоца спорних одлука, дакле Федерације БиХ, упозорава Чобо.

— Само власник има право одлучивати о предмету свог власничког права, а ми имамо случај гдје се заступника власника – Правобранилаштво БиХ – избацује из одлучивања. Каже се да у овим случајевима говоримо о 'државној имовини'. Сматрам то рогобатним и збуњујућим називом за оно што је 'јавно добро'. Но, такав назив у јавном дискурсу ме не чуди с обзиром на то да се јавност избацује из одлучивања о јавном добру. Представници у власти на све начине покушавају збунити грађане БиХ како они јавна добра не би осјећали својима и како би одлучивање сматрали привилегијом представника у власти. Посљедице имамо појединце који продају нашу имовину, јавно добро, за неке ситне новце на многоструку штету свих грађана. Неовлаштено и противза-

Активисткиња Хајрија Чобо

конито поступа се с имовином која је јавно добро и тако се крши, између осталог, Закон о забрани располагања државном имовином. У Варешу имамо случај других располагања – пренамјена, концесија, закуп. Уосталом, по пренамјени шумског земљишта у грађевинско власник се мијења: земљиште остаје на располагање опћини на чијем територију се налази, а онда се то даљим одлукама може и продати. Ово је врло ружан случај правне несигурности – говори Чобо.

СЛАПП има за циљ таргетирање појединца како би се онемогућило дјеловање и упозоравање на неправилности и незаконитости у друштву, али и скретање пажње јавности са стварног проблема, истиче Чобо. То је, према њеном мишељењу, покушај прања руку пред очима јавности.

— Таргетирани појединац прије свега мора остати психички и емоционално стабилан и снажан, то је прва линија одбране. Сљедећи потез је организација чињеница и доказа у један подробен одговор на тужбу који ће поколебати тужитеља. Циљ таквог одговора на тужбу није само одбрана туженога, него оркански преокрет случаја који ће тужени претворити у процес против тужитеља. Сљедећи корак је укључење јавности и активистичких организација у случај. То је управо потпора помоћу које се утиче на рад у могуће корумпираним системима. Оно што је важно напоменути је да слалп заиста мора бити слалп – неоснована тужба усмјерена на уштукивање јавности. Тужени мора бити неосновано тужен, имати све чињенице и доказе у рукама, борити се аргументима – наглашава Чобо.

Она оцјењује да ће нова регулатива еу-а подржати активистичку и новинарску заједницу у борби против СЛАПП-а.

Експлоатација руда у Варешу – компанија Адриатик Металс (Фото: Адриатик Металс)

— СЛАПП је уствари злоупотреба права и правног система, па је свака регулатива која ће то спријечити корисна и добро дошла. Активисти и новинари треба да буду корективни фактор који ће водити побољшању услова за живот, социјалној правди и поништавању штетних одлука власти. У крајњој линији, држава постоји да би својим грађанима обезбиједила боље услове живота, а не већи профит ионако богатим појединцима. Ако држава одобрава и подржава пројекте који угрожавају права грађана или ће довести до слабије квалитете живота грађана, онда је јасно шта треба да се ради. Државу треба мијењати из коријена и успоставити систем који служи становницима тог територија – говори Чобо.

Заговарање ефективног националног законодавства које укључује широк спектар онемогућавања стратешких тужби против јавног иступања није поступак сам за себе. Правна несигурност лежи у конкретним резултатима, законитостима и случајевима на које активисткиње, активисти и медији исцрпно упозоравају. У неуредним политичким односима упитна је моћ и снага законодавства и правосудја, а то показује и примјер борбе наше саговорнице. Случај Вареша успио се пробити кроз све цензуре. Активисти и медији су успјели бити довољно гласни. Нажалост, оваквих случајева има још и нису ријеткост, додаје Чобо.

— Погодовања при пројектима су присутна од локалног до државног нивоа, а нарочито у Федерацији БиХ која је оптерећена глобалном администрацијом у десет кантона, чије надлежности се преплићу са надлежностима опћинских нивоа као локалних и са федералним нивоом, а што је идеална подлога за заобилажење законских прописа и погодовања. Врло занимљиви случајеви се дешавају на градилиштима коридора Вц, а ту је и мноштво приватних каменолома, сјеча високовриједне шуме како би се градиле депоније, соларне и вјетроелектране. У сваком случају додјеле концесије на јавном добру или пренамјене имовине јавног добра ради се о истом проблему – питању законитости и уставности – каже Чобо.

Да би се дефинисале опције и спровела рјешења, треба 'довести у ред' високог представника Савјета за имплементацију мира који сада отворено подржава правну несигурност у случају кршења Закона о забрани располагања државном имовином, тврди Чобо.

— Тек онда се може успоставити и правна сигурност једнаким поступањем у сваком од случајева – закључује Чобо. ■

Demokratska floskula

Predsjednica Europske komisije nema demokratski legitimitet, podršku je pribavljala davanjem obećanja svima, kršila je temeljne dokumente EU-a i netransparentno nabavljala cjepivo, uporno podržava Izrael i najavljuje strožu politiku prema migrantima

NAKON što je tjednima oblijetala zastupničke klubove, reвно podmazujući podmazive kotačiće kvazidemokratskog procesa odabira prvog čovjeka Europske unije, URSULA VON DER LEYEN konačno je i uspjela. Naime, osvojila je većinu tajnih (!) glasova novoizabranog Europskog parlamenta, pri čemu je – nagađa se zbog netransparentnosti odabira – na svoju stranu pridobila Zelene i konzervativni ECR, predvođen Braćom Italije GIORGIE MELONI i poljskim Pravom i pravdom. Potonjima se dodvorila uvrstivši u vlastiti populistički vokabular desničarske omiljene riječi kao što su ‘kultura’ i ‘vrijednosti’ kojima se Europa uzdiže u ultimativni objekt požude što djevičanski čuva ‘naš europski način života’.

A zato što je Europa ‘naša domovina’ – što je supstitit simbolike ‘nacije’ u ultradesnom diskursu – potrebno je zaštititi od vanjskih sigurnosnih prijetnji: migranata i izbjeglica. Von der Leyen je stoga obećala ojačati kontrolnu europsku graničnu agenciju Frontex, što je potez koji će pod zidine ‘tvrđave Europa’ nanijeti još više smrti, patnje i kršenja ljudskih prava onih koji pokušaju pobjeći od ratova, prirodnih katastrofa i siromaštva. Uostalom, predsjednica EU komisije demonstrirala je svoju predanost tome još prošle godine kada je Tunisu ponudila više od milijardu dolara za sprječavanje migracija prema sjeveru. Što se tiče Zelenih, oni su se pohvalili da su u pregovorima osigurali ‘obveze u vezi sa *Green Dealom*, čineći EU socijalno pravednijim i štićeći demokraciju’. Međutim, kada se zaviri u promjene koje su unesene u spomenuti akt, ‘demokracija’ i ‘pravda’ duboko su uronjene u uopćeni vokabular gospodarskog prosperiteta i konkurentnosti koji opasno zaudara na trumpovski ekonomski nacionalizam. Točnije, fokus je na stvaranju bogatstva i progressa za europske tvrtke, poljoprivrednike i radnike bez smislenih razgovora o savezima s drugim svjetskim igračima; ponajmanje zemljama globalnog juga koje raspolažu većinom kritičnih sirovina potrebnih za zelenu tranziciju.

Ni Socijalisti i demokrati, koje je također valjalo udobrovoljiti, nisu ostali praznih

Reakcija Ursule von der Leyen nakon što je u Europskom parlamentu potvrđena za predsjednicu Europske komisije (Foto: Philipp von Ditfurth/DPA/PIXSELL)

ruku – makar nominalno. Von der Leyen se trudila istaknuti važnost socijalnih prava i socijalnog dijaloga, pri čemu je iznijela i plan stambenog zbrinjavanja. U njemu se govori o teškoj situaciji milijuna europskih radnika koji se bore pronaći pristojan i pristupačan smještaj, osobito u gradovima, zbog čega će za to pitanje biti dodijeljen i – pogodite – novi povjerenik! Skromni centristički liberali iz Renewa će se pak zadovoljiti time da države članice poštuju vladavinu prava u zamjenu za dobivanje sredstava EU-a.

Doduše, postoji i jedna programska stavka koja jednako uzbuđuje političare svih opredjeljenja, a to je – Zaštita demokracije. ‘Sigurnost Europe podrazumijeva da činimo više po pitanju naše obrane. Naš zajednički cilj trebao bi biti kristalno jasan: Moramo turboupregnuti naše obrambene industrijske kapacitete u sljedećih pet godina’, rezolutno je poručila Njemica, obećavši Europljanima da će trošiti više njihovih novaca na metke, bombe i tenkove. A kako bi dokazala predanost ratnim ciljevima, Von der Leyen je snimila promotivni video iz – finskog atomskog skloništa. ‘Imamo toliko toga naučiti od Finaca. Ovo je promjena načina razmišljanja koju želim postići tijekom svog drugog mandata’, javila je iz podruma.

Dio te točke je i Europski demokratski štit koji će se baviti ‘izvanjskim manipuli-

ranjem informacijama i uplitanjem’. To će, kaže liderica EU-a, stvoriti ‘društveni imunitet’ – što uspoređuje s cijepjenjem na lažne informacije jer su ‘istraživanja pokazala da je preventivno raskrinkavanje efektivnije nego (obično) raskrinkavanje’. Ukratko, Von der Leyen najavljuje definiranje službene ‘istine’ i zabranu empirijske metode razotkrivanja. Umjesto da analiziramo na temelju postojećih činjenica, razumijevanje stvarnosti Europljana će se ubuduće dakle temeljiti na službenom narativu nekakvog orvelijanskog ministarstva istine. Riječ je o povratku u svijet prije prosvjetiteljstva, u kojem su religija i mitovi definirali naše razumijevanje svijeta umjesto da mu pristupamo racionalno. Bit će to trijumf dogme naspram činjenica.

A jednu od činjenica o vrloj Ursuli je – svega 24 sata pred glasanje o njenom reizboru – donio Sud Europske unije koji je presudio da EK ‘nije bio dovoljno transparentan oko nabavke cjepiva protiv Covida-19’. Naime, nakon što su građani EU-a tražili od Komisije da objavi ugovore o kupnji cjepiva, to izvršno tijelo objavilo je samo cenzuriranu

verziju, zbog čega je pokrenut sudski proces. Posebno je znakovito bilo to što je Von der Leyen odbila objaviti poruke koje je razmijenila sa šefom Pfizera, čija uništena cjepiva su Europljane koštala minimalno četiri milijarde eura.

Von der Leyen je bila netransparentna i prilikom poticanja sukoba u Ukrajini. Naime, budući da članak 41.2 Ugovora Europske unije izričito zabranjuje ‘troškove koji proizlaze iz operacija koje imaju vojne ili obrambene implikacije’, bilo je potrebno malo kreativnosti da ga se zaobiđe. U tu je svrhu EU mobilizirao Europski mirovni fond (EPF); alat neobičnog imena s obzirom na to da je osmišljen za financiranje vojnih angažmana u inozemstvu te uspostavljen kao ‘izvanproračunski’ instrument od pet milijardi eura.

Kad smo kod ratova, spomenimo i da je Von der Leyen 7. listopada osvijetlila zgradu Komisije bojama izraelske zastave, poslavši poruku da ‘EU stoji uz Izrael’ koji ‘ima pravo na obranu’. Europski građani su to platili 28.520 eura, a dotičnoj su nakon toga nastupe prekidali prosvjednici s uzvicima: ‘Ursula je ratni zločinac!’ Nadalje, nakon raznošenja Sjevernog toka čelnica EU-a poručila je da je ‘najvažnije razjasniti događaje’ nakon čega će počinitelja čekati ‘najsnažniji mogući odgovor’. Budući da je, očito, terorist bio iz redova njenih partnera, kasnije je šutjela kao zalivena. Konačno, za glavnog EU diplomata sada je zaposlila KAJU KALLAS: rusofopkinju koja želi da se Rusija uništi i razbije na manje zemlje, pozive na pregovore naziva ‘vrlo opasnim’, a za opasnost od nuklearnog rata kaže da treba biti ignorirana.

Koliko su stavovi ‘demokratski’ izabranih EU čelnika u sukobu sa svojim građanstvom oko Ukrajine pokazuje i istraživanje Instituta za globalna pitanja, koji je dio jedne od vodećih američkih konzultantskih tvrtki za politički rizik. Prema njemu nevjerojatnih 94 posto Amerikanaca i 88 posto zapadnih Europljana vjeruje da bi se ‘zemlje članice NATO-a (trebale) zalagati za sporazumno rješenje rata u Ukrajini’, dok manje od petine vjeruje da bi Zapad trebao dati prioritet ciljevima kao što su ‘slabljenje Rusije’ ili ‘vraćanje granica Ukrajine prije 2022.’, već bi trebao prioritzirati ‘izbjegavanje eskalacije’ i ‘izravnog rata između nuklearnih naoružanih sila’. Zanimljivo, na pitanje: ‘Koji su od sljedećeg najveći izazovi s kojima se vaša zemlja danas suočava?’, daleko najpopularniji odgovor jest: ‘Političke elite donose odluke koje štete javnosti’.

Nažalost, u aktualni saziv EP-a nije ušla irska zastupnica CLARE DALY, oštra kritičarka predsjednice EK-a, koja je u prosincu istaknula: ‘Od nas se uvijek iznova traži da vjerujemo kako je EU bastion demokracije, unatoč golemim dokazima da nije tako. Baš suprotno – EU prezire demokraciju. Kad građani izaberu pogrešnu vladu, kao u Grčkoj, Bruxelles skine rukavice i ta vlada bude zgažena. Kad građani glasaju pogrešno, na referendumu u Irskoj, natjera ih se da glasaju ponovo. Nakon što se denuncira inozemni zakon o stranim agentima, Komisija poželi jedan takav kod kuće. Imamo paket o obrani demokracije koji alarmira oko 200 nevladinih organizacija, zbog opasnosti koju predstavljaju civilnom društvu. A krunska ironija je što paket dolazi od Ursule von der Leyen, osobe uzdignute na poziciju moći bez ijednog glasa građanstva, koja je provela zadnja dva mjeseca zaobilazeći vanjske politike izabranih vlada, sve kako bi navijala za brutalni režim aparthejda koji naziva ‘živahnim demokracijom’, dok ovaj melje u prah grad prepun djece. Pa moj bože! Takvim braniteljima demokracije, a pritom mislim da govorim u ime mnogih Europljana: ‘Nein danke, Frau Genocide!’ ■

INTERNACIONALA

Crnom listom protiv 'hibridnog rata'

Umjesto odgovora na pitanje o toku novca iz javnih izvora, iz vladajućeg SNSD-a ponuđen je stav: protiv Republike Srpske vodi se hibridni rat. Predlaže se sankcioniranje svake komunikacije sa predstavnicima onih ambasada, međunarodnih organizacija i stranih država koje bi na svojoj listi definisala Narodna skupština

U PRETHODNIH 18 mjeseci Republika Srpska zadužila se za 562 miliona eura na Banjalučkoj berzi. Ambasada SAD-a u BiH pitala je na mreži X kamo je otišao taj novac. Konstatovala je da je u protekloj i ovoj godini dodijeljeno preko 35 miliona eura preduzećima koja su u vlasništvu porodica visokih funkcionera RS-a, koje su pod sankcijama OFAC-a zbog korupcije.

Pitanje o toku novca iz javnih izvora rezultiralo je prepredanjem u priči političkih i diplomatskih dužnosnika iz vladajućeg Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD). Umjesto odgovora ponuđen je stav. 'Vodi se hibridni rat protiv Republike Srpske', poručuju ministar unutrašnjih poslova SINIŠA KARAN i ALEKSANDAR VRANJEŠ, ambasador BiH u Republici Srbiji. ZORA VIDOVIĆ, ministrica finansija, tvrdi da je postavljanje takvih pitanja samo put uništenja Republike Srpske.

Karan je kazao da su sankcije rukovodstvu RS-a i pojedinim preduzećima prepoznati oblici hibridnog rata koje SAD i neke druge zemlje vode u cijelom svijetu posljednjih 30 godina. 'Ista je situacija i kod takozvanih ekoloških pokreta. Tamo gdje ne odgovara njihovim interesima, posredstvom nevladinih organizacija i pojedinih medija šire dezinformacije s ključnim ciljem da okrenu građane protiv Republike Srpske i njenog rukovodstva. Vidjeli ste kada smo samo pokušali donijeti zakon o nevladinom sektoru – i to samo sa aspekta ko ih finansira iz

inostranstva, da pokažu odakle im novac, što svaka zemlja na svijetu ima – digli su se upravo oni koji finansiraju nevladine organizacije posredstvom kojih plasiraju dezinformacije', rekao je Karan. Tvrdi da je najbolja odbrana protiv hibridnog rata razotkrivanje onih koji ga sprovode i rasvjetljavanje pozadine, koja je rušenje ustavnog sistema i poretka Republike Srpske.

Vranješ tvrdi da ambasada SAD-a, zajedno sa britanskom i njemačkom ambasadom, vodi u ime svojih država hibridni rat protiv Republike Srpske, što se ogleda u njihovom nediplomatskom ponašanju, sankcijama i političkom pritisku, a takvom se djelovanju RS može i mora oduprijeti. 'Svi oni elementi koji su sastavni dio takvog oblika nekonvencionalnog ratovanja primjetni su kod aktivnosti navedenih ambasada: ekonomske sankcije prema zvaničnicima Republike Srpske, propagandne aktivnosti i širenje lažnih vijesti preko (pot)plaćenih medija, sajber operacije, prislušivanje, špijunske aktivnosti i slično', naveo je Vranješ. Tvrdi da hibridni rat te ambasade sprovode javnim i tajnim djelovanjem, istakavši da će javnost biti upoznata kada uvedu sankcije, ali neće saznati kojim su sve metodama predstavnici ambasade dolazili do podataka, kako su ih prikupljali, obrađivali, ko su im bili saradnici i doušnici, da li su neovlašćeno koristili telekomunikacionu infrastrukturu i vršili nedozvoljen nadzor. Dodaje da je primjetno da se više i ne krije neokolonijalno poimanje BiH kao interesne zone SAD-a. Takva djelovanja treba operativno umanjiti, ističe ambasador Vranješ.

'Jedna od mogućnosti je uvođenje novog krivičnog djela u Krivični zakonik Republike Srpske kojim bi se sankcionisala svaka komunikacija sa predstavnicima ambasada, međunarodnih organizacija i stranih država, koje bi Narodna skupština Republike Srpske definisala kao strane organizacije i lica koja učestvuju u aktivnostima protiv ustavnog,

pravnog i ekonomskog poretka Republike Srpske', istakao je Vranješ. Krivično djelo bila bi svaka komunikacija funkcionera, državnih službenika, predstavnika lokalne samouprave, direktora javnih preduzeća, savjetnika u kabinetima i drugih funkcionera u Republici Srpskoj i na nivou BiH sa organizacijama i licima sa definisane 'crne liste' Narodne skupštine RS-a. 'Mi ne možemo da kaznimo nekog predstavnika političkog odjeljenja američke ambasade za subverzivno djelovanje na teritoriji Republike Srpske, ali možemo da kaznimo naše državne službenike ili imenovana lica sa prebivalištem u Republici Srpskoj koji na bilo koji način saraduju i komuniciraju sa tim istim predstavnicima pojedine ambasade ili organizacije koja se nalazi na navedenoj listi', rekao je Vranješ. Lista bi bila javna, s imenima i fotografijama, zaključio je on.

Tendencija proglašavanja 'agenata stranog uticaja' sada se pojavljuje u formi nove prijetnje i blaćenja. Organizacije koje su pošteđene etikete 'agenta stranog uticaja' u povučenom zakonskom rješenju sada bi se smatrale operativnim snagama u hibridnom ratu. I to je sve dio odgovora na krajnje jednostavno pitanje ambasade SAD-a. A gdje su novci, to nećemo saznati.

■ Ljupko Mišeljčić

Viza nade

Z A svega nekoliko dana ističe rok od 30 dana da EDŽEVIT PIROGLU, Kurd sa turskim državljanstvom, koji je u Turskoj optužen za terorizam, a koji je već tri godine praktično u pritvoru u Srbiji, napusti Srbiju. Taj rok je propisao MUP nakon što je Apelacioni sud doneo rešenje protiv izručenja Turskoj koja Piroglu tereti za terorizam i ratovanje na teritoriji strane države zbog učešća u sukobima u Siriji, zbog čega je za njim raspisala i Interpolovu poternicu. Apelacioni sud je u dva navrata obarao presudu Višeg suda, odnosno vraćao suđenje na početak, da bi treći put i definitivno oboario presudu koja nije išla Piroglu u prilog.

Piroglu je iz Prihvatilišta za strance pušten je 9. jula, pa iako je u dva navrata pokušao doći do neke druge, za njega, slobodne teritorije, a to znači države u kojoj mu kao turskom državljaninu neće trebati viza i države koja ga neće odmah izručiti Turskoj, to nije uspeo. Vraćan je nazad. Osim što je Kurd, još je i politički levičar što mu također ne ide u prilog pred turskim vlastima, a borio se i protiv Islamske države. U Beograd je došao slučajno. Kako kaže njegov advokat, MILAN VUKOVIĆ, išao je iz Katara, preko Beograda u neku od evropskih zemalja. I tu su prilikom kontrole utvrdili da je na Interpolovoj poternici.

U junu 2021. završio je u ekstradicionom pritvoru 100 dana, što je maksimalan rok, nakon čega je MUP odredio boravak u Prihvatilištu za strance i to opet na maksimalan rok od 180 dana. Dva puta se to ponavljalo, tri puta se sudilo iz početka, dva puta je štrajkao glađu po više od 100 dana čime je ozbiljno ugrozio svoje zdravlje.

Vuković ističe da je čitav slučaj od samog početka imao dosta manjkavosti, sa mno-

go uloženi žalbi. Prvo je Međunarodnom sudu uložio žalbu na rešenje o pritvoru od 30 dana, koliko je dobio na početku. Zatim je tražio odlaganje ročišta pred sudijom za prethodni postupak, koje je bilo zakazano za oktobar 2021., zbog toga što dokumentacija nije prevedena na srpski jezik, 'što je po zakonu nužno kako bih se ja kao branilac upoznao sa dokumentacijom i optužbama koje mu se stavljaju na teret', napominje on. — Odmah nakon toga doneto je rešenje o ispunjenosti uslova za ekstradiciju po zamolnici Turske. Žalili smo se Apelacionom sudu, koji je žalbu prihvatio sa uputstvom prvostepenom sudu da reši pitanje prevoda dokumentacije – navodi Vuković.

Turska je tražila izručenje Piroglu za pet krivičnih dela – članstvo u terorističkoj organizaciji, učešće u ratu u Siriji, nošenje oružja, ucenu i nasilje na javnom mestu. Konačna odluka Apelacionog suda ide u prilog Vukovićevoj tvrdnji da dokazi za navode u optužnici, za tih pet krivičnih dela, nisu validni. Zadržaćemo se na onoj koja je i Turskoj najvažnija – članstvo u terorističkoj organizaciji. Tu je, tvrdi Vuković, napravljena konfuzija i oko članstva u partiji kojoj Piroglu pripada.

Piroglu je bio pripadnik, pa i predvodnik opozicione Socijalističke demokratske partije u Turskoj. U Siriji je boravio od 2015. gde se borio protiv Islamske države u Narodnim odbrambenim jedinicama (JPG). Vuković napominje da ga u Turskoj terete da je bio član Kurdske radničke partije (PKK), koja je i u SAD-u proglašena terorističkom organizacijom.

— Te dve partije su suprotstavljene ideološki i po načinu delovanja – pojašnjava on.

Sve je to uvideo i Apelacioni sud i, uslovno možemo reći, oslobodio Piroglu. Uslovno, jer uskoro mu ističe onih 30 dana, kojima je MUP dodao rešenje i o zabrani ulaska u Srbiju na godinu dana. Ako je bilo političkih pritisaka iz Turske, sa kojom Srbija ima dobre odnose, ti pritisci su bili na nižem sudu, tvrdi Vuković dodajući da je Apelacioni sud potvrdio samostalnost u donošenju odluke.

Podseća i da je na nedavnom susretu ministara spoljnih poslova Srbije i Turske, u Ankari, turski ministar naglasio da između Srbije i Turske nema otvorenih pitanja, osim izručenja jednog teroriste. Veruje da je reč o Piroglu koji je sad u vakuumu iz kog trenutno ne zna kako da izađe.

— Ako bi otišao u bilo koju zemlju koja poštuje odluke Interpola, on bi bio uhapšen i tamo bi bio vođen postupak. Možda u blažoj formi nego ovde – objašnjava Vuković.

Piroglu je podneo zahtev za humanitarnu vizu u Nemačkoj, ali odgovora zasad nema. Jednom je krenuo za Brazil, za koji mu nije potrebna viza, ali je zaustavljen u Beču i vraćen u Srbiju. Izbor država gde mu ne treba viza, a koje ga ne bi izručile Turskoj je mali. Malo je i vremena do isteka 30 dana i jedino što je preostalo je kupovina vremena, ističe Vuković.

— Ako se ne uspe ishoditi nekakva viza do 8. augusta mi možemo podneti zahtev za odlaganje prinudnog izvršenja. Ako MUP odbije njegov zahtev za odlaganje izvršenja, imamo pravo žalbe u roku od osam dana. Žalba odlaže izvršenje, a posle ima upravo tužbe Upravnom sudu. MUP može doneti rešenje da se odlaže izvršenje na period od šest meseci do godine dana – objašnjava Vuković.

■ Dejan Kožul

Siniša Karan, ministar unutrašnjih poslova RS-a (Foto: Dejan Rakita/PIXSELL)

Kenijski kreditni kaos

Prosvjedi u Keniji izbili su sredinom lipnja zbog predložene porezne reforme kojom je trebalo prikupiti novac za vraćanje kredita MMF-u kojim se restrukturirao golemi dug Kini. Poginulo je 50 ljudi, prosvjednici traže šire i dublje promjene, a predsjednik Ruto pojačava policijsku represiju

PROSVJEDI u Keniji koji su započeli sredinom lipnja zbog predložene reforme poreznog sustava se ne smiruju, broj žrtava raste, a državna represija jača. Kenijski predsjednik WILLIAM RUTO odustao je od spomenute reforme nakon što su prosvjednici krajem prošlog mjeseca provalili u zgradu parlamenta u Nairobiju, te je umjesto nje odlučio uvesti stroge mjere štednje. Naravno, takva odluka nije mogla zaustaviti prosvjede

čiji su se ciljevi s vremenom ionako proširili. Posljednjih tjedana prosvjednici svoj bijes usmjeravaju prema policijskoj brutalnosti i sveprisutnoj korupciji unutar kenijskog državnog aparata, a sve češće se mogu čuti i pozivi na ostavku samog predsjednika Ruta. On je krajem lipnja pod pritiskom javnosti raspustio svoj kabinet da bi 19. srpnja u novu vladu uvrstio šest nedavno otpuštenih ministara. Čini se da je kenijska vlada zaključila da je prošlo vrijeme za kompromise, što se vidjelo i po nasilnom odgovoru policije na povorku sjećanja održanu prošloga tjedna u čast poginulim prosvjednicima, prilikom koje je došlo do novih masovnih uhićenja. Osim prema državnim vlastima, prosvjedni-

Interventna policija i prosvjednik uhićen na demonstracijama protiv porezne reforme (Foto: SOPAimages/Sipa USA/PIXSELL)

ci su svoj bijes usmjerili i prema religijskim organizacijama, prema katoličkim i protestantskim crkvama. Kenijska omladina počela je sve glasnije kritizirati bliske veze kršćanskih crkvi i vlade predsjednika Ruta, koji je crkvene oltare često znao koristiti za širenje vlastitih političkih poruka. U strahu od gubljenja utjecaja među mladim generacijama, brojne su crkve počele pružati simboličnu podršku prosvjednicima. Katolička je crkva u Nairobiju organizirala mise zadušnice za poginule demonstrante, a protestantski biskup CALISTO ODEDE nedavno je izjavio da su mladi Kenijci 'ukazali kleru da ne bi smio politizirati kršćanstvo, kao ni pokrštavati politiku'. Biskup Odede pritom je poruke upućene tijekom demonstracija nazvao 'proročanskima'.

Kao što smo već pisali u prijašnjim izdanjima Novosti, kontroverzna porezna reforma zbog koje su izbili prosvjedi u kojima je do sada poginulo više od 50 ljudi trebala se provesti u svrhu otplate kredita koji je Kenija 2021. podigla kod Međunarodnog monetarnog fonda. Dug prema MMF-u tek je posljednji u nizu dugova koji već godinama opterećuju kenijsko gospodarstvo, no njegova se prava važnost može sagledati tek iz međunarodne, odnosno geopolitičke perspektive. Naime, podizanje MMF-ovog kredita predstavljalo je očigledan odmak od kineske dominacije nad kenijskim finansijskim sektorom, koju je možda najlakše dočarati podatkom da je 2019. godine čak 72 posto kenijskog vanjskog duga otpadalo na kineske pozajmice.

Kina u Keniji već desetljećima vidi potencijalno vrlo važnog strateškog partnera koji bi mogao odigrati značajnu ulogu unutar globalnog infrastrukturnog projekta 'pojasa i puta' ('Belt and Road'), čime bi se omogućilo daljnje širenje kineskog utjecaja u zemljama supsaharske Afrike. Upravo su u svrhu razvoja infrastrukture kineske banke bile spremne izdavati velikodušne zajmove, koji su se u kenijskoj i svjetskoj javnosti sve više primali sa skepsom.

Najbolji je primjer potencijalne dvoličnosti kineskih investicija u Keniji nesumnjivo projekt izgradnje nove željezničke pruge između Nairobija i lučkog grada Mombase na obali Indijskog oceana. Navedena je pruga zamišljena kao temelj za širenje željezničke mreže prema drugim zemljama istočne Afrike (poput Ugande, Ruande i Južnog Sudana), čime bi se pripomoglo razvoju transporta i trgovine; razumije se, uglavnom s Kinom. S druge strane, za izgradnju pruge mahom su bile angažirane kineske tvrtke, a u medijima su se počele pojavljivati informacije o tome da je Kina od bivšeg kenijskog predsjednika UHURUA KENYATTE tražila jamstvo za otplatu 'željezničkog' kredita u obliku vlasničkih prava nad lukom u Mombasi. Premda te informacije za sada nisu službeno potvrđene, takav bi postupak bio posve u skladu s kineskom vanjskom politikom – kao što se moglo vidjeti u slučaju kineskog preuzimanja šrilankanske luke Hambantota 2017. godine.

Posljednjih se godina Kenija ipak počela odmicati od Kine. Kineska ulaganja u kenijski građevinski sektor pala su za čak 34 posto između 2020. i 2022. godine, a kenijska država počela se okretati zapadnim kreditorima. No s obzirom na višemjesečni krvavi otpor teškim uvjetima MMF-ovih pozajmica, pitanje buduće kenijske geopolitičke orijentacije ostaje širom otvoreno.

■ Marko Faber

Ubijen čelnik Hamasa

POLITIČKI čelnik Hamasa ISMAIL HANIJA ubijen je u Teheranu, objavljeno je u srijedu ujutro. Dan prije bio je na prisezi novog iranskog predsjednika MASUDA PEZEŠKIJANA, a sastao se i s vrhovnim vođom ALIJEM HAMENEIJEM. Tko je ubio Haniju i jednog njegovog tjelohranitelja nije objavljeno, nitko nije preuzeo odgovornost za to, niti se pohvalio, a svi upiru prst, ne bez razloga, u Izrael.

Hanija je bio visoko na izraelskoj listi za likvidaciju, a njegovom likvidacijom u Teheranu, ako je Izrael, vjerojatno Mossad, doista iza toga potvrdio je svoju organizacijsku i operativnu moć i efikasnost. Mossad je prije dvije godine, prije izbijanja rata u Pojasu Gaze, zabilježio niz velikih uspjeha u Teheranu što je izazvalo krizu u elitnom Korpusu revolucionarne garde. Hanija, koji je inače živio u Kataru, bio je dobro čuvan i nije bio nimalo laka meta.

Hamas je objavio da je Hanijina smrt posljedica 'izdajničkog cionističkog napada na njegovu rezidenciju u Teheranu' čime je jasno kazao koga smatra odgovornim za smrt svog čelnika. Jedino nije jasno što je s cionističkog gledišta u tome izdajničko. Jedan od vođa Hamasa MUSA ABU MARZUK poručio je da to ubojstvo neće proći nekažnjeno. Ubojstvo je osudio i palestinski predsjednik MAHMUD ABAS čiji je Fatah inače tradicionalno u sukobu s Hamasom. Likvidaciju na svom terenu je, sasvim očekivano, osudio i Iran, i on je upro prst u Izrael, a glasnogovornik ministarstva vanjskih poslova NASER KANAANI kazao je da 'krv (ljubljenog vođe Hamasa) nije prolivena uzalud'.

Ubojstvo Hanije je za Rusiju, Iran i Tursku politički neprihvatljivo i moglo bi izazvati širenje rata na regionalnu razinu. Hanija i turski predsjednik RECEP TAYYIP ERDOGAN bili su bliski. Više je izraelskih ministara na platformi X izrazilo zadovoljstvo likvidacijom.

Hanija je bio politički čelnik ekstremističke organizacije kojoj je cilj, što je i zapisala u svom temeljnom dokumentu, uništenje Izraela. Mnogi diplomati, posebno arapski, smatrali su ga, bez obzira na njegovu ekstremističku retoriku, umjerenim, barem u usporedbi s Hamasovim tvrdolinijašima u Pojasu Gaze. Istovremeno je govorio da će Izrael utopiti u pijesku Gaze i pregovarao o sporazumu o prekidu vatre uz posredovanje Katara, a taj bi sporazum uključivao razmjenu talaca za zatvorene Palestince i pomoć za Gazu. Nije jasno ni je li unaprijed znao za napad Hamasa na Izrael 7. listopada koji je isplaniralo i provelo vojno vijeće Hamasa. No imao je i golemu, vjerojatno ključnu, ulogu u stvaranju borbene sposobnosti Hamasa u Gazi.

Na razinu rata u Pojasu Gaze ubojstvo Hanije vjerojatno neće bitno utjecati, rat je ionako veoma žestok i brutalan. No postoji nemala zabrinutost zbog moguće eskalacije između Izraela, Irana i Hezbolaha.

■ T. Ponoš

PERSONA NON GROATA

Francuski pjevač PHILIPPE KATERINE neočekivano je postao osoba vikenda, ako ne i tjedna. Sudjelovao je na otvaranju Olimpijskih igara, prikazan kao Dioniz, ali ne baš malobrojnima kršćanskim tvrdolinijašima učinilo se da su vidjeli nešto drugo, aluziju na LEONARDOVU 'Posljednju večeru' i izrugivanje s njome. Izrugivanje je sastavni dio umjetnosti, što očito ne razumiju MUSK, dubrovački gradonačelnik FRANKOVIĆ, sisački biskup KOŠIĆ i drugi. Izrugivanje tradicionalno nije dio olimpijskih ceremonija. Navodna posljednja večera prikazivala je francusku gastronomiju i hedonizam. Reakcije su bile burne, organizatori su se ispričali vjernicima, a Musk&co pokazali su kolika može biti snaga zatucanih i moralno ambicioznih.

■ T. P.

Foto: X/@Olympics

IVANA MOMČILOVIĆ

U komunističkoj školi deca se ne smeštaju u šablone

U kapitalističkom društvu distopije i zakočenosti dragoceno je pokušati pokretati razgovore na temu revolucionarnog potencijala utopije i svakog vida samautorizovane fikcije kako bi se u 'danu mrmota' u kome živimo, konačno stvari postavile naglavačke

IVANA MOMČILOVIĆ, dramaturginja, pjesnikinja, spisateljica i istraživačica iz Bruxellesa, koja trenutno koordinira umjetnički i istraživački permakulturni centar Orangeries de Bierbais/ Laboratorija radikalnog mira u Belgiji, gdje trenutno i živi. Bavi se izmještanjem filozofije i umjetnosti u različite sfere svakodnevnog života – obrazovanja, migrantskih pokreta, baštovanstva. Ona redefinira pojmove nepostojećeg/nemogućeg i njihove prakse u polju suvremene estetike i politike te istražuje odnos fikcije i ideologije, odnosno estetike, politike i obrazovanja i oblika kolektivne inteligencije. Inicijatorica je i aktivna članica više kolektiva. U Ediciji Jugoslavija objavila je i uredila dvojezičnu (srpskohrvatsko-englesku) knjigu 'Nepredvidiva prošlost budućnosti, o političkom potencijalu utopije'. To izdanje, koje je realizirano uz podršku ljubljanske Založbe Sophia, bilo nam je povod za ovaj razgovor.

Kako je nastala knjiga 'Nepredvidiva prošlost budućnosti, o političkom potencijalu utopije'? Tko je pretpostavljeni autor dječjeg romana 'Šetnja kroz budućnost'?

Knjiga je nastala saznanjem otkrića BILJANE ANDONOVŠKE, istraživačice u Institutu za književnost u Beogradu koja je tražila neke sasvim druge sadržaje u dečijoj periodici sa početka 20. veka, a naišla je na do tada nepominjani dečiji socijalni naučno-fantastični roman 'Šetnja kroz budućnost' koji je potpisan anonimno (Mala Zora), a koji je izlazio u časopisu Budućnost, zabavno-poučnom listu dece organizovanih radnika, prvom komunističko-proleterskom časopisu za decu u Kraljevini SHS. U romanu se govori o snu glavne junakinje u kome ona prisustvuje nastavi u prirodi, kroz umetnost,

gde devojčice voze električna kola i gde je deci dozvoljeno da misle.

Sadržaj romana je toliko zapanjujući za 1924. godinu u Kraljevini SHS, u vreme tranjanja Obznane, naredbe vlade Kraljevine SHS od 29. decembra 1920. o zabrani legalnoga delovanja Komunističke partije Jugoslavije, a koja je donesena nakon neočekivanoga uspeha KPJ na izborima za Ustavotvornu skupštinu i socijalnih nemira, koji se još nisu bili potpuno smirili nakon Prvog svetskog rata. Veoma je moguće da je urednik dečijeg časopisa Budućnost, nepravedno zaboravljeni DRAGUTIN VLADISAVLJEVIĆ, pretpostavljeni autor romana 'Šetnja kroz budućnost', lekar, pedagoški vizionar, aktivista i pre-

Naši eksperimentalni kursevi koji obuhvataju znanje kao sveobuhvatno polje i ne polaze od separacije između onih koji znaju i oni koji ne znaju, daju izuzetne rezultate u smislu samopouzdanja i emancipacije polaznika i eksperimentatora

vodilac prvog skraćenog izdanja 'Kapitala' na srpsko-hrvatski jezik (1900.), stupio u kontakt sa Međunarodnom ligom za novo obrazovanje nastalom posle Prvog svetskog rata i tog masovnog sunovrata čovečanstva, i tako doneo ovaj vetar u Beograd 1924.

Što vam znači kad kažete da su Vera Pavlova i Mala Zora zaspale?

Proučavanje žanra utopističke naučne fantastike, tačnije podžanra koji čine naučno-fantastični romani čija radnja počinje onog trenutka kada glavni/a junak/inja pada u san i budi se u 'snu na javi', u Arkadiji, nekoj vrsti fantazmatškog, idealnog vremensko-prostornog pejzaža, što je upravo slučaj sa Malom Zorom, nemoguće je bez pominjanja neizbežnog amblematskog romana, poznatog i pod nazivom 'Četiri sna Vere Pavlovne', tačnije knjige NIKOLAJA ČERNIŠEVSKOG 'Šta da se radi?': pripovetke iz života novih ljudi' (1863.), a koji u srce svoje naracije upravo smešta progresistički san glavne junakinje. Knjiga-sanovnik Nikolaja Černiševskog 'Šta da se radi?', jedna od knjiga koja je inspirisala neverovatno velik broj odgovora-varijacija – istoimene knjige napisali su SVETOZAR MARKOVIĆ, TOLSTOJ i LENJIN – a koje su sve zajedno ostavile nesumnjiv uticaj na tok svetske istorije, postavši time još jedna od knjiga utopijske fantastike koja je imala (in)direktan uticaj na političku i revolucionarnu praksu novog sveta. Sama knjiga 'Šta da se radi?' pisana je u ćeliji petrogradskog zatvora u kojoj je Černiševski bio zatvoren zbog svojih naprednjačkih i revolucionarnih ideja, a sadrži zapravo zbornik četiri sna junakinje Vere Pavlovne, vesnice idealne vizije ljudske egzistencije koja se poboljšava životom utemeljenim na slobodnom, kreativnom radu i socijalističkim principima.

Štrajkovi đaka i šegrta

Đački štrajkovi su zbilja fikcije?

Posebno poglavlje mog uvodnog teksta pripada štrajkovima đaka i šegrta, kao fantastike života i gotovo fiktivnih delova zbilje u kojima se čitav jedan poredak okreće nopačke. Zahvalna sam DANIELLE RANCIÉRE, filozofkinji koja je i sama bila predavač u gimnaziji, a koja je pisala u 3. broju revije Les Révoltes logiques, 1976, čiji je jedan od urednika upravo bio i njen suprug ŽAK RANSIJER, o dačkim štrajkovima u Velikoj Britaniji 1911. Iako su ovi štrajkovi nastali na talasu većih pobuna koji su najavljujivali generalni štrajk, revolt učenika je svakako bio najneočekivaniji. Zahtevi đaka štrajkača u Britaniji sažeti su u parolu 'Manje batina, više gumica!'

Štrajk šegrta u nas, koji bi mogao biti pandan britanskom štrajku učenika po svojoj neočekivanosti očiglednog, tj. mogućnosti da se najmlađi i najslabiji pobune, nadovezuje se na serije natpisa iz tadašnje štampe koji govore o bespomoćnom položaju dece na obuci, čime se štrajk najmlađe populacije čini još nezamislivijim i važnijim. 'Šegrt – dete ulice', 'Šegrt koji je svoje bekstvo pokušao da predstavi kao samoubistvo', 'Opet nestao jedan šegrt', 'Samoubistvo preosetljivog frizerskog šegrta', 'Osveta dvojice šegrta', samo su neki natpisi u Politici, dnevnom listu u periodu između 1935. i 1939. godine.

Što vam znači zapitanost: čitati i(li) živjeti naučnu fantastiku?

Snovi na javi, snovi za novi, pravedniji, harmoničniji svet, odigrali su se kroz istoriju, kako u 'fikciji stvarnosti', neplaniranim

iskakanjima iz zadatih linearnih vizija progresa i/li stagnacije, tako i često prvo na malim scenama književnih fikcija, da bi svoju 'reprizu' doživljavali na velikoj sceni života: u praksi zaživljenosti ideja koje je fikcija zagovarala. I pored toga, književne i epistolarne utopističke vizije budućnosti, nailazile su na velike otpore među misliocima radikalnih društvenih promena. I dok je KARL MARKS u jednom pismu ARNOLDU RUGEU otvoreno pozivao protiv KABEOVOG 'Putu u Ikariju', u istom duhu, ENGELS u čuvenoj brošuri 'Razvitak socijalizma od utopije do nauke iz 1888. presuđuje utopijskim tendencijama, zaključujući da je preduslov socijalizma kao nauke da se on postavi na 'realno tlo'. U ostvarenju tog cilja smetaju mu, zaključuje Engels, potapanje vizija u vode utopija, koje čine da 'pojedini sastavni delovi u toku rasprave gube oštricu određenosti, kao što šljunak gubi svoje oštrice u potoku'.

No, i pored Marksove i Engelsove kritike svakog idealizma, HEGELOVE teze o svetu 'postavljenom naglavačke' na primeru Francuske revolucije, značice, kako i sam Engels zaključuje, realizaciju tvorevina ljudskog mišljenja i principa otkrivenih mišljenjem kao osnove celokupnog ljudskog delovanja i udruživanja, a koje će ne jednom zbaciti okove nepravde i koncipirati društvenu jednakost upravo kroz 'predumišljaj' fikcije. Drugim rečima, njihovoj realizaciji prethodiće tvorevine ljudske mašte, imaginacije i mišljenja koji prate u stopu 'realne pokrete'.

Objasnite nam izraze komunizam fikcije i fikcija komunizma.

Ako je komunizam sivi bezlični predlog, izgubiće zamišljenu bitku, poručuje FREDERIK LORDON u 'Figurama komunizma'. Upravo zato mnogo figura i slika koje nudi komunistički naučno fantastični dečiji roman 'Šetnja kroz budućnost', kao i mnoge druge utopije, ostaju ti važni znakovi u daljini, prema kojima možemo da orijentiramo svoju političku imaginaciju i realnu akciju. Celokupna 'Šetnja kroz budućnost' i 'ondašnjost' Male Zore i njenih savremenika, kao i nas, njenih današnjih čitalaca, navešće nas na zaključak o važnosti komunističkih fikcija, od kojih mnoge ni sto godina kasnije ne uspevaju da se uruše ni evaporizuju te izgube na svežini. U vremenu pisanja mog uvodnog teksta za knjigu o kojoj govorimo, u vremenu neke vrste zaživljene distopije: socijalne, i ne samo fizičke distance, svetске pandemije i nemoći celokupnog čovečanstva da se od iste zaštiti, kao i usled toga svih amplificiranih starih ili novonastalih kriznih narativa – nezaposlenosti, masovnih problema mentalnog zdravlja, problema novih i starih ratova, prisilnih migracija, nerešenog pitanja ravnopravnosti žena i nasilja nad njima, ekoloških katastrofa, nepoverenja u vladajuće strukture, problema organizovanja obrazovanja u novonastalim situacijama, sve češćeg zaduživanja studenata i podizanja školskih kredita za potrebe školovanja – reklo bi se da destruktivna i rezignirajuća realnost, više nego ikada žudi za fantazmatiskim ne/i/gde kao potrebnim odmorištem i polaznim tačkama promišljanja celokupne rekonfiguracije postojećih odnosa u svetu.

Zagonetna škola budućnosti

Što je 'Doktorat za jednu noć'?

Doktorat za jednu noć ('PhD In One Night') je međunarodna samoorganizovana i (uglavnom) samofinansirana platforma za estetsku eksperimentaciju koju koordiniram već

petnaestak godina kao kolektivnu akciju novih načina prenošenja znanja kroz učenje posmatrano kao umetničku kreaciju i kao neočekivani proces spajanja 'nespojivih' elemenata ili teritorija (sa)znanja. Kroz dosadašnja dragocena iskustva u kojima smo sa kolektivom edukatora/eksperimentatora radili na patentiranju i eksperimentisanju s novim, alternativnim, indisciplinarnim metodama podele i razmene znanja, eksperimentisali kako kroz umetnost – skulpturu, elektro-zvučne instalacije, kolaže, ples, baštovanstvo – učiti i saznati druge discipline – matematiku, geometriju, francuski jezik,

fikciju, filozofiju i još puno toga. Naši eksperimentalni kursevi, koje smo držali najviše u Finskoj (srednjim školama i univerzitetu te Akademiji umetnosti) i širom Evrope (osnovne škole, Akademije umetnosti, univerziteti), udaljena ostrva (Vis), kao i u migrantskim centrima (opismenjavanje na francuskom jeziku kroz savremeni ples i kolaž) pokazali su da ovakvi kursevi koji obuhvataju znanje kao sveobuhvatno polje i ne polaze od separacije polja znanja, kao ni od separacije između onih koji znaju i oni koji ne znaju, odnosno onih koji su sposobni i onih koji nisu, daju izuzetne rezultate u smislu samopouzdanja

i emancipacije polaznika i eksperimentatora, a i u postignutim rezultatima obrazovnog procesa. Oni su ta škola najboljeg u nama i pokazuju da svako poseduje potencijal za mnogo toga i zna već mnogo toga što je potrebno aktivirati. A zajednica emancipovanih je zajednica eksperimentatora, kako nam poručuje neprestano Ransijer.

Biljana Andonovska napisala je uvod u 'Šetnju kroz budućnost'. Što za nju znači 'Stanica za proučavanje dečjih sposobnosti' koja se u romanu spominje?

Najvažnija vaspitno-obrazovna stanica 'zagonetne škole' budućnosti jeste 'Stanica za proučavanje dečjih sposobnosti', gde deca uče odrasle kako da im se obraćaju tako da ih ova razumeju, i gde se deci dopušta da spontano iskažu šta ih zanima i za šta su sposobna, kako bi to potom bilo društveno podržano i podsticano u daljem procesu obrazovanja i usavršavanja. Ovaj deo nastave izvodi se u velikim salama za vežbanje u raznim praktičnim sposobnostima, u svojevrsnoj 'školi igračaka', gde deca imitiraju svet odraslih, 'prave sami šta i kako znaju', ispoljavajući svoje prirodne sklonosti, na osnovu čega će potom biti preusmereni u odeljenje za tehniku, zanate, nauku i filozofiju, umetnost itd. Predstavljajući školu budućnosti, Vladislavjević nastoji da narativno konkretizuje mnoge važne momente socijalističko-komunističke pedagogije. U komunističkoj školi deca se ne smeštaju u unapred spremljene šablone, već se prate njihovi impulsi, darovi, intuicije, sve dok učenje-rad ne počne da proizvodi čisti užitak. To je i jedan od vrhunaca ovog dela narativa – trenutak kad Mala Zora oseti da počinje da joj se 'uslađuje' u tom 'dečjem raj', poručuje nam Biljana Andonovska u propratnom tekstu.

U romanu su odrasli umnogome prepustili djeci da rade na samoodgoju, no oni su pozadini prisutni kao stalni nazor. Kako vidite to proturječje?

Nadzor odraslih mi se čini kao metafora nužnog prelaznog perioda ili eventualno kao figura enigmatičnog 'učitelja koji ne zna'. To bi mogle da budu figure-garanti da će se zaista obaviti samopodučavanje, da će se stići do datog cilja, uz naravno otvaranje prema zadatom horizontu samoorganizujuće zajednice svih, koja će se dogoditi kada eksperiment bude prešao u kanon, u društvu u kome vlada hipoteza poverenja, odnosno u kome odrasli nisu više nadzor nego jednaki članovi društva jednakih. Nadzor odraslih u imaginariju autora 'Šetnje kroz budućnost' može još da bude i pokazni modul dece koja upravo dozvoljavanjem prismothe daju na znanje odraslima da mogu veoma lako i bez njih.

Kome je ovaj dečiji roman danas namijenjen? Ima li šanse da on stigne i do današnje dece i kako?

Roman kao i cela knjiga oko romana je namenjena svima, ma gde da se nalazili, s obzirom na to da postoji pretpostavka da ovakav roman jeste jedinstven po mnogo čemu u svetu, dakle cilj nam je da ga što više ljudi otkrije. Ali pre svega, u kapitalističkom društvu distopije i zakočenosti, u kome se komunistički narativ koristi kao baba roga za plašenje male dece i odraslih, dragoceno je pokušati putem i oko ove knjige, širom sveta, pokretati razgovore na temu revolucionarnog potencijala utopije i svakog vida samoautorizovane fikcije kako bi se u 'danu mrmota' u kome živimo, konačno stvari postavile naglavačke, što je po meni jedino moguće rešenje da se preživi ovakav svet oko nas i mi u njemu. ■

Краљ ТВ серија

Иако је дебитирао на филму, Аца Ђорђевић свјетла позорнице на се ће привући тек по емитирању данас култне серије 'Отписани', којом је забетонирао властито мјесто у свеколикој штокавској кинематографији

ЗАМИСЛИМО само, ми мушки, да се зовемо ОЛИВЕР ДРАГОЈЕВИЋ или БОРИС ДВОРНИК, НИКОЛА ТЕСЛА или МИРОСЛАВ КРЛЕЖА, ВАТРОСЛАВ ЛИСИНСКИ или ИВАН МЕШТРОВИЋ; или, нека се замисле и жене што би, на примјер, да им у особној исказници пише име ВЕСНА ПАРУН или МИЛЕНА ДРАВИЋ, ДОРА ПЕЈАЧЕВИЋ или МИРА ФУРЛАН, МИЛКА ТРНИНА или ЕСМА РЕЦЕПОВА... Е, с таквим проблемом дуплога имењаштва сусрела су се два велика Србина, дијелом за трајања заједничког живота, а дијелом и након смрти старијега, кад је сва коб прешла на плећа онога млађега, срећом, још увијек живућег међу нама... Обојица су у опћем лексикону ове културе и спорта уписани под истим именом: старији је редатељ АЛЕКСАНДАР ЂОРЂЕВИЋ, а млађи кошаркаш АЛЕКСАНДАР ЂОРЂЕВИЋ.

Споменути млађи господин рођен је 1967. године и у анале спорта угривио се оном фантастичном трицом с деснога крила, кад је у задњој секунди утакмице Партизана против Ховентута, у шокантној завршници Купа еуропских првака 1992., својој момчади омогућио невјеројатну побједу. Слично је направио и као репрезентативац СР Југославије играјући против Хрватске на Еуропском првенству пет година касније. А старији господин, покојни режисер Александар Аца Ђорђевић, рођен је у Суботици 28. септембра 1924., па овај текст настаје баш као прослава тог заокруженог јубилеја овога великог умјетника. Ајде, нека буде споменуто и како је Арсен Дедић први пут запјевао/заплакао баш у том датуму, родивши се на 14. рођендан Аце

Ђорђевића (1938.). Догодине ће бити 20. обљетница откако је преминуо, 27. тавња 2005., а 1. маја покопан је у Алеји заслужних грађана на Новом гробљу у Београду.

Завршивши Позоришну академију у Београду 1952. у класи професора ХУГА КЛАЈНА, српскога лијечника и редатеља жидовског подријетла рођеног у Вуковару, још у истом календару Ђорђевић ће бити ангажиран у Народном позоришту у Нишу, гдје ће као кућни режисер остати стално запослен читаво наредно десетљеће. Оборужан казалишним искуством враћа се у Београд, те постаје редатељем на Телевизији Београд све до 1990. године.

Иако је дебитирао на филму, снимивши 'Арсеник и старе чипке' (1967.), Аца Ђорђевић свјетла позорнице на се ће привући тек по емитирању данас култне серије 'Отписани' (1974.). С тим својим, уствари, првим важним остварењем, забетонирао је властито мјесто у свеколикој штокавској кинематографији. По сценарију ДРАГАНА МАРКОВИЋА и СИНИШЕ ПАВИЋА (насталом према истоименој Марковићевој књизи), Аца Ђорђевић створио је толико снажну и комплексну, живахну и динамичну акцијску драмску серију с ратним ембријем у себи, каква на овим просторима нити је настала икада раније нити ће се поновити икада послје. У њој се дословце поклопило све: од суперсоничног Марковић-Павићевог сценарија, преко надзвучне гласбе Миливоја Марковића, до сасвим ненадмашних глумачких остварења већине судионика у подјели, који су својом младошћу и амбицијом, тер хтијењем за доказивањем искакали из властите коже и пробијали фиктивни

звучни зид цијелога пројекта. Ђорђевић је одлично препознао потенцијале онајприје ДРАГАНА НИКОЛИЋА и ВОЈИСЛАВА БРАЈОВИЋА, који ће још као младићи постати бесмртни хероји Прле и Тихи уз које су стасале генерације и родитеља и дјеце, али и дјечје дјеце... МИКИ МАНОЈЛОВИЋ, ВЛАДАН ХОЛЕЦ и ЧЕДОМИР ПЕТРОВИЋ заокружит ће славни главни квинтет те јувенилне чељади што је још мирисала на студиј глуме, и, која је већину ризикантних сцена сама снимала, користећи се колегама каскадерима тек у оним баш екстремно изазовним сценама. Сами су то тражили, па им је Ђорђевић, ето, то и дао. АЛЕКСАНДАР БЕРЧЕК као дио њихове генерације, уз готово цијелу плејаду старијих колега од ПАВЛА ВУИСИЋА и РАДЕ МАРКОВИЋА до СТЕВЕ ЖИГОНА и ДРАГОМИРА ГИДРЕ БОЈАНИЋА уз низ осталих помало сениора заната, чинит ће красну екипу ове по много чему посебне телевизијске творевине. Толико посебне да ће већ након двије године успједити и незаобилазни наставак – 'Повратак отписаних' (1976.).

Серије за широке народне масе емитирале посредством претплатничког екрана с далековиднице, постат ће специјалност њиховога краља Аце Ђорђевића. Телевизија Београд у хиперпродукцији својих сапуничних теленовела скоро никада није играла на карту квантитете науштрб квалитете. Да је тому тако аргументе свакако ваља потражити у дестилирано чистој намери за производњом вриједносно искључиво онаквог материјала, какав ће на свим разинама морати садржавати у себи презентне непорециве естетске валере. Критерији су били такви да у први план могу искочити само они најбољи и најталентиранији: од писаца сценарија, преко режије до коначних извођача. Па је настао низ вијенаца серијала, почевши од плусквампопуларног 'Врућег ветра' (1980.).

На почетку 80-их година лањскога вијека, кад су се већ помало пред камера биле испуцале партизанске теме и мотиви из нов-а, наговијестио се тренд комедија које би имале мало преузети примат и релаксирати рају по свем простору тадашње Југославије. Таман је умро Јосип Броз Тито, колективни чемер преплавио је народ и ваљало је некако што безболније надомјестити вакуум што је настао смрћу доживотног председника и маршала. Жанр комедије трајно је дјелотворно рјешење, па још ако се серијски

понавља: онако како се из вечери у вечер, из уре у уру – малне у директном телевизијском пријеносу – пратио сваки корак благопочившега дојакошњега владара. А Аца Ђорђевић канда ће бити прометнут у барјактара тог соја драмскога програма.

Споменути 'Врућ ветар' снимљен је 1979. године и емитиран оне наредне (увлас исто као и 'Вело мисто' МИЉЕНКА СМОЈЕ и ЈОАКИМА МАРУШИЋА), а у орбиту невиђене популарности лансират ће глумца ЉУБИШУ САМАРЦИЋА, па нека је он и дотад виšekратно потврдио своју тумачитељску класу на филмском платну. Лик из серије надјенут ће му надимак Шурда, који ће га доживотно пратити, па и након живота... (Шешир идентичан ономе у Шурде, затекао сам и на Љубишином гробу прољетос у Београду!) БОРА ТОДОРОВИЋ био је сјајни његов пратилац, 'фластер-глумац' у серији на његовим путошћевима кад се из села обрео у град, код својте што су ју играли МИОДРАГ ПЕТРОВИЋ ЧКАЉА и РАДМИЛА САВИЋЕВИЋ. Такођер, из ове ће серије остати у уху и музика ВОЈКАНА БОРИСАВЉЕВИЋА, односно двије пјесме што их је отпјевао Оливер Драгојевић: 'Човек и брод' и 'А сад адио'. Љубиша Самарцић бит ће омиљени Ацин сурадник и иначе, па ће играти и у два мање експонирана његова филма: 'Краљевски воз' (1981.) и 'Јагуаров скок' (1984.).

Дакако, и серија 'Бољи живот' (1987.) остат ће важном референцом у каријери овога режисера, па макар он (сесију од првих 25 епизода) режирао под руку с МИХАИЛОМ ВУКОВРАТОВИЋЕМ и АНДРИЈОМ ЂУКИЋЕМ. Јасно, написали су је Синиша и Љиљана ПАВИЋ, и, накнадно је пошкропљена оном дивном гласом ВОЈИСЛАВА КОСТИЋА. Заврзламе обитељи Попадић, нарочито 'Тиге Моравца' што га је антологички утјелолио МАРКО НИКОЛИЋ, иде баш у табернакул свејугославенске драмске баштине.

У времену ближег нама, Ђорђевић ће снимити и двије врло гледане серије 'Срећни људи' и 'Породично благо', такођер с прстима Синише и Љиљане ПАВИЋ умијешаним у том тијесту; међутим, оне се неће приближити култности оних што су већ седиментирале у усменој предаји млађих и сјећању оних старијих.

Тих и ненаметљив, марљив и радишан, Аца Ђорђевић паралелно са серијама радит ће и на филмовима. Радијација успјеха 'Врућег ветра' породит ће цијеловечерњи филм 'Авантуре Боривоја Шурдиловића' (1980.), а његов умјетнички его и таштину неће закопати никакав лажни понос, него ће без икаквих скрупула прихватити се рада на наставку успјешног посла својих колега, кад ће стати иза камере и снимити филмове 'Тесна кожа 3' (1988.) и 'Балкан експрес 2' (1989.). Прије тога велики ће интерес изазвати филм 'Хајде да се волимо' (1987.) с ЛЕПОМ БРЕНОМ у насловној улози, а у сутону каријере филм 'А сад адио' (2000.), учињен по обичају након серије, серије 'Породично благо'.

Па исто, чини ми се да је филм 'Стићи пре свитања' (1978.) један од бољих Ациних оствараја: на трагу серије 'Отписани'. То је та фаза рада с напоном умјетничког вигора и виспирности у младости. ВЕЛИМИР БАТА ЖИВОЈИНОВИЋ и БЕКИМ ФЕХМИУ дали су посебан штих цијеломе филму, врло помно режираном с мноштвом изражених детаља и психологије затворскога искуства. И, што је најважније, буди чудесне алузије на ДОН СИГЕЛОВО ремек-дјело 'Бијег из Алкатраза' с КЛИНТОМ ИСТВУДОМ, годину дана млађега каполавоара од овога у Ђорђевића, што говори у прилог тештимонијанци како смо ми доброга коња за филмску трку вазда имали. ■

Аца Ђорђевић на снимању серије 'Отписани' (Фото: Југопапир/Фејсбук)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Julska saznanja blizanačka

PIŠE Sinan Gudžević

Da matičari i belovođanski i dugopoljski, sa svoje lijenosti i nerada, godinama nisu samouvjereno tvrdili da to što pitam nije zavedeno, no da su mi našli ono što je stajalo u knjigama koje su imali kraj sebe i bilo im je lako naći, onda bi i moja majka bila znala da joj je sin bliznak umro u sedmom, a ne u osmom mjesecu života

NAMJESTILO se, a ne namjesti se često, da jedna rubrika dobije nastavak nezavisno od namjere autora. Namjeravao sam da napišem nešto o jednoj knjizi koja tematizira blizance u rimskoj književnosti, kad mi u pet dana stigoše dvije nove vijesti o mom bratu blizancu. Preko sedamdeset godina ih nije bilo, a u pet posljednjih dana ovoga jula dopriješe mi do ušiju i do očiju.

Dvije žene su mi donijele te vijesti, jedna usmeno, a druga napismeno. Prva se zove KIMETA ELEZOVIĆ, djevojačko KURTANOVIĆ, koju svi zovu KIMA. Kima je polusestra moje majke, ušla je u 89. godinu, živi u Vrsenicu između Sjenice i Giljeve. Ono što mi je kazala važno je, i hoću da sačuvam od zaborava. Iako je to prije svega i poslije svega lična i porodična stvar, hoću da je objavim, a oni koji takvo objavljivanje smatraju neprimjerenim, neka oprostite, a najbolje neka ga ne čitaju, neka ga preskoče.

Kima je u jesen 1953. (ne sjeća se mjeseca ni dana) bila u gostima kod sestre svoga oca u Dugoj Poljani kad su moji roditelji stigli iz Sjenice i sišli iz autobusa u kojem im je umro sin bliznac OSMAN. Moj je otac otišao u dugopoljsko groblje i ondje ukopao umrlo dijete. Znam gdje je uzeo krampu i lopatu. Kima još nije imala osamnaest godina i tješila je svoju majku. Kima je bila na glasu sa svoje ljepote i opsjedali su je prosci i provodadžije. (Ostala je riječ da joj je otac RAMO, dakle moj djed s majčine stane, znao kazati: bolje da si mi slijepa no što si toliko lijepa.)

Nakon što je moj otac ukopao malog sina, krenuo je s njegovom majkom kući, u Grab. To je jedanaest kilometara daleko, najprije pet nizbrdo, pa šest uzbrdo. Kima je krenula s njima da ih malo otrpiti, i išla nizbrdo do Bejtovskih česama, oni koji poznaju Dugu Poljanu, znaju da je to oko kilometar nizbrdo. Za taj kilometar hodanja, Kima je u naručju nosila mene, i dok je otac potišten išao malo naprijed njih dvije su progovorile koju riječ. Među tim riječima Kima je upamtila ovo: moja majka joj je rekla nešto kao, evo Allah će mi uzeti i ovo drugo dijete, a barem se ti udaj za moga devera DŽIBA! Džibo je bio polubrat mome ocu, tako bi Kiminom udajom za njega dvije polusestre bile postale jetrve, udate za dva polubrata.

Moja je majka bila sigurna da ću i ja umrijeti za svojim bliznakom. Jer je te godine, između Duge Poljane i Novog Pazara umrlo preko devedesetoro djece, sva od velikog kašlja hripavca! U tom pomoru djece umrla su i dva para blizanaca, i gdje bi umro jedan, za koji dan bi umro i drugi. Moja je majka, gledajući me u stalnim napadima kašlja i gušenja, mene već bila prežalila, te bi joj polusestra kao jetrva bila valjda neka utjeha za gubitak dva blizanca. Eto, to i tako mi je ovih dana ispričala tetka Kimeta Kima Elezović, rođena Kurtanović. Moja je majka bila tu loš prognozer: niti sam ja umro, niti joj je Kima postala jetrva. A Kima se ne sjeća da li je moj brat Osman umro prije ili poslije nove godine 1954.

Kima Elezović Kurtanović
u Vrsenicu, jula 2024.
Foto: Kaim Elezović

Moja je majka govorila da je Osman 'bio uzeo osmi mesec života' kad ga je kašalj uzeo iz života. Ni moj otac se datuma nije sjeća, govorio je samo da je bilo dosta hladno u Dugoj Poljani. Ali je u Dugoj Poljani više hladnih dana nego toplih, pogotovo u jesen. Kako moj brat nije umro u pazarskoj opštini, nije mogao ni biti upisan u knjigu umrlih u njoj. A u Dugoj Poljani, gdje je ukopan, nije bio u matičnoj knjizi umrlih. Tako mi je kazao matičar, inače moj rođak. Uz to, grob moga brata nije obilježen, dva drvena šiljka su odavno potonula sa grobnim tahtama, te me je zapalo ne samo da ne znam gdje mi je u dugopoljskom groblju bratov grob, nego da ne znam ni datum njegove smrti. I smatrao sam da nikad neću saznati ni jedno ni drugo. Ali sam ovo drugo saznao, evo ovoga jula, neočekivano. Zato što sam se našao u rodnom selu i krenuo da opet tražim nešto što je već odavno izgledalo beznačajno da će biti nađeno.

ZA traženje i nalaženje zahvalnost dugujem SENADI MELAJAC, djevojačko KURTOVIĆ. Senada je bila matičarka u matičnom uredu Bijejele Vode, nadležnom i za moje rodno selo. Bila, sada je Novom Pazaru. Pozvao sam je telefonom i pitao šta misli o izgledima da nađem ono što tražim. Znao sam da to danas nije lakše nego ranije, jer matični ured više i nije u Bijelim Vodama. Nerazumna odluka opštinske birokratije u Novom Pazaru učinila je da se matične knjige odnesu petnaest kilometara nizvodno niz rijeku Ljucku, u selo Vučiniće, koje je i stanovništvom i prostorom mnogo manje od Bijelih Voda. Dva dana nakon našeg razgovora, Senada mi pošalje izvod iz matične knjige moga brata Osmana! Kako je do njega došla, objasnila mi je prosto i suho: ušla je u sistem, i u sistemu našla sve, njegovo rođenje i smrt uredno proknjiženi! I kazala mi je još da je u matičnoj knjizi to sve stajalo otkad se moj brat rodio i otkad je umro. A to što su me

prethodni matičari uvjeravali drukčije, bilo je zato što su ti matičari bili lijeni. U izvodu, dakle, piše da je Osman rođen kad i ja, iz rednog broja upisa vidi se da je rođen iza mene, to sam znao i od majke. A piše da smo rođeni u Muhovu! Ali naše rodno mjesto nije bilo Muhovo, bilo je Grab, i danas je Grab! I ovo pišem u Grabu i iz Graba. Birokratski ignoranti su odavno izbrisali desetina sela sa spiska naseljenih mjesta, Grab je tako otišao u ropotarnicu samovolje tih takvih mamlaza. U izvodu su tačno napisana imena roditelja, i latinicom i ćirilicom, a na dnu je, samo ćirilicom, upisano ono zbog čega ovo pišem, u rubrici 'Naknadni upisi i zabeleške': umro dana 08/ 10/ 1953 u Dugoj Poljani i upisan u M(atičnu) K(njigu) U(mrlih) tek(ući) br(oj) 86/53.

Eto, zahvaljujući dobroti Senade Melajac Kurtović ovoga jula sam saznao ono što je sve ove godine stajalo u matičnoj knjizi rođenih za godinu za godinu 1953: da moj brat nije umro u osmom mjesecu života nego u sedmom, sedam dana prije ulaska u osmi. Da matičari i belovođanski i dugopoljski, sa svoje lijenosti i nerada, godinama nisu samouvjereno tvrdili da to što pitam nije zavedeno, no da su mi našli ono što je stajalo u knjigama koje su imali kraj sebe i bilo im je lako naći, onda bi i moja majka bila znala da joj je sin bliznak umro u sedmom, a ne u osmom mjesecu života. Moja je majka imala jako dobro pamćenje, ne znam kako je dodala jedan mjesec života svome Osmanu. I ja sam, sve do kraja ovoga jula, bio uvjeren da je on umro krajem jeseni (ili početkom zime), a odsad znam da je umro prije polovine jeseni. I još znam, i to odsad, da je moj prvi i najprvi povratak u Grab iz moga dragog velegradića Duge Poljane bio počeo u naručju tetke Kime, u četvrtak, 8. oktobra 1953. I hoću da to objavim, a oni kojima je to svejedno, suvišno i nevažno (razumljivo mi je da je takvih najviše) neka mi oprostite ili, da ponovim, neka ovo sve preskoče. ■

GORAN TRBULJAK Ulaskom u MSU za druge sam postao izdajica

Ključno je bilo što sam morao znati zašto ulazim u Muzej. Glavoper je razlog zašto sam ušao. Ali uvijek postoje i drugi ljudi. Četrnaest godina nisam ulazio u MSU i to je bilo u redu, jer su i mnogi drugi dijelili moj stav, ali sad kad sam ušao unutra, sad sam se prodao, napravio sam ne znam što

GORAN TRBULJAK (r. 1948.), akademski slikar-grafičar i filmski snimatelj, jedan je od pionira konceptualne umjetnosti u Hrvatskoj i regiji, ali i šire, te jedan od ključnih direktora fotografije u novijoj povijesti hrvatskog filma. Također je bio grafički dizajner (časopisi Film, Polet...), kao i dugogodišnji profesor na Odsjeku snimanja Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu. Pored ostalog, donedavno je bio poznat i po tome što nikad nije ušao u Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu od njegovog otvaranja 2009. godine, no nedavno je upravo ondje otvorio veliku izložbu 'Da sam umjetnik, bio bih genij', čija je kustosica RADMILA IVA JANKOVIĆ. Okosnica izložbe je tipični glavoper iz frizerskog salona, koji je Goran Trbuljak od svog, slučajno, imenjaka i prezimenjaka prije nekoliko godina kupio putem Njuškala te ga izložio kao *readymade* umjetnički predmet, ulazeći tako u dijalog s avangardnom tradicijom i prvim *readymadeom* uopće, slavnim pisoarom MARCELA DUCHAMPA. Sada, Trbuljak želi da glavoper ponovno bude ono što je isprva i bio. Kako i zašto, pročitajte u razgovoru koji slijedi.

Što je kumovalo vašoj odluci da nakon 14 godina ne samo uđete u MSU nego ondje održite i izložbu?

Mnogo ljudi mi je govorilo: ti ćeš ući u povijest time što nećeš ući u Muzej. Jedini si hrvatski suvremeni umjetnik koji nikad nije ušao u MSU niti ga je vidio iznutra. S vremenom su to počeli govoriti. I onda, na toj vagi, da li da uđem u povijest kao netko tko nikad nije ušao u Muzej ili da učinim jedno dobro djelo, odlučio sam se za dobro djelo: jedini razlog zašto sam ušao u MSU je da moj *readymade*, ovaj glavoper, oslobodim okova umjetnosti, muzeja i umjetnika. A s obzirom na to da je glavoper u muzeju postao *readymade* umjetnički predmet, kad sam ga prvi put izložio u Muzeju za umjetnost i obrt, tako mi se činilo prirodnim da to prestane biti u Muzeju suvremene umjetnosti.

Ali da bi glavoper bio potpuno oslobođen pri- tiska *readymadea*, netko ga treba preuzeti? Da, ja ga poklanjam onome tko mi garantira da će ga vratiti u frizerski salon, u njegovu prvu funkciju. Znači, ne dolazi u obzir da

bude prebačen u drugi prostor koji nije frizeraj, i taj koji ga uzme mora mi se na neki način, preko advokata ili javnog bilježnika, obvezati da će to stvarno učiniti.

I, je li dosad iz frizerske struke bilo nekih ponuda?

Na samom otvorenju izložbe dobio sam par ponuda, koje sam morao odbiti.

Zašto?

Jedan frizeraj je bio preko puta Muzeja, a to mi se činilo malo preblizu.

Mislite li da bi tako aura Muzeja prelako dopirala do glavopera?

Apsolutno, apsolutno. Druga ponuda je bila od onog čuvenog frizerskog salona na uglu Bauerove i Martičeve ulice, u kojem se šišaju svi naši značajni politički dužnosnici. Bojao sam se da tamo ne bi mogao biti samo anonimni glavoper, nego bi služio nečem drugom. Meni bi čak bilo najdraže da ode što je dalje moguće, najbolje izvan Zagreba.

Vaše nastojanje, da ne velim koncept, o neulaženju u MSU doživio sam kao vaše sredstvo za razmišljanje o odnosu umjetnika, u množini, i umjetničkih ustanova, ne nužno uvijek Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu, nego muzeja kao takvih, pa temu tako problematizirate?

To je sigurno jedno čitanje. Za dio izložbi koje sam uradio ranije, na primjer za izložbu koju sam imao u Galeriji SC-a davne 1971. godine, ili za izložbu koju sam imao 1973. u Galeriji suvremene umjetnosti, ljudi su kasnije rekli da je to vrsta institucionalne kritike, da ja propitujem umjetnika i instituciju. Moram priznati da nisam o tome imao takvu svijest, naprosto mi se to činilo kao prirodna situacija, nisam razmišljao tako dalekosežno, da na taj način radim neku veliku kritiku, a naročito ne nešto što će biti od koristi drugim umjetnicima. Tako je i s ovom izložbom sada, mislim da je moj osobni problem s kojim nisam siguran da rješavam ičiji drugi sličan problem. Svi umjetnici koji su već izlagali u Muzeju imaju neko iskustvo i mogli bi ispričati neku svoju priču, kao što će se i budućí, koji će doći, naći u nekakvoj situaciji. U ovoj se situaciji ja ne zauzimam za druge umjetnike nego se zauzimam za *readymade* koji želim osloboditi umjetničke aure i jarma.

Ne volim stvari koje se mistificiraju

No te 2009. vaša odluka da nećete ulaziti u MSU ipak je bila javna, bila je poznata ljudima? Bili ste svjesni toga da ona može imati određeni društveni utjecaj, ostaviti dojam?

Nije to odmah bilo tako. Ta odluka jest bila moja i ona se može vidjeti na seriji plakata koji su uključeni u ovu izložbu, kojima je ona tijekom godina postala javna objava ili informacija ili stav, predstavljen putem tih plakata. U početku je to bila moja, ja ju zovem uvrijeđenošću, pa nisam to u startu ni artikulirao kao jači *statement* ili postupak koji moram dosljedno provoditi, bilo je spontano. Međutim, s vremenom se ta informacija proširila i ja sam onda počeo čvršće stajati iza te ideje, stoga sam danas, što se također može vidjeti na izložbi, došao do toga da shvatim kako zapravo onog trenutka kad uđem u Muzej gubim dio svog umjetničkog kapitala. Dakle, tih 14 godina neulaženja u MSU se pretvorilo neću reći u umjetnost, ali u neki kapital nekog umjetnika koji je to, reći ćemo, etablirao kao formu, kao činjenicu. I, u trenutku mog ulaska u Muzej, ja sam tu činjenicu naprosto potrošio.

Prije nego što sam ušao u Muzej htio sam se nekako osigurati. Što sam napravio? Taj fiktivni kapital, jer ta je priča ipak nekakva fikcija, pretvorio sam u drugi kapital, virtualni. Pretvorio sam ju u NFT koji sam stavio na *blockchain*. Ali nisam ga odmah stavio i na tržište, to naprosto tamo stoji kao informacija: to je 14 sličica Muzeja pretvorenih u animaciju, u gif koji se perpetuira, a taj se video također može pogledati na izložbi.

U obliku knjižice na prvom katu izložbenog prostora i monumentalnih plakata na drugom, u postav je uvršten i detaljni tijek vaše dileme o ulaženju ili neulaženju u Muzej svih ovih godina?

U trenutku kad sam ušao u Muzej, ta knjižica također prestaje funkcionirati. Ona je apsolvirana i na plakatima je prekrivena. Međutim, njen sadržaj ostaje vidljiv. On je prekriven jer, kao, više nemam tih dilema,

ali publika vidi što je prethodilo mom ulasku u Muzej. Gledajući plakate na zidu, ja sam sebi objasnio da je i to metafora za nešto drugo. Vrlo često ljudi misle da se povijest može izbrisati, no s internetom toga više nema, sve je na internetu. Postoje alternativne povijesti i one koje se hoće zataškati, ali one su upravo takve, prekrizene, no vi ne možete nešto što je prekrizeno samo maknuti. Sve i dalje postoji.

Mi očito sebi dajemo malo preveliku važnost. Sve su druge stvari važnije od umjetnosti, što se vidi i po publici koje, na primjer, u prostoru izložbe sada nema. Dobro, ja mislim da je ova izložba možda malo i sebična, jer njome ja zapravo samo rješavam svoj problem, ne očekujem da ljudi s time mogu

komunicirati, ali mi je drago ako mogu. Međutim, kad je riječ o komunikaciji, ja ne volim stvari koje se jako mistificiraju i od publike očekuju da ima neko svoje mišljenje, dok publici možda ništa nije jasno. Ne volim namjerno činiti stvari mističnima.

Pa, ja vas doživljam kao vrlo komunikativnog umjetnika.

U onom trenutku kad promatram posjetitelje, kad netko pročita neku rečenicu i kad vidim da postoji neka reakcija, na primjer osmijeh, kad vidim da je nekome nešto smiješno ili simpatično, tad mislim da je komunikacija uspostavljena. Ne bih se osjećao dobro da vidim samo mrko lice ko-

jem ništa nije jasno. U redu, na ovoj izložbi ima stvari koje možda neće svima biti jasne, ali opet će postojati razina komunikacije uspostavljena između promatrača i onoga što je izloženo.

Vi ste ovdje izložili velik broj monografija ili umjetničkih knjiga. Željeli ste osigurati da vaša monografija postoji?

Točno to, točno to. Svaki umjetnik voli imati monografiju, nekakvu knjigu u kojoj su mu publicirani svi radovi. U trenutku svoje potrebe za monografijom, ja sam ih sam nacrtao tisuću, čekajući tisuću i prvu, koja će biti tvrdo ukoričena. Na izložbi ih ima tristotinjak, nije bilo potrebno da su baš

Jedna ponuda je bila od onog čuvenog frizerskog salona na uglu Bauerove i Martićeve ulice, u kojem se šišaju svi naši značajni politički dužnosnici. Bojao sam se da tamo ne bi mogao biti samo anonimni glavoper, nego bi služio nečem drugom

sve tu, vidljiv je samo princip. Ove knjige predstavljaju dvije mogućnosti: bijele su kad čovjek počinje ni iz čega pa ih onda puni sadržajem, a crne su kad sadržaj postoji, no ostaje skriven, naprosto se eliminira. Inače, s tim monografijama ima jedna mala zabuna. Kako sam ih radio kroz više vremenskih perioda, godina na naslovnici označava godinu nastanka, ali u samim monografijama se najčešće spominju samo tri godine jer sam u njih stavio samo ono što nazivam svojim kapitalnim trima djelima, trima plakatima, a nisu markirani tekстом, nego samo fotografijom i godinom nastanka plakata. Prvi plakat je bio 1971. u Galeriji SC, na kojem je pisalo 'Ne želim pokazati ništa novo i originalno'; drugi je nastao 1973., za izložbu u tadašnjoj Galeriji suvremene umjetnosti, na kojem je bila samo izjava: 'Činjenica da je nekom dana mogućnost da napravi izložbu važnija je od onoga što će na toj izložbi biti pokazano', a potom sam imao jednu manju izložbu, 1979., također u GSU, u prostoru studija, gdje sam stavio samo plakat s rečenicom: 'Ovom izložbom održavam kontinuitet u svom radu'. Godine 1981. u Salonu Muzeja savremene umjetnosti u Beogradu održao sam nešto što sam nazvao svojom retrospektivom, kad sam te tri rečenice spojio u jednu i plakat na toj izložbi imao je ta tri teksta. To je bila retrospektiva.

Saft Novih tendencija

Doživljavate li ovu izložbu retrospektivnom?

Ne, upravo zato to i govorim. Imao sam još izložbi koje su bile velike, pa sam ih nazivao prije i poslije retrospektive, jer je moja retrospektiva bila '81. Tako ni ovu izložbu ne doživljam retrospektivom i nije ona retrospektiva, nego sam i neke starije radove želio međusobno povezati.

Uvodni tekst za katalog izložbe je napisao Carlos Fonseca, kostarikansko-portorikanski pisac mlade generacije koji ranije nije bio upoznat s vašim radom. On je autor romana 'Muzej besanih', čijih je 14 primjeraka hrvatskog izdanja (Durieux, 2022.) u prijevodu Ele Varošaneć Krsnik također postalo jedan od radova na izložbi?

Kad sam kupio glavoper, jedan mi je znanac tada rekao da je razlika između mene i Marcela Duchampa, između njegovog pisoara i mog glavopera, u tome što sam ga ja kupio od svog imenjaka Gorana Trbuljaka, a on pisoar nije kupio od Marcela Duchampa

Listajući knjige u biblioteci naletio sam na tu, koja je imala foto-ilustracije, što nije uobičajeno. Danas nema puno takvih knjiga, crtane ilustracije još kako-tako, ali foto-ilustracije su vrlo rijetke. Zainteresirao sam se i posudio ju, i zapravo mi je bila jako zanimljiva jer je puna meni bliskih tema, a ima strukturu, recimo, krimića, s troje obiteljski povezanih glavnih likova koji svaki ima svoju priču: jedan je fotograf, pa se puno priča o fotografiji, a na primjer kći je postala umjetnica, i to konceptualna umjetnica kojoj je čak jedan projekt bio da dokaže kako je prevara legitiman umjetnički čin, puno se puta spominje anonimnost, autorstva i postupka... I onda mi je palo na pamet, kad autor piše toliko o anonimnosti, mogao bi mi on napisati tekst za katalog, čovjek anonimno u našem svijetu umjetnosti. Obratio sam se izdavaču i oni su mi ljubazno dali njegov kontakt, ja sam se javio čovjeku i pitao ga bi li mi napisao tekst za katalog, on se odazvao i napisao ga. Taj tekst je pomalo literaran, ali je fenomenalno što se odazvao, i onda sam, da mu se odužim, na postamentima izložio 14 njegovih knjiga za svojih 14 godina neulaženja u Muzej, i to na stranicama gdje spominje nešto o umjetnosti što mi je važno. To sam označio obojanim vrpčama, da posjetitelji mogu pročitati.

Na početku razgovora ste rekli kako je jedini ili barem glavni razlog vašeg ulaska u MSU da glavoper oslobodite jarma *readymade* umjetničkog predmeta, no ipak ste izložili i niz drugih radova, čemu onda sve to ostalo?

To je dobro pitanje, ali prvo sam dakle morao razriješiti tu dilemu – ući u MSU ili ne, pa sam htio da sve razine te dileme na izložbi budu vidljive, prekrizene, ali vidljive. A kad mi je čovjek već napisao predgovor za katalog, i imali smo katalog na sam dan otvorenja izložbe, što mi je bio jedini uvjet prema Muzeju da ju uopće radim, onda je jedan od razloga za rad jednostavno bila i ta zahvala njemu. Vi ste u pravu, ja sam mogao izložiti samo svoj *readymade* i tako bi cijela priča bila jednostavnija.

Ali to vas ne bi zadovoljilo?

Ključno je bilo što sam morao znati zašto ulazim u Muzej. Glavoper je razlog zašto sam ušao u MSU. Ali uvijek postoje i drugi ljudi. Već je na otvorenju izložbe bilo jasno: za druge sam ja sada izdajica. Četrnaest godina nisam ulazio u Muzej i to je bilo u redu, jer su i mnogi drugi dijelili moj stav, ali sad kad sam ušao unutra, sad sam se prodao, napravio sam ne znam što. Znači, time što sam na plakatima prekrizao sadržaj svoje dileme, htio sam reći: da, jesam, pizda sam! Sve je to palo u vodu, tu sam, predomislio sam se. Mislim da se čovjek ima pravo predomisliti. No moglo bi se reći da je sve na izložbi višak u odnosu na glavoper.

Za sebe često ističete da niste umjetnik, odnosno izbjegavate reći da ste umjetnik. Zašto?

Vjerojatno je to povezano s odrastanjem. Malo su mi išli na živce ljudi koji su sa 17 pustili brade, zapalili lule i o sebi govorili da su umjetnici. Ja sam pak spominjao da su meni Nove tendencije bile važne u formiranju odnosa prema stvarima. Na Novim tendencijama je bilo tog safta koji je govorio: ja sam publika i ja hodam oko rada, i meni se tu nešto dešava, nekakva atrakcija, nije bilo onog da to zrači, a tebe boli glava od toga što ne razumiješ gdje je tu umjetnost, i što je umjetnost uopće. Drugi je razlog zašto sam mislio da je umjetnost nešto drugo, ili drugačija, taj što je 1969. čovjek došao na Mjesec i onda sam pomislio: čekaj, sve se s tim datumom, s tim trenom mijenja, ništa nije isto, pa sam mislio i da će umjetnost biti drugačija, umjetnost koju želim razumjeti, koja komunicira.

Što ako do svršetka izložbe glavoper ne uspijete ustupiti nekom frizerskom salonu?

Vratit ću ga kući u depo. On je možda i neispravan. Kad sam prije tri godine kupio glavoper, nisam ni znao za tu riječ ni da tako nešto postoji. Jedan mi je znanac tada rekao da je razlika između mene i Marcela Duchampa, između njegovog pisoara i mog glavopera, u tome što sam ga ja kupio od GORANA TRBULJAKA, a on pisoar nije kupio od Marcela Duchampa. Ja sam dakle nužno u drugačijem odnosu prema takvom predmetu. No, ja ne mislim da time mijenjam povijest umjetnosti, ni da je ovo nekakvo retro-vraćanje kotača povijesti unatrag, ali jasno je da Duchampov postupak iz 1914. i moj iz 2024. imaju nešto zajedničko, a to je apsurd. Kad je Duchamp napravio prvi *readymade* objekt u artu uopće, to je bilo apsurdno za širu publiku, dok je ovo što ja radim sa svojim glavoperom obrnuto: apsurdno je za užu, umjetničku publiku. No u oba slučaja, apsurd je jednak. ■

Domaćinstvo za početnike (r: Goran Stolevski)

(2023.)

PIŠE Damir Radić

Vjenčanje kao nužno zlo

Ljubav i zakon

Priča o pomaknutoj obitelji koja zahvaljujući toleranciji spaja niz raznovrsnih pojedinaca

GORAN STOLEVSKI rođen je u Makedoniji, u tinejdžerskim danima preselio se u Australiju i tamo završio studij filmske i televizijske režije te snimio sijaset kratkih filmova (od kojih je ipak najpoznatiji onaj realiziran u jednokratnom angažmanu u makedonskoj kinematografiji, 'Bi li je pogledao', uvršten u glavne programe uglednih festivala Sundance i Clermont-Ferrand), da bi u samo dvije godine polučio čak tri dugometražna igrana filma: etnografski vještiji horor 'Nećeš biti sam', gej romansu 'Tih godina' (primarno ili isključivo australski filmovi) i još aktualno 'Domaćinstvo za početnike' (dominantno makedonska koprodukcija s nizom manjinskih partnera među kojima je i Hrvatska). Njegov cjelovečernji horor-debi završio je u glavnom programu Sundancea, a 'Domaćinstvo za početnike' u pobočnom programu Horizonti venecijanske Mostre gdje je osvojilo Queer lava, dok se u Chicagu okitilo Srebrnim Q-Hugom. U nas je premijerno prikazano prošle godine na Zagreb Film Festivalu, a odnedavno se nalazi u redovnoj kino distribuciji.

Naslovno domaćinstvo smješteno je u poveću skopsku kuću socijalne radnice Dite (ANAMARIA MARINCA) koja u njoj živi sa svojom ljubavnom partnericom, Romkinjom Suadom (ALINA SERBAN) i njezine dvije kćeri, tinejdžericom Vanesom (MIA MUSTAFA) i malom Mijom (DŽADA SELIM), a uz Ditu svojevrstna glava kuće je njezin prijatelj Toni (VLADIMIR TINTOR) koji je doveo svog novog dečka, romskog tinejdžera Alija (SAMSON SELIM), a tu su i tri djevojke, čini se, lezbijskih sklonosti. Kuća bruji poput košnice od mnoštva ljudi i njihovih interakcija, izmjenjuju se stanja veselosti i nervoze, a intonacija tog suživota – zasnovanog na međusobnoj toleranciji raznovrsnih pojedinaca čiji kolektivni dijelovi identiteta pored makedonskog, romskog i gej učešća uključuju još barem albansko i heteroseksualno – zadobiva znatno tamnije tonove kad se sazna da Suada boluje od

neizlječive bolesti i da će uskoro umrijeti. Suada zatraži od Dite da joj obeća da će posvojiti njezine kćeri, a da bi se to moglo ostvariti pred licem zakona, Dita se mora vjenčati s muškarcem, pri čemu je logični prvi izbor Toni, koji time nije nimalo oduševljen. Paralelno s tim problemom prisutan je i onaj mladalačkog buntovništva Vanese koja tendira pobjeći kako bi se udala za romskog vršnjaka, a i odnos Tonija i Alija pun je previranja.

Redateljski, Stolevski je na visini zadatka. Njegova kamera iz ruke odlično se snalazi u prostorima kuće kao doma velike neformalne obitelji u takoreći stalnom većem ili manjem pokretu, sve je puno tjelesne i verbalne dinamike, pri čemu većina likova biva dostatno profilirana. Odličan je kontrapunkt između gotovo uvijek smirene Dite i dominantno napetog Tonija, a dojmljivu aromu prinose Ali, Vanesa i Mia. Jedno od zaštitnih imena tzv. rumunjskog novog vala, Anamaria Marinca, potvrđuje svoj zasluženi ugled, a pravo je otkriće sjajni naturščik Samson Selim koji svom liku Alija daje veliku dozu živopisnosti. Živopisnost je možda i najbolja riječ za opis velike pomaknute obitelji pod jednim krovom, što je situacija koja načelno odgovara onoj u slavnom klasičnom filmu FRANKA CAPRE 'U grob sa sobom ništa ne nosiš', a može se reći i da Stolevskog s Caprom veže nesporni humanizam, ne toliko različite vrste kao što bi se na prvi pogled moglo pomisliti. Scenaristički, odnosno dramaturški, 'Domaćinstvo za početnike' pati od ponešto općih mjesta, pogotovo u emotivno povišenim scenama, ali ta primjedba bitno ne umanjuje pretežnu originalnost filma i izrazitu solidnost njegove izvedbe. Nesumnjivo, jedno je to od svježijih ostvarenja zadnjih godina na postjugoslavenskim kino prostorima. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Various Artists: Congo Funk: Sound Madness from the Shores of the Mighty Congo

(Analog Africa)

CONGO Funk: Sound Madness from the Shores of the Mighty Congo' odabir je između 2.000 pjesama snimljenih između 1969. i 1982. koje je vlasnik izdavačke kuće Analog Africa SAMY BEN REDJEB skupio na svojim putovanjima po Kinshasi i Brazzavilleu. Većina zastupljenih pjesama spoj je elegancije kongoanske rumba i žestine te energije ranog funka na tragu JAMESA BROWNA. Njegov je utjecaj posebno istaknut nakon legendarnog boksačkog meča GEORGEA FOREMANA i MUHAMMADA ALIJA održanog u listopadu 1974., u sklopu kojeg je nastupio i sam Brown. Krajnji rezultat kojem svjedoči ova kompilacija sirov je i živ poliritmičan zvuk obogaćen preciznošću i mehanikom funka. Takav žustar i urgentan zvuk bio je u neku ruku prikladan *soundtrack* za burno razdoblje nakon dolaska generala MOBUTUA na vlast, kad se, između ostalog,

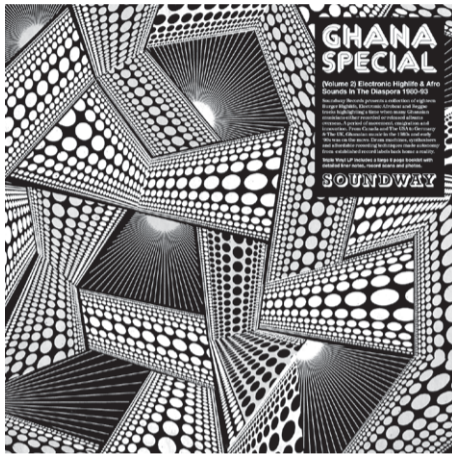
inzistiralo i na hinjenom afrikanizmu očitom u tadašnjem imenu države Zair. Stoga je zvuk ove kompilacije zapravo proces koji svjedoči o neizbježnosti i višesmjernosti kulturnih fuzija: želja kongoanskih glazbenika za izlaskom iz izoliranih društvenih obrazaca urodila je prihvaćanjem zapadne glazbene forme koja je pak proizašla iz višestoljetnih afričkih tradicija.

Various Artists: Ghana Special 2: Electronic Highlife & Afro Sounds In The Diaspora, 1980–93

(Soundway)

KOMPILACIJA 'Ghana Special 2' nastavak je hvaljene kompilacije Soundwaya 'Ghana Special: Modern Highlife, Afro Sounds & Ghanaian Blues 1968–1981' iz 2009. Ovo izdanje koncentrira se mahom na tzv. 'burger-highlife' žanr, odnosno glazbu ganskih imigranata u Njemačkoj koji su od kraja sedamdesetih nastavili inovirati highlife, žanr koji je u drugoj polovici 20. stoljeća postao sinonim za spajanje lokalnih zapadnoafričkih utjecaja i globalnih

formi popularne glazbe kao što su soul, jazz ili funk. Izvođači poput ovdje zastupljenog PATA THOMASA toj fuziji dodali su elemente poput disca, boogieja i europskog new wavea. Glavni element highlifea, ciklične gitarske linije preko upornih, hipnotičkih ritmova srednjeg do brzog tempa, ostao je manje-više netaknut, ali proširen novim tehnologijama i utjecajima. Vrijedi istaknuti da je ova kompilacija, baš kao i prethodna, ali i velik broj

sličnih izdanja Soundwaya i drugih etiketa specijaliziranih za zaboravljenu ili rijetku glazbu plesnih karakteristika, besprijeckorno sekvencirana, pa osim kao povijesna lekcija može igrati i dvostruku ulogu nadasve zanimljivog dvosatnog DJ seta.

Ibibio Sound Machine: Pull the Rope

(Merge)

PETI album londonskog afro funk kolektiva Ibibio Sound Machine pak uvjerljivo spaja razne afro funk forme s utjecajem dance-punka, alt-popa i raznih oblika elektroničke glazbe. Središnja figura je, kao i dosad, sjajna vokalistica ENO WILLIAMS. Njen sugestivni glas i neprimjetno šaltanje između engleskog i nigerijskog ibibio jezika po kojem je bend i dobio ime spretno ujedinjuju različita raspoloženja i tematiku pjesama koje sežu od klasičnih poruka o osobnom oslobođenju do raznih društvenih opservacija prilagođenih

formatu plesne glazbe. Osim toga, Williams spretno pliva između raskošnih soul vokala i pomaknutih, narativnih novovalnih momenata na tragu GRACE JONES ili TALKING HEADS. U glazbenom smislu pak spajanje instrumentalističkih vještina i organske snage benda s nazubljenom, high tech produkcijom ROSSA ORTONA pokazuje da Ibibio Sound Machine nisu ni približno završili s definiranjem svoje multižanrovske, multikulturalne fuzije.

■ Karlo Rafaneli

Umjetnica o znanstveno-umjetničkom projektu 'Šumski susreti'

DUŠICA DRAŽIĆ Pejzažu pristupam kao političkom i društvenom okruženju

U znanstveni i umjetnički projekt 'Šumski susreti' uključili ste i međunarodnu radnu akciju pošumljavanja Pešterske visoravni. Taj tip rada za opće dobro potisnut je iz društvenog imaginarija. Zašto ste ga odlučili vratiti u opticaj?

'Šumski susreti' istražuju i predlažu različite zamisli, koncepte i prakse polazeći od pitanja: šta su i šta bi mogli biti susreti ljudi sa šumama? Šta i kako možemo naučiti u šumi i kroz šumu? U okviru ovog evropskog projekta paralelno se realizuju tri umetničko-istraživačka projekta koje vode umetnice POLONCA LOVŠIN, NAYARI CASTILLO i ja, a u saradnji sa URŠKOM JURMAN i MATEJOM KURIR. U osnovi mog dugogodišnjeg umetničkog istraživanja, koje sam započela još 2013. godine, su šuma na Pešteru koju je stvorio čovek i proces njenog stvaranja kolektivnim dobrovoljnim radom u Jugoslaviji tokom deset godina. Naime, svakog leta između 1978. i 1988. hiljade mladih ljudi iz cele Jugoslavije volontiralo je na pošumljavanju, a rad je bio organizovan kroz omladinske radne akcije, okupljajući nove generacije u duhu bratstva i jedinstva. Moj otac, MILUTIN DRAŽIĆ, bio je jedan od inženjera šumarstva na tom projektu i svedok dugogodišnje posvećenosti, dobrovoljnog rada, brige i poverenja – ili verovanja – u opšte društveno dobro, u politički imaginarij koji je van uslova potrošnje. Četrdeset godina kasnije zrela šuma dominira pejzažom. Od 18. do 25. avgusta ove godine, volonteri se ponovo okupljaju na Pešterskoj visoravni, ali ovoga puta nisu tu samo da zasade novu šumu, već i da učestvuju u kolektivnom stvaranju filma 'Kiše drugačije padaju'.

Kako ste koncipirali taj filmski portret Šume?

Film se može protumačiti i kao sinteza ovog dugogodišnjeg umetničkog istraživanja, koji se udaljava od simboličkog carstva, stvarajući novu šumu dok produkuje film. U pitanju je eksperimentalni dugometražni film koji

Foto: Aurélie Bayard

kombinuje različite filmske jezike: igrani film, dokumentarni film, medijsku arheologiju, animaciju, a zajedničko autorstvo pripada svima nama koji smo radili na filmu, kao i svim učesnicima prošlih i ovogodišnjih pošumljavanja. Šuma je glavni lik filma, razvijen u istoimenom originalnom scenariju koji smo pisale TANJA ŠLJIVAR, MIRJANA DRAGOSAVLJEVIĆ i ja. Taj film je i meditacija o kolektivnom radu, o imaginarnom koje se ostvaruje kroz formu Šume koja je u stalnom nastajanju i transformaciji, i samo kroz to uspeva da opstane i preživi sve spoljašnje uticaje kojima je izložena. Šuma kao transnacionalni, politički, društveni i kulturni kolektivni entitet.

Što vam je u umjetničkom pristupu prirodi osobito inspirativno?

Pejzažu pristupam kao političkom i društvenom okruženju, a ne samo kao prostoru prirode. Bavim se istorijom analizirajući ekološke i ideološke procese iza ove šume. Za mene Šuma nije periferni kontekst, već je treba posmatrati kroz transnacionalnu perspektivu, kao model za razumevanje savremenog i kontradiktornog sveta u kome danas živimo. Pejzaž kao ogromna arhiva, koja čuva tragove ponavljanja civilizacijskih lomova i kretanja.

■ Ana Grbac

KVADRAT

Ukrajinski povjesničar LEONID MARUŠĆAK spasio je tisuće umjetničkih djela od ruske invazije. Organizirao je ekipu 'spasilaca' koja od početka rata skuplja umjetničko blago, od ukrajinskih modernista do srednjovjekovnih 'baba', i odvozi eksponate na sigurno. Osobno je posuđenim vozilima spašavao postave muzeja od Hersona do Bakmuta, bježeći od raketiranja.

■ A. G.

Leonid Marušćak
(Foto: Facebook)

Neželjeni kontraefekt

‘Previše truda’ priča je o privilegijama roda i raznim tankim ledovima u proširenom domaćem kulturnom polju, no autorica kao da ne primjećuje da led na tim mjestima više i nije tako tanak jer su ga odebljala opća mjesta okvirno liberalne, ne osobito radikalne kritike

ORODU, radu i rasporedima, o duševnim i inim boljkama, o akademskim i paraakademskim čvorištima i čvorovima, o umjetničkim djelima i nedjelima umom, srcem i tijelom, knjiga eseja DUNJE MATIĆ ‘Previše truda’ slijeće jasno u podžanr autoteorijske feministički naklonjene esejistike. No dok su tematski interesi važni i zanimljivi, a modus i materija relativno u nas podzastupljeni, provedba ukazuje na previše i premalo truda na razinama forme i sadržaja podjednako.

Podijeljena na kratke eseje koji se lijepo prelijevaju jedan u drugi, knjiga ‘Previše truda’ polazi iz jasne subjektne pozicije autorice koja predaje na odsjeku za kulturne studije riječkog Sveučilišta, a potpisuje i tri ranija izdanja na terenu beletristike. Premreženost autoteorijskog modusa i feminističke misli-i-djela ima dugu povijest, dijelom i kao gesta koja podriva patrijarhalni akademsko-teorijski objektivistički iluzionizam, a posljednjih je desetljeća sve snažnije ukorijenjena u *mainstreamu*. I upravo zbog dubine i širine svoje tradicije, očekivanja mogu i smiju biti visoka kad se razmjerno iskusan um-i-pero poput Dunje Matić utekne u taj zajednički tok.

Naslovna će se sintagma s prvim tekstom otkriti s naznakom autoironije, namigujući dijelom prema uvijek više potrebnog uložnog truda da ženski i manjinski glasovi izbere ono što podobnim muškarcima uspijeva poražavajućim manjkom truda (i brojnih drugih stvari), a dijelom kao ironična auto-dijagnoza vlastita modusa djelovanja. Zanimljiva je jer vidljivi trud, osobito pretjerani, ne kotira dobro u našem kulturološkom prostorvremenu; previše truda izaziva nelagodu, odbojnost, susramlje, u osovini je onoga što se naziva *cringe*. Polazeći od samoprepoznavanja u prizoru štreberske gorljivosti, Matić nas priprema za perspektivu pripovjedačice koja žudi i želi i vrca od misli, no potencijal se ne materijalizira; pripovjedačica ostaje nedovoljno autoironična i ogoljena da bi bila zanimljiva kao anti/junakinja, suviše samozadovoljna i moralistički brzopleta da bi bila misaono uzbudljiva.

Bilo bi lakše zadržati se na neodređenoj podršci projektu. Ali to bi bila gesta nepoštovanja prema predmetu kritike i svemu za što se autorica u tekstu izriješkom zalaže, redom važne teme i stavove

Pretjerano discipliniranom, i nedovoljno discipliniranom, prolaz prozom je stilistički uvelike makadamski, no problemi se javljaju i na razini argumentacije i metodologije koja leži u osovini misaonog meandriranja. Kao da je politički *bull's eye* suviše jasan s pozicije s koje argumentacija kreće, svaki je građivni element samo grubo odlomljeni komad ove ili one cjeline, da bi konačni mozaik pričao unaprijed skiciranu priču. U ovom slučaju, to je priča o privilegijama roda i raznim tankim ledovima u proširenom domaćem kulturnom polju, no kao da autorica ne primjećuje da led na tim mjestima više i nije tako tanak jer su ga odebljala opća mjesta okvirno liberalne, čak ne osobito radikalne kritike. Nespretnosti se nižu i na mikrorazini pa tako, primjerice, kad piše o NIKOLAIDISU ili TOMAŠU, autorica ne razlučuje karakterizaciju likova kroz naraciju u odnosu na pozicije implicitnog i stvarnog pisca. Ne daje prostora za nijansirano čitanje njihovih studija pesimizma ili uprizorenjima psihičkog i emocionalnog rasapa, nego monolitno podvlači sve srodne motive u zajednički prostor prijekora zbog fetišizacije i/li romantizacije mraka ili auto/destruktivnosti. I uopće da ovu konkretnu čitateljicu dovodi do toga da staje u obranu kojekakvih literarnih dječaka signal je na sve strane neželjenog kontraefekta. Simptomatično je također da se prostor mekoće zato otvara za pojedine autorice i njihova djela, možda i po cijenu kritičke ostrice ondje gdje postoji solidarno i nježno prepoznavanje.

Iz knjige je vidljivo da Matić piše vrlo jasno u kontekstu, kao dio zajednice kojoj će često dobaciti usputni spomen zahvalnosti i topline, no onda se na trenutke čini da privatne spone, koje neminovno oblikuju autoričino pisanje i čitanje, zalaze iza tekstualnog vela i nespretno se zakrivaju. Dakle sakriva se previše i premalo, odluka nije do kraja done-sena; teži li se transparentnosti i usto otporu retroakademskim i pseudoobjektivističkim imperativima zakrivanja značaja afektivnih veza i prisnosti u umjetničkom radu? ili je važnije da se kultivira neutralnost koja će sve intertekstualne sugovornike i sugovornice staviti na istu ravan? Jer ne događa se nijedno do kraja. Tegobna sudbina koju ovaj

tip esejistike, čiji su zlatni cyber-dani barem desetljeće i više udaljeni, dijeli s kulturnim studijima, teorijom popularne kulture, pa i feminističkom misaonom praksom, jest lakoća kojom kritika prelazi u formulu i počinje se reproducirati nekritički i bezumno. Autorici se omakne i to. Nije svako preispitivanje operativne moći umjetnosti i humanistike da mijenja svijet reakcionarno i defetističko, očitovanje o vlastitoj klasnoj pozadini nije isto što i klasna svijest, a naracija kroz dosadne muške glasove nije seksizam, iako im seksizam ide na ruku. Formulaičnost nije problem neizbježan ovim misaonim sklopovima, ali predstavlja opasnost da, ako se misliteljice i praktičarke s njome ne suoče, potencijal učenja, od- i raz-učavanja, komunikacije i revolucije, postaje samo vlastita sjena. Što je umalo gore nego da tih mogućnosti naprosto nema, jer se ovako održava iluzija njihova postojanja te privid funkcionalnosti njihova stvaranja i održavanja koja zapravo ne vrijedi.

Jedno od najboljih pitanja za knjigu ono je ciljane i nazovimo idealne publike; za koga je ‘Previše truda’? Jer čini se da će čitateljica gotovo sigurno znati ili previše ili premalo da bi knjiga bila za nju; neophodno je predznanje za kretanje kroz tekst zasićen citatima i fusnotama, teorijskim pojmovima i metodološkim kruženjima, ali su misli suviše jednostavne, kritički pogled suviše monolitan, a stil suviše nerafiniran da bi knjiga udovoljila zahtjevnijem oku. Zakon žanra nosi i inherentnu mu emocionalnu ucjenu; kako pristupiti grubo knjizi u kojoj se autorica (koliko-toliko i kako tako) razotkriva, govori o značajnim i intimno joj bliskim temama duševnog zdravlja, profesionalne i generacijske tjeskobe, važnosti teksta kao prostora u kojem se osjeća sigurno i slobodno? Ako provedemo vrijeme čitanja, uvijek u trajanju, s glasom naratorice koja nam se, jednim dijelom, povjerava, potrebna je debela koža u najboljem, a zlobno zadovoljstvo oštre kritike u najnižem slučaju, da ravnodušno pišemo o knjizi koja naprosto nije ispunila očekivanja.

I bilo bi lakše preskočiti, prešutjeti, zaobići, zadržati se na neodređenoj podršci projektu. Ali to bi bila gesta nepoštovanja jednako prema predmetu kritike i svemu za što se autorica u tekstu izriješkom zalaže, redom važne teme i stavove. Ponekad stati iza nečega znači unijeti se tome u lice, a samo konzervativci i reaktivni previdaju da geste ljubavi idu uz izazov, da je spremnost za rizik i konflikt nužnost u odnosu u kojemu se raste i odrasta. Kad je SARA AHMED postavila kulturnu figuru zvanu *feminist killjoy*, što će reći samosvjesne feministkinje koja će upropastiti zabavu patrijarhatu kad god stigne i sa zadovoljstvom, možda još nije uzela u obzir figuru feministkinje koja će uništavati radost drugim feministkinjama. A interno razradošćivanje važan je i odgovoran rad unutar zajedničkog stremljenja, iako daleko manje zabavan od postavljanja noge patrijarhalnim veselicama. Jer tiho suučesničko popuštanje devastirajuće je kako za naš rascjepkani feminizam, tako i za slabunjavu književnu produkciju.

Lijep je prostor koji u knjizi dobivaju istraživanja studentica i studenata s kojima autorica radi, lijepa je toplina s kojom govori o ljudima do kojih joj je stalo i od kojih je satkano njezino okruženje, a onda i tekst. No voljela bih da ovo nije gotova knjiga, nego njezina rana verzija koja će sazrijevati uz ozbiljniju kritičku refleksiju svoje okoline, uz viša očekivanja i veće ambicije. Ili da je riječ o blogu kojemu digitalna fluidnost daruje više lakoće i inducira manje strogoće u recepciji. Voljela bih i da neke mladenačke boli odrastanja s ovime budu egzorcirane, i da ono što slijedi u budućnosti, s više i manje truda, bude hrabrije, jasnije i naprosto više. ■

TV RAŠETANJE

Demografska
dejstva

PIŠE Boris Rašeta

Da se mladi neće vratiti i da se vraćaju gastarbajteri u penziji, kazao je Sandri Križanec demograf Tado Jurić. 'Državni zavod za statistiku sada prikazuje veliki povratak iz Njemačke, ali radi se o ljudima koji su sada u mirovini i trenutno ne mogu plaćati stan', rekao je Jurić i dodao da je 'ideja o povratku iseljenika mit'

HRT/N1,
23. srpnja, 8:00

MEDU brojnim oblicima torture, metoda koja se zasniva na polaganom kapanju kapi vode na tjeme spada među najokrutnije. Talijanski znanstvenik i okultist GIAMBATTISTA DELLA PORTA opisao ju je u 16. stoljeću u knjizi 'Magia naturalis'. Porta opisuje kako mučenje kapanjem vode dovodi do mentalnog sloma osobe. Da je taj znanstvenik naš suvremenik, zaboravio bi kapanje vode – opisao bi TV prodaju! Ujutro gledaš N1, slušaš razgovore o politici, uživaš, diviš se mudrom vodi, a onda – bru-

America's
Newsroom, Fox
News, 24. srpnja,
9:00

SNIMKA koju je Fox Newsu dostavio čovjek koji je bio na TRUMPOVOM skupu dokazuje ludilo vremena u kojemu živimo. Građanin je, naime, snimio atentatora CROOKSA koji je trenutak nakon što je ispalio metak na republikanskog kandidata ustao i okrenuo snajper prema publici. Što je radila publika? Desetak ljudi – među kojima je i spomenuti lik – okrenulo je mobitele prema atentatoru

skom obnovom nacije, koju je entuzijastični Domovinski pokret obećao popraviti golemim ulaganjima u roditelje i potomstvo te interventnim uvozom najkvalitetnijih Hrvata iz Argentine. Za taj zadatak zatražili su nekoliko milijardi eura, od čega će dobiti šipak, a i da ih dobiju, ne bi ništa napravili. Baš će PENAVAL izvesti populacijsku revoluciju! Na toj je televiziji rekao da je protiv subvencija jer nije za socijalizam, iako pola Slavonije živi od subvencija, dok je, govoreći o sigurnosti, upotrijebio termin 'vojna dejstva'. Kao i većina turbohrvata, čovjek ne zna svježije ozakonjeni hrvatski jezik. Da se mladi neće vratiti i da se vraćaju gastarbajteri u penziji, koji više ne mogu plaćati troškove života u Njemačkoj, kazao je SANDRI KRIŽANEC demograf dr. TADO JURJIĆ. 'Znanost pokazuje kako se u najboljem slučaju iz imigracije vraća 15 posto ljudi, s tim da se tih 15 posto pretežito vraća u mirovini. Upravo je to razlog zašto Državni zavod za statistiku sada prikazuje veliki povratak iz Njemačke, ali tu treba pripomenuti da se ne radi o recentnim iseljenicima nego o ljudima koji su sad u mirovini, a iz države su otišli u 1960-ima i trenutno ne mogu u Njemačkoj plaćati stan. Ideja o povratku iseljenika je mit', kazao je Jurić i dodao da 'neće doći do velikog povratka'. Demograf je još ustvrdio da ćemo do 2051. imati polovicu stanovništva iz ostatka svijeta, a polovicu domaćeg. 'Integracija je najvažnija, a s njom se jako kasni. Mi smo blizu deset posto stranog stanovništva, a kada se prede deset posto znanost pokazuje kako se gubi svaka mogućnost za uspješnu integraciju', pojasnio je Jurić.

Prema predviđanjima, do 2051. imat ćemo polovicu stanovništva iz svijeta (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

talna interupcija. Traktat o gljivičnim oboljenjima stopala i noktiju, koji poružnjuju izgled, a mogu dovesti i do zakrivljenja nokta, pa od srama ne možete na plažu. Ali tu je čarobni sprej, samo špricnete i odmah dobijete nokte kao GISELE BÜNDCHEN. Terror antigljivičnim sredstvima dovodi do mentalnog sloma brže nego kapanje vode po tjemenu. I najjači ljudi (u koje histerični TV kritičar Novosti nikako ne spada) dožive mentalni slom nakon 15 minuta, a vaš kritičar momentalno. Prebacuje na Drugi, ali tamo ga, kao Freddy iz Ulice Brijestova, čeka zloduh u novoj inkarnaciji, ovoga puta reklami za madrace. Ili klinici za vid Sveti Vid.

Pa dobro, majku mu staru, zašto to moramo gledati i na javnoj televiziji koja živi od pristojbe? Ekranu su nam sve veći, programa je sve više, a televizije sve manje. Čovjek katkad požali za vremenima kad si imao TVZ1 i TVZ2, a građani koji su živjeli uz granicu još ORF i RAI.

i počelo ga snimati. Sa stotinjak metara udaljenosti, Crooks bi i naslijepo pogodio nekog od tih koje je zahvatila manija snimanja povijesti, no spasio ih je državni snajperist koji je ustrijelio atentatora i poštedio nas gledanja snimke umiranja blesavog člana publike, koji je više volio snimati nego živjeti.

N1 studio uživo,
25. srpnja, 15:00

UDANE kad hrvatska politička klasa slavi astronomske povišice koje im je dao premijer PLENKOVIĆ, a tim potezom i odobravajućom šutnjom oporbe koja ga je pratila svima je začepio usta, N1 televizija pozabavila se demograf-

Goyo, Netflix

ARGENTINSKI režiser, scenarist i producent MARCOS CARNEVALE prihvatio se vrlo teškog zadatka. Pokušao nam je ispričati priču o mladom, bogatom muzejskom vodiču Goyu, koji se zaljubljuje u ne baš mladu čuvaricu u muzeju, Evu Montero (NANCY DUPLÁA). Goyo ima Aspergerov sindrom, jedan od poremećaja iz spektra autizma. Eva Montero ima muža koji tuče nju i djecu. On je bogataš koji živi u vili, ona proleterka, on je doktor znanosti, ona pučkoškolka – kratko, nemoguća ljubavna priča. Autor Carnevale portretirao je Goyu (sjajno ga je utjelovio beskrajno zgodan urugvajski glumac NICOLÁS FURTADO) kao suvremenog kneza Miškina iz 'Idiota' F. M. DOSTOJEVSKOG, koji je trebao pokazati kako bi u normalnom životu prošao netko nalik Isusu. Goyo govori mehanički, kreće se kroz prostor kao robot, često gleda u prazno, ali on je savršeno moralan čovjek, koji ne zna što su laž, perfidija i nasilje. Obitelj ga tretira kao dijete, jer mu za odraslost nedostaju ti elementi zla. Kako će se razvijati njihov odnos? Carnevale je uspio snimiti dojmljiv film, emotivni tobogan koji zapravo djeluje vrlo realistično, ali da vam ne otkrivamo rasplet, ako imate Netflix – pogledajte ga, nećete se pokajati. ■

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ